

A c t a Universitatis Lodzensis

FOLIA LIBRORUM

2(39)
2024

**WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO**

A c t a Universitatis Lodziensis

FOLIA LIBRORUM

2(39)
2024

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

A c t a Universitatis Lodzensis

FOLIA LIBRORUM

2(39)
2024

WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO

ŁÓDŹ 2024

RADA NAUKOWA

*Hanna Tadeusiewicz, Grażyna Gzella, Jolanta Chwastyk-Kowalczyk, Zdzisław Kropidłowski
Jadwiga Sadowska, Artur Jazdon, Kateřina Homolová (Czechy), Anna Karlskov Skyggebjerg
(Dania), Åse Kristine Tveit (Norwegia), Olga Ciwka (Ukraina)*

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

*Magdalena Przybysz-Stawska (redaktor naczelna), Agata Walczak-Niewiadomska (zastępca
redaktora naczelnego), Grzegorz Czapnik (sekretarz), Ewa Andrysiak (redaktor tematyczny)
Alina Brzuska-Kępa (redaktor językowy), Zbigniew Gruszka (redaktor tematyczny)
Andrzej Walkowski (redaktor tematyczny), Jan Degirmendžić (redaktor statystyczny)
Tomasz Piestrzyński (redaktor)*

ADRES REDAKCJI

Katedra Informatologii i Bibliologii UŁ
90-236 Łódź, ul. Pomorska 171/173
<https://czasopisma.uni.lodz.pl/librorum>
e-mail: magdalena.przybysz-stawska@uni.lodz.pl;
agata.walczak-niewiadomska@uni.lodz.pl; grzegorz.czapnik@uni.lodz.pl;
folia.librorum@uni.lodz.pl

RECENZJA

double-blind review

REDAKTOR INICJUJĄCY

Sylvia Mosińska

SKŁAD, ŁAMANIE I PROJEKT GRAFICZNY

Grzegorz Czapnik

KOREKTA TECHNICZNA

Anna Mateusiak

PROJEKT OKŁADKI

efectoro.pl agencja komunikacji marketingowej

© Copyright by Authors, Łódź 2024

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2024

Wydrukowano z gotowych materiałów dostarczonych do Wydawnictwa UŁ
przez Katedrę Informatologii i Bibliologii UŁ

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.11759.25.0.Z

Ark. wyd. 6,75

ISSN 0860-7435
e-ISSN 2450-1336

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-237 Łódź, ul. Jana Matejki 34A
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 635 55 77

[Spis treści

– TABLE OF CONTENTS

WSTĘP	7

ARTYKUŁY

Maria Strzelecka – <i>Łódź zajmuje mnie i porywa...</i> Wybrane zbiory rękopiśmienne Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego jako źródła do historii Łodzi i regionu przełomu XIX i XX wieku	13
– <i>Łódź occupies and captivates me...</i> Selected manuscripts collections of the University of Łódź Library as the sources for the history of Łódź and the region at the turn of the 19 th and 20 th centuries	35
Karolina Lewandowska – Mechanizmy działania fake influencerów w mediach społecznościowych na przykładzie Natalii Janoszek	37
– Mechanisms of action of fake influencers in social media on the example of Natalia Janoszek	58
Iwona Sójkowska – Wyniki badań satysfakcji użytkowników jako przesłanki do doskonalenia usług w Bibliotece Politechniki Łódzkiej	59
– The results of user satisfaction surveys as a basis for improving services at the Library of the Lodz University of Technology	83

MATERIAŁY

Aneta M. Sokół – Przywracanie pamięci o parafii ewangelickiej w Nowym Dworze i jej członkach w publikacjach Marii Kaucz (wydanych w latach 2013–2022)	87
– Restoring the memory of the Evangelical parish in Nowy Dwór and its members in publications by Maria Kaucz (published in 2013–2022)	102

RECENZJA

Sebastian Jakub Konefał, Jerzy Szylak (red.), <i>Powieść graficzna. Wprowadzenie</i> . Poznań–Warszawa: Instytut Kultury Popularnej / Timof Comics, 2023. 214 ss. Rec. Paula Gamus	105

Spis treści

SPRAWOZDANIA

Ewa Obała – Ogólnopolska Konferencja Naukowa „50 lat Instytutu Studiów Informacyjnych UJ. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość”. (Kraków, 13–14 czerwca 2024 r.)	111
Mariya Diassakoula – III Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Kultura książki i informacji” (Łódź, 4 lutego 2025 r.)	129

Magdalena Przybysz-Stawska

Uniwersytet Łódzki

Katedra Informatologii i Bibliologii

e-mail: magdalena.przybysz-stawska@uni.lodz.pl

 <https://orcid.org/0000-0001-5868-6840>

Wstęp

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.39.00>

W nowym numerze „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Librorum” proponujemy Czytelnikom niezwykle eklektyczny pod względem tematycznym zbiór tekstów. W pierwszym artykule (*Łódź zajmuje mnie i porywa...*, ss. [13]–[35]) autorka przedstawia unikatowy zbiór łódzkich rękopiśmiennych regionalistów z przełomu XIX i XX wieku, znajdujących się w księgozbiorze Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Ten niezwykle interesujący, nie tylko dla Łódzianina, zbiór dokumentów jest cennym źródłem wiedzy o mieście, które w 2024 r. obchodziło swoje 600 urodziny. Maria Strzelecka omawia rękopisy prywatne (w tym m.in. korespondencję rodziny Poznańskich i Silbersteinów) oraz dokumenty urzędowe ówczesnego Magistratu m. Łodzi, podkreślając, że Biblioteka *systematycznie przeprowadza ich digitalizację, zapewniając tym samym ochronę zasobów, jak i szeroki dostęp do zbiorów szczególnie cennych* (s. 31). Dzięki temu możliwe jest *poznanie miasta «zajmującego i porywającego» swoją różnorodnością i wielowątkowością, w czasach jego najprężniejszego rozkwitu* (s. 31). Z kolei zagadnienie, będące przedmiotem kolejnego artykułu, przenosi nas do XXI wieku, w którym wraz z powstaniem i rozwojem internetu, pojawiło się wiele poważnych zagrożeń, podejmowanych i analizowanych także w literaturze naukowej. Wykorzystanie nowego medium jako narzędzia dezinformacji i manipulacji,

kreowanie w efekcie fałszywej rzeczywistości, to tylko niektóre z nich. Innym jest fake influencing. To poważny problem, na który zwróciła uwagę Karolina Lewandowska. Teoretyczne rozważania, w tym opisanie wykorzystywanych w takim procesie mechanizmów oraz technik, poparte konkretnym przykładem i analizą działań jednej z influencerów, pozwala Czytelnikom lepiej zrozumieć skalę konsekwencji rozszerzania się tego zjawiska. Jak podkreśla Autorka, *Obecność fałszywnych celebrytów w mediach społecznościowych może stanowić poważne zagrożenie; ich ofiarą mogą paść osoby dysponujące funduszami w branży influencer marketingu, obywatele dokonujący wyboru swoich przedstawicieli w jednostkach administracyjnych różnego szczebla, czy zwykli odbiorcy* (s. 56). Tę część rozważań w numerze zamyka kwestia związana (ponownie) z biblioteką. W tym przypadku jest to Biblioteka Politechniki Łódzkiej. Iwona Sójkowska, przypominając, iż *biblioteka akademicka jako jednostka ogólnouczelniana organizująca warsztat pracy naukowej powinna odpowiadać na potrzeby społeczności akademickiej* (s. [59]), prezentuje wyniki badań, przeprowadzonych w 2023 r., dotyczących satysfakcji użytkowników wspomnianej placówki i porównuje je z danymi, uzyskanymi trzy lata wcześniej (2020). Systematyczność tego typu badań pozwala na bieżąco śledzić zmiany kolejnych pokoleń zarówno studentów, jak i pracowników naukowych, korzystających z usług biblioteki i dostosowywać je do nowych oczekiwań odbiorców. Opracowane dane są też podstawą do formułowania sugestii, wskazówek i wytycznych w kontekście opracowywania nowych strategii działań wspomnianej placówki.

Kolejną propozycję lekturową stanowi materiał przygotowany przez Anetę M. Sokół, która przywołała nieistniejącą dziś ewangelicką parafię w Nowym Dworze, dzięki analizie działalności wydawniczej Marii Kaucz, jednej z potomkin tamtejszych luteran, której *publikacje przedstawiają sylwetki pastorów pełniących służbę w Nowym Dworze, losy indywidualne, historie nowodworskich rodzin oraz powojenne drogi życiowe ocalałych nowodworzan* (s. 89).

Natomiast dzięki Pauli Gamus Czytelnicy naszego periodyku mają możliwość przyjrzeć się publikacji poświęconej współczesnemu komiksowi (*Powieść graficzna. Wprowadzenie*, pod red. Sebastiana J. Konefaly, Jerzego Szylaka, Poznań–Warszawa: Timof Comics-Institut Kultury Popularnej, 2023). Interesujące spostrzeżenia Recenzentki mogą wpłynąć na decyzję sięgnięcia po ten tytuł, stanowiący pierwszy z zaplanowanych trzech tomów cyklu.

Ten numer czasopisma zamykają dwa sprawozdania, dzięki którym odbiorcy „AUL. FL” mają możliwość dowiedzieć się najpierw o przebiegu Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „50 lat Instytutu Studiów Informacyjnych UJ. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość” (Kraków, 13–14 czerwca 2024), a następnie o drugim wydarzeniu, jakim była III Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Kultura książki i informacji” (Łódź, 4 lutego 2025 r.).

Tradycyjnie zachęcamy do zapoznania się ze wszystkimi tekstami polecanymi w prezentowanym numerze pisma. Przypominamy, że jest ono indeksowane w następujących bazach: ERIH PLUS, EBSCO, PolINDEX, HAL, CEJSH, BazHum, ARIANTA, a także w Polskiej Bibliografii Bibliologicznej, w zasobach WorldCat, LitDok, Google Scholar i ViFaOst. Rekomendujemy również archiwalne numery „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum”, dostępne w Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego.

Życzymy inspirującej lektury, zapraszając do współpracy z nami.

Magdalena Przybysz-Stawska

FoliaLibrorum
FoliaLibrorum

[Artykuły

FoliaLibrorum
FoliaLibrorum
FoliaLibrorum
FoliaLibrorum

Maria Strzelecka

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

e-mail: maria.strzelecka@lib.uni.lodz.pl

 <https://orcid.org/0009-0003-7280-0357>

[Łódź zajmuje mnie i porywa... Wybrane zbiory rękopiśmienne Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego jako źródła do historii Łodzi i regionu przełomu XIX i XX wieku

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.39.01>

Abstrakt: Artykuł stanowi przegląd wybranych zbiorów rękopiśmiennych z przełomu XIX i XX wieku dotyczących Łodzi i regionu, z zasobu Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Książnica uniwersytecka, wpisana od 1945 r. w krajobraz naukowy miasta, gromadzi od początku swojego istnienia dokumenty o szczególnej wartości dla środowiska akademickiego – są to kolekcje specjalne tj.: cymelia, dokumenty życia społecznego, zbiory ikonograficzne, kartograficzne, muzyczne, rękopiśmienne i starodruki. Ze względu na miejsce i okoliczności powstania, cechy fizyczne, podejmowaną tematykę (życie codzienne, wydarzenia szczególnej rangi, obraz miasta), jak i osobę autora (zróżnicowaną wiekiem, środowiskiem, wykształceniem etc.) rękopiśmienne *łodziana* – dokumenty prywatne, urzędowe, grup zawodowych i społecznych stanowią cenne źródło do badań z zakresu nauk humanistycznych. Artykuł jest próbą odpowiedzi na pytania: w jakim stopniu rękopiśmienne *łodziana* zgromadzone w uniwersyteckiej książnicy uzupełniają dotychczasowy stan wiedzy o Łodzi i regionie z przełomu wieków XIX i XX, a także jaką rolę odgrywają w popularyzowaniu zasobów Biblioteki, historii miasta i regionu.

Słowa kluczowe: zbiory specjalne, rękopisy, *łodziana*, Łódź, Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

Wprowadzenie

Okres 1820–1914 jest w dziejach Łodzi czasem wyjątkowym, charakteryzującym się różnorodnością wątków i zagadnień, które tworzą obraz miasta przełomu wieków. Rozwój na wielu płaszczyznach (przestrzennej, gospodarczej, demograficznej, kulturalnej) uczynił z „osady nad Łódką i Jasieniem” – „polski Manchester”¹. Tempo oraz zasięg przemian, jakie zaszły w omawianym okresie, trafnie scharakteryzował Władysław Stanisław Reymont w jednym ze swoich listów:

Łódź zajmuje mnie i porywa wieloma rzeczami: 1) rozrost miasta, fortun, interesów z ściągnięciem amerykańską szybkością – 2) psychologia tych napływających tłumów po żer, mieszanie się ich i przenikanie i urabianie w jeden typ [...] Łodzer-Mensch – 3) oddziaływanie takiej ssawki, polipa jaką jest Łódź na kraj cały – 4) przerobienie się Polaków w kosmopolitycznym młynie itd. [...] Dla mnie Łódź jest jakąś mistyczną wprost potęgą, która ogarnia swoją władzą coraz szersze koła ludzkie [...]. Uwielbiam masy ludzkie, kocham żywioły, przepadam za wszystkim, co się staje dopiero – a wszystko to mam w Łodzi. Łódź to epos dla mnie (list do Jana Lorentowicza, 5 września 1896 r.) (Cichocki, 2022).

Przywołany cytat właściwie oddaje charakter łódzkich regionalistów zgromadzonych w Oddziale Zbiorów Specjalnych [dalej: OZS] Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego [dalej: BUŁ], podkreślając ich różnorodność oraz wielowątkowość. Są to bowiem dokumenty zróżnicowane pod względem miejsca lub środowiska, w którym powstały, autora (indywidualnego bądź zbiorowego, wieku, wykształcenia etc.), typu dokumentu i jego przeznaczenia, a także odpowiadającego powyższym wyznacznikom języka i stylu. Zbiory te mogą stanowić zarówno samodzielne źródło do badań nad różnymi aspektami historii Łodzi, a także uzupełnienie zasobów innych łódzkich instytucji gromadzących *łódźjania*.

---

¹ Warto w tym miejscu przytoczyć słowa Jarosława Kity, syntetyzujące przyczyny przemiany miasta: *Badacze historii XIX-wiecznej Łodzi wskazują, że na dynamiczny rozkwit miasta, począwszy od trzeciej dekady tegoż stulecia, wpływ miały różne czynniki i uwarunkowania, ale najważniejszą determinantą miastotwórczą był wówczas rozwój przemysłu, a przede wszystkim branży bawełnianej. [...] Do zasadniczych czynników początkowo powolnego, a później dynamicznego rozwoju Łodzi w latach 1820–1914 zaliczyć więc należy: politykę protekcyjną władz Królestwa Polskiego w latach dwudziestych XIX w.; imigrację do Łodzi rzemieślników i przedsiębiorców z krajów niemieckich [...], napływ ludności wiejskiej z okolicznych wsi i mieszkańców pobliskich miasteczek [...], napływ ludności żydowskiej z terenów Rosji, tzw. Litwaków [...], konsekwencje polityki celnej Cesarstwa Rosyjskiego [...], przewrót techniczny wywołany wykorzystaniem nowoczesnych technologii z Europy Zachodniej oraz szybko postępujące przemiany cywilizacyjne w okresie belle époque* – 2023, s. 8–9.

Celem artykułu jest prezentacja wybranych zbiorów rękopiśmiennych z lat 1820–1914 dotyczących historii Łodzi, przechowywanych w Sekcji Rękopisów OZS BUŁ². Wybrane do analizy dokumenty mają charakter unikatowy, są jednak sporadycznie wykorzystywane przez środowisko naukowe i lokalne³. W związku z powyższym, celem niniejszego zestawienia jest przedstawienie zasobu rękopiśmiennego jako cennego źródła informacji dla archiwistów, bibliotekarzy, regionalistów i innych specjalistów, poszukujących źródeł do historii XIX- i XX-wiecznej Łodzi. Autorka podjęła się próby odpowiedzi na pytania: w jakim stopniu rękopiśmienne *łódziana* zgromadzone w BUŁ uzupełniają dotychczasowy stan wiedzy o Łodzi i regionie z przełomu wieków XIX i XX, a także jaką rolę odgrywają w popularyzowaniu: zasobów biblioteki, historii miasta i regionu? W artykule zostaną zaprezentowane rękopisy prywatne: archiwalia (w wyborze) łódzkich rodów fabrykanckich – Poznańskich i Silbersteinów; *Mój pamiętnik* Melanii Fischer; *Kroniko de nia Łodžia Esperantujo* Włodzimierza Pfeiffera; dokumenty urzędowe Magistratu Miasta Łodzi oraz cechowe. Należy podkreślić, że wyekscerpowane zbiory stanowią jedynie część regionalistów dostępnych w BUŁ⁴, a sam artykuł wyłącznie sygnalizuje obecność takiego zasobu w zbiorach łódzkiej książki uniwersyteckiej. W artykule zastosowano metodę historyczną oraz analizy, której przedmiotem były rękopiśmienne materiały źródłowe przechowywane w zasobach Sekcji Rękopisów OZS BUŁ. Przyjęto następujące kryteria doboru dokumentów: unikatowość, różnorodność tematyczna, gatunkowa i osoby autora oraz przeznaczenie (dokument prywatny – publiczny).

Popularyzowanie wiedzy o zbiorach (w tym zbiorach specjalnych i regionaliach) stanowi jedno z wyzwań stojących przed BUŁ, realizowanych m.in.

---

² W szerszym zakresie zagadnienie to było prezentowane przez autorkę artykułu na konferencji *Łódź w literaturze, publicystyce i badaniach literackich*, która odbyła się na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Łódzkiego (4–6.12.2023 r.). Cezura czasowa 1820–1914 odwołuje się do drugiego tomu publikacji *Łódź poprzez wieki. Historia miasta* (red. tomu Jarosław Kita, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego) – promocji monografii towarzyszyła wystawa „*Łódź zajmuje mnie i porywa...* Obraz miasta na przełomie XIX i XX wieku w zbiorach Biblioteki UŁ”, o czym poniżej. Artykuł nawiązuje się do przedziału chronologicznego monografii z niewielką modyfikacją – najstarszy dokument wymieniony w niniejszym tekście datowany jest na rok 1827 (zob. Dokumenty Magistratu m. Łodzi), a najpóźniejszy na 1916 (*Kroniko de nia Łodžia Esperantujo* Włodzimierza Pfeiffera pisana od 1908 do 1916 r.). Z uwagi na powyższe w tytule artykułu zastosowano chronologię uogólniającą – przełom XIX i XX wieku.

³ Informacja o zbiorach dostępna jest w trzech źródłach: głównie za pośrednictwem tradycyjnego katalogu kartkowego znajdującego się w Sekcji Rękopisów; w niewielkim stopniu w katalogu komputerowym BUŁ, a także w postaci zdigitalizowanej w Bibliotece Cyfrowej UŁ. Największą grupę rękopisów zdeponowanych w formie cyfrowej stanowią kolekcje dwóch projektów rękopiśmiennych „Rękopiśmienne dziedzictwo kulturowe XV–XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego” (zdeponowano 39 rps. z kolekcji 50) oraz „Rękopiśmienne dziedzictwo kulturowe 1791–1918 w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego” (zdeponowano

w działalności wystawienniczej. Niniejszy tekst jest również pokłosiem wystawy „*Łódź zdejmuje mnie i porwuje...*”. Obraz miasta na przełomie XIX i XX wieku w zbiorach Biblioteki UŁ, przygotowanej z okazji 600-lecia miasta Łodzi (listopad–grudzień 2023) jako wydarzenie towarzyszące promocji drugiego tomu monografii *Łódź poprzez wieki. Historia miasta* (red. tomu Jarosław Kita, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego)⁵. Na ekspozycji udostępniono dokumenty znane szerszemu środowisku w niewielkim stopniu lub zupełnie nieznanym. Artykuł przypomina je i uzupełnia o zagadnienia i konteksty, które wydają się istotne dla badań naukowych, promocji biblioteki jako instytucji wpisującej się swoimi działaniami w intelektualny oraz kulturalny krajobraz miasta, a także dla promocji Łodzi i regionu.

---

całą kolekcję – 96 rps.) – zob. m.in. Strzelecka & Sulejewicz, 2022. Nowym źródłem informacji o zasobie rękopiśmiennym będzie, realizowany w latach 2024–2026, projekt platformy cyfrowej „Digitus Index” – zob. „Digitus Index. Inwentarz rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego” [online].

⁴ *Łódziana* BUŁ znajdują się m.in. w następujących agendach biblioteki: Oddział Zbiorów Specjalnych (zbiory rękopiśmienne: spuścizny profesorów UŁ oraz znanych postaci kultury i literatury regionu łódzkiego, działaczy społecznych etc.; zbiory ikonograficzne, m.in. albumy: Bronisława Wilkoszewskiego, *Vidy g. Łodzi = Widoki m. Łodzi = Ansichten d. [entsche] S. [tadt] Łodz; Widoki m. Łodzi; Ansichten d. S. Łodz*, [1899]; tegoż, *Brasserie et Helenów Etablissements des Parcs de Charles Anstadt à Łódź Pologne*, [1892]; Teka [Hilarego] Majewskiego; *[Fabryńnye i častnyja postrójki vozvedennyja po proektam i rukowodstvom architekatora I.V. Maevskago]*, [ok. 1890]; a także album nieustalonego autorstwa *Budowa linii tramwajowej Łódź – Zgierz – Pabianice*, [1901] – albumy dostępne są w Bibliotece Cyfrowej UŁ; zbiory kartograficzne: XIX i XX-wieczne mapy regionu łódzkiego oraz plany Łodzi: Plan rekonstrukcyjny Łodzi rolniczej Oskara Kossmanna (tyt. *Łódź, Stara wieś, Widzew, Żarzew i Wólka na początku XIX wieku*), wyd. ok. 1930, *Plan oświetlenia gazowego Łodzi z 1868 roku* – najstarszy rękopiśmienny dokument kartograficzny w zbiorach BUŁ, Plan Miasta Łodzi Leona Nowierskiego z 1902 roku – największy plan Łodzi w zbiorach BUŁ, o wymiarach 118x136 cm, Lindleyowski projekt wodociągów i kanalizacji z 1909 roku); dokumenty życia społecznego oraz muzykalia; zbiory współczesne (magazynowe oraz udostępniane w czytelniach); zasoby zdeponowane na platformach cyfrowych – w Repozytorium UŁ (artykuły naukowe, monografie) oraz w Bibliotece Cyfrowej UŁ (źródła – m.in. prasa udostępniona w ramach projektu „Digitalizacja unikatowych druków periodycznych ukazujących się do 1945 roku na terenie Łodzi”, w tym m.in. „Neue Lodzer Zeitung” z lat 1904–1939; „Express Ilustrowany” 1931–1939; „Łódzinskij Listok” 1895–1914; „Panorama. Tygodnik Ilustrowany” 1931–1939; „Informator m. Łodzi z Kalendarzem na Rok 1919” i na rok 1920; pełny wykaz pod linkiem: <https://bcu.lib.uni.lodz.pl/dlibra/publication/4998#structure>).

⁵ Na wystawie zaprezentowano kilkadziesiąt najstarszych i najcenniejszych dokumentów z OZS BUŁ, dotyczących historii i zmian w szeroko rozumianym krajobrazie Łodzi. Wśród nich znalazły się m.in.: plany miasta z lat 1868–1914, fotografie portretowe łódzian, wielkoformatowe tableau łódzkich stowarzyszeń, urzędowe dokumenty rękopiśmienne (pisma Magistratu m. Łodzi, akta ewangelicko-augsburskie), rękopisy prywatne łódzkich fabrykantów, a także druki ulotne. Prezentowane zbiory dotyczyły zarówno samej Łodzi, jak i m.in. sąsiadujących z nią: Aleksandrowa, Belchatowa, Konstantynowa, Pabianic i Zgierza.

Rękopiśmienne źródła do historii Łodzi i regionu

Utworzona 80 lat temu Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego rozpoczęła gromadzenie zbiorów (w tym zbiorów specjalnych) od samego początku swojej działalności⁶. Dokumenty rękopiśmienne wydzielono z zasobu BUŁ w 1961 r., koncentrując się (od lat 70. XX wieku) na pozyskiwaniu spuścizn literackich, naukowych, regionalistów, korespondencji. Na uwagę zasługują rękopisy zabytkowe, o szczególnej wartości historycznej, naukowej i/lub artystycznej (Sulejewicz-Nowicka, 2015, s. 190): iluminowane kodeksy średniowieczne, listy królewskie, akta i dokumenty kościelne, dokumenty cechowe etc. (Strzelecka & Sulejewicz, 2022, s. 29). Równie cennym i unikatowym zasobem źródłowym są rękopisy powstałe na terenie Łodzi (regionu) lub spisane przez łodzian (zarówno w kraju, jak i poza nim). Znajdują się wśród nich rękopisy jednostek (naukowców, artystów, działaczy społecznych i kulturalnych, znanych osobistości, anonimowe), a także rękopisy typu zespołowego (archiwa instytucji, wydawnictw, organizacji) (Birkenmajer, 1971, s. 2075).

1. Rękopisy prywatne

Rękopisy prywatne stanowią bogate źródło informacji w badaniach naukowych oraz inicjatywach lokalnych związanych z postaciami zasłużonymi dla danej społeczności. Szczególne znaczenie mają tu egodokumenty, tj. życiorysy, wspomnienia, dzienniki, pamiętniki, autobiografie, listy (Szulakiewicz, 2013, s. 65). Umożliwiają odkrycie zarówno nieznanych kart biografii ludzi, jak i biografii miejsc: „choć stanowią wycinek określonej rzeczywistości, to dają jednak pewien obraz postrzegania nie tylko innych, ale siebie samego (czyli autora) w rodzinie, społeczności, środowisku, kraju lub klasie społecznej” (Szulakiewicz, 2013, s. 67).

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego posiada unikatowy zbiór materiałów źródłowych, dotyczących rodów fabrykanckich i rozwoju Łodzi przemysłowej. Na szczególną uwagę zasługuje Kolekcja rękopisów rodziny Poznańskich i rodziny Silberstein z lat 1813–1937, która obejmuje ponad 300 dokumentów (listy, teksty literackie i tzw. dokumenty życia społecznego: zaproszenia, pocztówki, wizytówki, telegramy, bilety wstępu, wycinki prasowe)⁷. Poniżej zostaną omówione: korespondencja rodzinna (listy Maurycego Poznańskiego do żony Sary) oraz rękopisy związane z działalnością charytatywną (kopiarusz z balu dobroczynnego 1896 r. oraz listy z podziękowaniami).

⁶ Powołana przez Komitet Organizacyjny UŁ 11 lutego 1945 r. – Więcej na temat gromadzenia zbiorów specjalnych BUŁ – zob. Bartnik & Piestrzyński, 2018, s. 47; Sulejewicz-Nowicka, 2015 s. 195–196.

⁷ Szczegółowy wykaz dostępny w katalogu Sekcji Rękopisów BUŁ. Część archiwum Poznańskich i Silbersteinów zawierająca fotografie przechowywana jest w Sekcji Ikonografii BUŁ.

Korespondencja rodzinna łódzkich fabrykantów

Korespondencja rodzinna Poznańskich i Silbersteinów obejmuje m.in. listy: Teresy Silberstein do męża Marcusa Silbersteina [Łódź, Pabianice, Warszawa, 1862–1865, Akc. Rps. 8299] oraz do Sary Poznańskiej [Łódź, Lisowice, 1889–1914, Akc. Rps. 8300]; Henryka Kohna do Sary Poznańskiej, [Łódź, 1885–1889, Akc. Rps. 8308]; Maurycego Poznańskiego do żony Sary [Łódź, Karlsbad, Petersburg, 1896–1921, sygn. Akc. Rps. 8319]; Sary Poznańskiej do męża Maurycego [Nicea, Baden-Baden, 1894, Akc. Rps. 8310]; listy do Sary Poznańskiej od rodziny, m.in. Salomei Silberstein, Klotyldy Lichtenfeld; Paryż, Łódź, 1892–1968, Akc. Rps. 8311]; Sary Poznańskiej do córki Izy Landsberger [Lisowice, 1910–1911, Akc. Rps. 8312]; Izraela i Leonii Poznańskich do Sary Poznańskiej [Łódź, Baden-Baden, 1892–1894, Akc. Rps. 8313]. Nie jest to pełne zestawienie – jak wspomniano we wstępie, celem artykułu nie jest zaprezentowanie całego zasobu, a jedynie zasygnalizowanie jego miejsca w zbiorach BUŁ. Korespondencja prywatna zostanie opisana fragmentarycznie, na przykładzie wybranych listów Maurycego Poznańskiego⁸ do żony Sary.

Cały zbiór obejmuje 37 listów [Akc. Rps. 8319] z lat 1896–1921. Korespondencja wysyłana była z różnych miejsc, na co wskazują: data i miejsce oznaczone przez nadawcę i papeteria – prywatna oraz firmowa: 1) Poznańskich: „Baumwoll-Manufactur von J. K. Poznański LODZ.”; Towarzystwo Akcyjne WYROBÓW Bawełnianych J. K. Poznańskiego w Łodzi; 2) miejsc pobytu nadawcy (głównie hoteli): Grand Hôtel – Paris; Delegation Polonaise a la Conference de la Paix, Paris; Grand Hôtel D’Europe St. Petersbourg; Royal Hotel St. Petersbourg;). Korespondencja odnotowuje wydarzenia różnej rangi (z kręgu rodzinnego, towarzyskiego, zawodowego), związane z Łodzią oraz działalnością zagraniczną; nadawca wyraża zainteresowanie sprawami małżonki i dzieci, rodziców (niepokoi się o schorowanego ojca), relacjonuje wyjazdy handlowe oraz podejmowane inicjatywy.

Uwagę zwraca nacechowany emocjonalnie (czuły i serdeczny) sposób tytułowania żony; najczęściej występujące formy adresatywne to: *Moja najukochańsza żonusieczko*⁹, *Najdroższa moja żonuchno*, *Najukochańsza najstodsza moja żonusenka*; *Moja Ty najdroższa, najstodsza żonusieczko*; [...]. Maurycy wyraża wprost swoje uczucia: „[...] *powtarzać Ci, że Cię kocham, to w liście wydaje się tak*

---

⁸ Maurycy Poznański (1868–1937) – syn Izraela Poznańskiego i Leonii Hertz, fabrykant, współzałożyciel i członek licznych towarzystw, działacz społeczny i polityczny. Jego drugą żoną była Sara Silberstein – córka łódzkiego przemysłowca Markusa Silbersteina. – zob. Gorgolewski, 1984b, s. 300–301.

⁹ We wszystkich cytatach zachowano pisownię oryginalną.

suchem [...] ¹⁰. W listach skrupulatnie odnotowywane jest potwierdzenie otrzymania korespondencji, sygnalizowany jej brak (np. list z 22 listopada 1899 r., Paryż: *Pomimo że do dzisiejszego dnia nie otrzymałem od Ciebie ani słoweczka nie chcę jednak odpłacić pięknym za nadobne i zasiadam, gdy już wszyscy śpią, aby trochę z Tobą pogawędzić*) lub usprawiedliwienie niepisania przez pewien czas (list z 6 kwietnia 1897 r., Łódź): *Już od tygodnia prawie do Ciebie nie pisałem, a powodem ciężka bezustanna robota*.

Listy Maurycego oddają subiektywny punkt widzenia autora, a także jego cechy charakteru. Przykładem tego może być list napisany przed balem na ochronkę, 29 stycznia 1898 r. Autor opisuje w nim nieporadne, jego zdaniem, przygotowania swojej siostry Anny Hertz¹¹ do urządzenia balu:

Komitet dobrała krzywy i koślawy. Sama nic nie robiła i robić nie umie, zatem wielkie pytanie jak się to wszystko uda. [...] Chcąc wyratować moją siostrę objąłem wszystko na siebie i w przeciągu kilku dni z pomocą moich ludzi dokonałem istnych cudów. Sala się przemieniła w kwitnący ogród z altanami obrośniętymi bluszczem, ale co to kosztować będzie. Andzi, która kosztą ponosi, przejdzie chyba na przyszłość chętką urządzania balów.

Krytyka poczynąń Anny jest jednocześnie pochwałą zdolności organizacyjnych Maurycego (za takiego człowieka – energicznego i dobrze zorganizowanego – uchodził¹²).

Zaangażowanie w organizację przyjęć nie przeszkodziło Maurycemu odnosić się do nich z pewnego rodzaju dezaprobatą (List do żony Sary, 29 stycznia 1898 r., Łódź):

Łódź się bawi, karnawał całą gębą zabawa za zabawą dzisiaj tańczą na ochronkę katolicką jutro na ochronkę żydowską, a pojutrze na inne cele. W wtorek ma się odbyć bal inżynierski, na który zaprasza komitet jedynie rodziny, w których ojcowie skończyli wyższy zakład naukowy. Myśmy dostali zaproszenia czy pójde bez mojej słodkiej żoneczki to nie wiem, prawdopodobnie że nie [...]. Czy taka zasada zaproszeń nie idjotyczna przecież na balu tańczą a nie rozprawiają o rzeczach wyższego wykształcenia.

---

¹⁰ Sara z kolei pisze do Maurycego: *Najdroższy mój mężusiu; Najmilszą niespodzianką był mi wczoraj list Twój* (list z 30 sierpnia, br., Baden).

¹¹ Anna (Ajda) Hertz (1857–1930) – córka Izraela Poznańskiego i Lei, żona Jakuba Hertza (1846–1929). Zob. Gorgolewski, 1984a, s. 295.

¹² Gorgolewski, 1984b, s. 301.

Maurycy dokładnie opisuje również swoje wyjazdy handlowe. W liście z 6 czerwca 1896 r. dzieli się wrażeniami z przygotowań do wystawy w Niżnym Nowogrodzie¹³:

Moja najukochańsza żonusi! / Nie mogę odżalować że bez Ciebie moje złotko tutaj przyjechałem, bo całymi dniami jestem wolny i tylko z ciekawości na wystawę chodzę. / Nasza witryna zupełnie skończona towary ułożone i teraz tylko pozostaje w ostatniej chwili wszystko od kurzu oczyścić i zdjąć pokrycia... [...]. a teraz kochanie muszę Ci powiedzieć i proszę to Ojcu powtórzyć że witryna firmy Silberstein jest wspaniałą nigdy nie przypuszczał że ona tak wypadnie. Teraz pracują przy dekoracji, która przy ładnych kolorach towaru jeszcze całość upiększy.

Równie entuzjastyczne recenzje wystawy pojawiają się w ówczesnej prasie:

Wystawa, już nawet na pierwszy rzut oka sprawia wrażenie imponujące. Wspaniałe pawilony wszystkich możliwych stylów, klomby roznoszące wonie rozkoszne, masa rzeźb, obeliski, flagi i rozmaite inne ozdoby dekoracyjne tworzą całość imponującą¹⁴.

Listy Maurycego pisane są z różnych miejsc: Łodzi, Baden, Karlsbadu, Nicei, Niżnego Nowogrodu, Paryża – stanowią tym samym swoistą mapę miejsc odwiedzanych przez nadawcę (lub odbiorcę – poprzez np. pytania o wrażenia z pobytu etc.). Są również autentycznym i bezpośrednim świadkiem wydarzeń rodzinnych i publicznych, kontaktów prywatnych i zawodowych. Komentują wydarzenia lokalne, ogólnokrajowe oraz zagraniczne, wpisując się tym samym w zakres wspomnianych wyżej egodokumentów.

Korespondencja łódzkich fabrykantów ma dużą wartość jako źródło informacji dla biografów oraz historyków regionu (Kolbuszewska, 2016, s. 237–248). Ponadto, papeterie z monogramami fabrykantów, papeterie hotelowe, koperty i pieczęcie lakowe, oznaczanie kolejności korespondencji (w pewnym sensie – ewidencjonowanie jej) pozwalają na lepsze poznanie kultury pisania w kręgach łódzkiej burżuazji. Zbiór listów rodzin Poznańskich i Silbersteinów uzupełnia ich biografię o mało znane szczegóły życia codziennego, o subiektywne opinie w sprawach, którymi żyła Łódź przełomu wieków, a także o sferę uczuć i relacji małżeńskich oraz międzypokoleniowych.

---

¹³ Chodzi o Wszechrosyjską Wystawę Przemysłową i Artystyczną w Niżnym Nowogrodzie, otwartą uroczystie 19 czerwca 1896 r. Zob. Wiadomości ogólne – Wystawa w Niższym Nowogrodzie, 1896, s. 189–190.

¹⁴ Tamże.

Kopiarz autografów z balu dobroczynnego Teresy Silberstein

Inicjatywy dobroczynne łódzkiej burżuazji przejawiały się w działaniach obejmujących różne płaszczyzny życia społeczności Łodzi – rozwijano zarówno mecenat artystyczny, jak i działalność charytatywną na rzecz ubogich (Kacprzak, 2015; Puś, 1988, s. 133–136; Pawlak, 2015)¹⁵. Powstawały szpitale (Szpital św. Anny), ochronki i domy sierot, straż ogniowa, szkoły (wieczorowa szkoła elementarna dla dzieci zatrudnionych w fabryce L. Geyera), instytucje świadczące pomoc najbiedniejszym (Komitet Opieki i Wsparcia Ubogich, Łódzkie Żydowskie Towarzystwo Dobroczynności, Łódzkie Chrześcijańskie Towarzystwo Dobroczynności) i inne (Sosnowska, 2023, s. 495–520; Kowalczyński, 2017, s. 27–39, 43–46, 51–53, 82, 117–122). Aktywną działalność społeczną prowadzili zarówno sami fabrykanci, jak i ich żony: Anna Scheibler, Matylda Herbst, Anna i Olga Geyer (Sosnowska, 2012). Z inicjatywy małżeństwa Markusa i Teresy Silbersteinów w 1895 r. powstał Łódzki Żydowski Dom Sierot. W związku z upowszechnianiem się od 1878 r. w Europie nowej formy opieki społecznej, jaką były kolonie letnie, w 1893 r. utworzono tzw. żydowskie kółko żeńskie, które rozpoczęło organizację kolonii dla dzieci wyznania mojżeszowego. W majątku ziemskim Lisowice Silbersteinowie wybudowali drewniane domki i obiekty gospodarcze przystosowane do przyjmowania dzieci w porze letniej.

W zasobach rękopiśmiennych BUŁ zachowały się ślady działalności dobroczynnej łódzkich fabrykantów. Znajdują się wśród nich podziękowania od osób oraz instytucji dobroczynnych [sygn. Akc. Rps. 8306]: listy z podziękowaniami [Jan Bolesław Strauss, Łódź, b.r.]; Podziękowanie dla Teresy Silberstein od Zarządu Łódzkiego Żydowskiego Towarzystwa Dobroczynności, [Łódź, 5 czerwca 1899]; list do Markusowej Silbersteinowej od Antoniego Przedzińskiego [sekretarz Szkoły Handlowej Łódzkiego Towarzystwa Szerzenia Wiedzy Handlowej w sprawie utworzenia szkoły bezpłatnej w Lisowicach, 16 czerwca 1910]; podziękowanie dla Sary Poznańskiej od Łódzkiego Chrześcijańskiego Towarzystwa Dobroczynności, [Łódź, 1938]; podziękowanie dla Sary Poznańskiej od Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej w Łodzi etc.¹⁶

---

¹⁵ Na temat działalności Geyerów, Heinzlów, Kindermannów, Poznańskich, Scheiblerów – zob. m.in. Stefański, 2014.

¹⁶ Wymieniony wyżej list Jana Bolesława Straussa warto przytoczyć w całości, dla zobrazowania podniosłego, emocjonalnego stylu podziękowań od osoby prywatnej: *Wielmożna Pani! W nieograniczonej swej dobroci żechce łaskawie mi nybaczyć że ośmielam się złożyć nieudolne podziękowanie za jej anielską dobroć. / Szlachetna Pani, podziękowanie? Czytaj je w mojem sercu! ono Ci powie że moja wdzięczność jest wyższą i trwalszą nad wszelkie wyrazy i wyobraźni pomysły. / Wdzięczny do grobu Jan Bolesław Strauss*. Do listu dołączony jest wiersz, napisany w równie podniosłym tonie.

Na szczególną uwagę zasługuje kopiarusz autografów i wpisów wystawionych na aukcję charytatywną w 1896 r. (*Księga kopii autografów*, Akc. Rps. 8307). Z wyklejki woluminu dowiadujemy się, że podczas imprezy dobroczynnej zebrano ponad 4 tysiące rubli¹⁷ w drodze licytacji wpisów znanych i cenionych ówczesnie ludzi świata nauki i sztuki. Wśród nich znaleźli się m.in. Michał Bałucki (komediopisarz i publicysta okresu pozytywizmu), Ludwig Barnay (niemiecki aktor teatralny), Anatol France (powieściopisarz francuski), Ignacy Aleksander Gierymski (malarz, prekursor polskiego impresjonizmu), Edvard Grieg (norweski kompozytor, pianista i dyrygent), Alfred Grunfeld (niemiecki pianista i kompozytor), Józef Kotarbiński (polski pisarz, krytyk i aktor), Wanda Landowska (jedna z najsłynniejszych klawesynistek świata), Moritz Moszkowski (niemiecki kompozytor, pianista i pedagog pochodzenia żydowskiego), Karl Muck (niemiecki dyrygent), Zygmunt Noskowski (polski kompozytor, dyrygent i nauczyciel m.in. Karola Szymanowskiego), Eliza Orzeszkowa, Johann Strauss (austriacki kompozytor, dyrygent i skrzypek). Kopiarusz zawiera 138 wpisów w różnych językach: polskim – 28, niemieckim – 63, francuskim – 33, łacińskim – 2, rosyjskim – 1; pozostałe 18 ma formę zapisów nutowych.

Wpisy przybierały różne formy: myśli wyrażonych prozą, wierszem, a nawet krótkich utworów. W kopiaruszu przeważają formy o charakterze uniwersalnym: *Najboleśniejszą operacją jest wyrwanie kogoś z własnego serca, Kraków 1896* (Józef Kotarbiński, k. 8); *Jest fanatyzm co nie właśnie a brata: fanatyzm w ukochaniu ziemi ojczystej* (Stanisław Markiewicz, k. 3). Niektóre wpisy traktują wprost o ludzkich przywarach: *Taka pani co flirtuje, / firmie kobiet markę psuje. / W sercu, w którym flirt zagości / coś z fabryki jest miłości [...]* (Marian Gawalewicz, k. 3). Pojawiają się także utwory bezpośrednio związane z Łodzią lub odbywającym się balem charytatywnym (poniżej dwa przykłady autorstwa cytowanego już M. Gawalewicza):

Łódź, co masz ty masz kominów / a liny z bawelny, żagle z kortu i perkalu,
/ spód towarów pełny / zaś kotwicę ze złota, bogactw pełne skrzynie, /
Niechże w sercu ma busola – / wśród wirów nie zginie.

Warszawa 1896 (k. 2).

Pozostałe z wymienionych dokumentów są pismami oficjalnymi, związanymi z dotacjami na cele charytatywne.

¹⁷ Informacje o zebranej kwocie, sposobie pozyskiwania wpisów oraz osobach zaangażowanych w przygotowanie balu umieściła na początku kopiarusza jego autorka, Sara Silberstein: *Kopje autografów przysłanych nam na bal kolonji letnich urządzony przez mamę. Listy do wszystkich pisała Ewa i ja. Dochód z autografów wyniósł przeszło cztery tysiące rubli. Bal odbył się w lutym r. 1896 wraz z licytacją*. Wolumin liczy 19 kart rps. – w tym 4 k. niezapisane, format 39,5x22,5 cm.

Warszawa styczeń 1896

Gdy w bawelnianym żyjesz grodzie, czleku bogaty, / dla nędzy ludzkiej tam na spodzie, miej serce – z waty! / Niechaj cię bliźnich doła wzrusza i niemoc wszelka. / – na dowód żeś pocziwa dusza złóż choć... Rubelka (k. 2).

Wolumin oprawiony w drukowany jedwab z motywem kwiatowym jest świadectwem zaangażowania rodziny Silbersteinów w działalność charytatywną, życia kulturalnego łódzkiej burżuazji oraz kontaktów w polskich i europejskich kręgach inteligencko-artystycznych¹⁸.

Warto podkreślić, że w OZS BUŁ znajdują inne niż rękopiśmienne pamiątki z kolekcji rodzin Silbersteinów i Poznańskich. To między innymi: kolekcja panoramicznych zdjęć z wyjazdu Maurycego Poznańskiego do Szwajcarii (Hotel du Lac w Vevey nad Jeziorem Genewskim, 1902); druki – zaproszenie na przyjęcie dla Maurycego Poznańskiego (1897) zobowiązujące do stawienia się *w punkcie zbornym w mundurze, białym krawacie, fraku lub surducie czarnym* – czy karta menu w języku francuskim dołączona do zaproszenia ślubnego Ireny Poznańskiej z Haetwigiem de Lötte (1914). Dzięki różnym typom dokumentów oraz różnej ich randze archiwum rodzinne łódzkich fabrykantów zgromadzone w zbiorach BUŁ uzupełnia oficjalny, publiczny wizerunek przemysłowców o elementy prywatne, w tym – ciekawą z perspektywy biograficznej – sferę relacji rodzinnych oraz towarzyszących im przeżyć i emocji.

Melania Fischer – „Mój pamiętnik”

Onegdaj w łódzkim antykwariacie, wśród rozrzuconych drobiazgów ujrzałem niewielki, ozdobny albumik z wytłoczonym francuskim słowem „Poesie” – typowy pensjonarski dzienniczek. Zauważyłem w nim spis czytanych, czy też posiadanych książek i to mnie zainteresowało. Przyniosłem go więc do domu, a dokładniejsza penetracja rękopisu przekonała, że mam w ręku ciekawy przyczynek do tego, jak kształtowały się stosunki narodowościowe i kulturalne w łódzkiej rodzinie inteligenckiej właściciela księgarni Ludwika Fischera (1844–1900) i jego żony Melanii, z domu Miks oraz ich dzieci [...] (Dunin, 1992, s. 51).

Rękopis nazwany przez autora powyższego cytatu, Janusza Dunina, „pamiętnikiem pensjonarki” należał do Melanii Fischer (córka właściciela księgarni i wydawnictwa Ludwika Fischera oraz Melanii Henrietty Fischer z d. Miks, siostra Ludwika Fiszera juniora). Dzienniczek opatrzony przez autorkę tytułem *Mój pamiętnik*, pisany był w latach 1895–1898 [sygn. Akc. Rps. 7077]. Liczy 43 karty zapisane dwustronnie, tuszem lub ołówkiem, zawiera nieliczne skreślenia wyrazów oraz poprawki.

---

¹⁸ Świadectw takich kontaktów jest znacznie więcej, jak choćby pozdrowienia przesyłane na biletach wizytowych: od Stanisława Przybyszewskiego (*Przesyłam serdeczny uścisk dłoni* – do Sary Silberstein) czy Ignacego Paderewskiego.

Indywidualny, subiektywny obraz Łodzi tworzą tematy istotne z perspektywy jedenastoletniej/czternastoletniej autorki: życie rodzinne, spotkania w gronie najbliższych i koleżanek, szkoła, oceny, wypoczynek i rozrywka (teatr, wizyty w Helenowie, gry rodzinne, np. „w dzwonka i młotka”¹⁹). Przeważają wpisy głównie w języku polskim, choć znajdują się fragmenty w języku niemieckim i francuskim (wiersze, listy do koleżanek). Życie domowe Melanii koncentruje się wokół odwiedzin i uroczystości rodzinnych. Autorka wymienia z imienia (czasem z nazwiska) gości i przygotowane potrawy, odnotowuje skrupulatnie, jakie prezenty otrzymała:

Sobota 2 Lutego – Dziś są moje urodziny co też ja nie dostałam na nie: 4 pary rękawiczek wstążki do włosów, torbę, kwiaty, towar na suknię, serwis, 2 książki, cukierki, migdały, pomarańcze, jabłka. Po obiedzie przyszły moje koleżanki i myśmy się z nimi bardzo ładnie bawily [...].

Domowe świętowanie miało charakter rodzinny, mniej oficjalny – dzieci przybiegały do rodziców złożyć życzenia wcześniej rano: *Wtorek d. 12 Lutego 1895 roku! Dzisiaj są tatkinie urodziny i powinszowałyśmy tatce jak tatko leżał jeszcze w łóżku. Zwracają uwagę stosowane przez autorkę formy: tatkinie, mamine (Niedługo są mamine urodziny d. 14 marca i na nie się bardzo cieszę).*

Melania Fischer wraz z bliskimi uczestniczyła aktywnie w życiu kulturalnym – opisuje je z dużym zaangażowaniem i nastoletnią egzaltacją:

Jak przeżyłam święta zsl. Duch. Św.? Ot nie byłam wcale święta w domu, bo byłam w Warszawie. Bawiłam się świetnie. Byłam w wielkim Teatrze i widzieliśmy ballet „Pan Twardowski!” I na drugi dzień Fausta Twardowski był śliczny ballet pani która tam tańczyła to już chyba nie miała nóg a tylko sprężyny bo na placach tak ślicznie tańczyła a mówią że ona jest znajoma cesarza. Byliśmy także w lazienkach i tam także jest bardzo ładnie [...] Faust nam się także doskonale podobał.

Melania zabierana była również do Teatru Victoria: w dzienniczku umieszcza spis oper włoskiej trupy (podaje datyienne, bez roku: 25 VI *poniedziałek Rigoletto*, [...] 27 VI *Faust*, kolejno: *Traviata*, *Pajace* i *Cavalerie*) (k. 41) i zachwyca się grą aktorską (k. 26–27).

Tematem wzbudzającym dużo emocji i pojawiającym się nader często była szkoła: *W piątek byłam wyrwana z geografii i dostałam 5+, bardzo się z niej ucieszyłam bo jeszcze nigdy nie dostałam takiego dobrego stopnia; Czerniec 22 Dzień okropnie przeze mnie oczekiwany [...] dostałam nagrodę i dobrą cenzurę następującą [tu skrupulatnie wymienia oceny – przyp. MS] – k.13 b. Udział w zajęciach nie zawsze był możliwy, a powody niekiedy wzbudzały w autorce lęk:*

---

¹⁹ Gra karciana pochodzenia germańskiego, powstała na początku XIX wieku, popularna aż do wybuchu II wojny światowej. Zob. *Hammer und Glocke*, 2017.

Dziś nie byłam w szkole bo tatko i mama nie pozwolili. Ach jej! jutro będę musiała iść do doktora znowu. Ale kiedy ja się okropnie boję tego doktora może mi jeszcze raz będzie ciął w gardle, ale może także i nie będzie nic robił bardzo bym się cieszyła (k. 16).

Wpisy prowadzone były nieregularnie, z dłuższymi przerwami: *Niedziela d. 10 Marca 1895 Mój Boże! jak ja długo już nie pisałam w moim dzienniczku. Nie bardzo dużo mam do wpisania* (k. 8b). W innym miejscu, po prawie rocznej przerwie, Melania pisze: *D. 1 września O Boże! jak ja już długo nie pisałam w moim dzienniku. Ile się u nas rzeczy zmieniło przez ten czas, ale muszę zacząć od początku* (k. 17) [jest to jedyny wpis z tego roku – przyp. MS]. Następuje kolejna przerwa, a wraz z nią wyrzuty sumienia, zasygnalizowane we wpisie: *Rok 1897! Czwartek d. 11/II wieczór (10 godz) Znowu rok minął a ja ani nie zajrzałam do mego dziennika. Przyznaję, że zawiniłam ale za to teraz całymi siłami staram się naprawić moją winę* (k. 20). Autorefleksja autorki dotyczy nie tylko częstotliwości wpisów, ale znajduje również swój wyraz w poprawkach nanoszonych na zapisy. Są to albo skreślenia niedużych fragmentów, pojedynczych wyrazów lub korekta błędów.

Jak zauważa cytowany wcześniej J. Dunin:

W wielojęzycznym mieście zaboru rosyjskiego powstawała warstwa mieszczaństwa czytająca polskie czasopisma i książki, starająca się, mimo obcej szkoły, osiągnąć poprawność języka polskiego, [...] wiele takich śladów znajdziemy w opisywanym dzienniczku (1992, s. 52).

Z powyższym wnioskiem korespondują słowa Wisławy Jordan w odniesieniu do kolekcji akwareli i rysunków ołówkiem (motywy roślinne i dekoracyjne), przechowywanych w Muzeum Historii Miasta Łodzi, a podpisanych m.in. inicjałami M.F. lub M. Fischer:

Staranne filozoficzne studia Emilii [siostra Melanii – przyp. MS] sugerują, że już na początku wieku akceptowano w rodzinie Fiszerów więcej niż przeciętną edukację dziewcząt, dlatego całkiem zasadne wydaje się przypuszczenie, że [...] siostry Melania i Stefania mogły kształcić swoje talenty artystyczne (Jordan, 2008, s. 8).

Pamiętnik pisany jest przez dorastającą dziewczynkę, językiem potocznym, w którym zdarzają się błędy i niezręczności stylistyczne, nie to jednak należałoby przyjąć jako wyznacznik jego wartości badawczej. Jest przede wszystkim źródłem odsłaniającym kulisy życia codziennego w rodzinie inteligenckiej, pokazującym hierarchię wartości oraz zainteresowania nastolatki i jej otoczenia w końcowych latach wieku XIX.

Kronika łódzkich esperantystów Włodzimierza Pfeiffera

Spośród źródeł rękopiśmiennych utrwalających historię grup, stowarzyszeń i towarzystw łódzkich, na szczególną uwagę zasługuje *Kroniko de nia Lodĝa Esperantujo* (rękopis powszechnie znany jako *Kronika łódzkich esperantystów*, sygn. Akc. Rps. 5005/1–8)²⁰. Ośmiotomowa kronika Łódzkiego Oddziału Polskiego Związku Esperantystów [dalej: PZE] prowadzona była przez łódzkiego księgarza i fotografa Włodzimierza Pfeiffera²¹ (pseudonim esp. Fajfanto-Fajfo) w latach 1912–1916 (dokumentuje okres od 1908 do 1916 r.). Ponad dwustustronicowe tomy zawierają wpisy dotyczące działalności Łódzkiego Oddziału PZE, tłumaczenia poezji i prozy, a także szereg oryginalnych dokumentów: korespondencje (wklejone oryginały lub odpisy), zdjęcia, wycinki prasowe, druki ulotne (zaproszenia), programy spotkań, a także karty i znaczki pocztowe.

Kronika opisuje działalność łódzkich esperantystów, zarówno tę oficjalną (spotkania, tzw. wieczory propagandowe, wizyty, kongresy esperantystów w Częstochowie i Zakopanem, wykaz pseudonimów członków towarzystwa – głównie z Łodzi, choć pojawiają się też esperantyści z Krakowa, Kalisza, Wilna, Kijowa), jak i nieoficjalną, np. wycieczki za miasto. Wśród popularnych destynacji z regionu łódzkiego znalazły się m.in.: Lorencówka, Okręglik (las na granicy Łodzi i Zgierza) czy Ruda Pabianicka, ceniona ówczesnie przez letników i spacerowiczów²². Spotkania towarzyskie odbywały się nie tylko w plenerze, ale również w mieszkaniach prywatnych lub księgarniach – uwiecznione na zdjęciach autorstwa samego Pfeiffera stanowią ciekawy fotograficzny materiał źródłowy do życia łódzkiej inteligencji.

Czas I wojny światowej znacząco wpłynął na sposób prowadzenia kroniki przez Włodzimierza Pfeiffera (od tomu 5):

[...] jest ich starannym i rzeczowym kronikarzem dla terenu Łodzi i okolic. Kronikę wypełniają teraz przepisywane z prasy łódzkiej relacje o sytuacji na frontach, a także (co jest najcenniejsze) o warunkach życia i nastrojach społeczeństwa. Pfeiffer porzuca esperanto jako dotychczasowy język kroniki i jest w tej decyzji świadomy zamysł: forma przystosowana do powagi zdarzeń [...]. Tytuły wybranych rozdziałów kroniki wprowadzają czytelnika w atmosferę tamtego czasu: „W momencie trwogi”, „Drożynna”, „Wprowadzenie

---

²⁰ Obszerny opis kroniki – zob. *Sesja o Włodzimierzcu Pfeifferze*, 2011 [online]. Na temat samej Kroniki, zob.: Janiak, 2011, s. 9–11.

²¹ Włodzimierz Pfeiffer (1890–1941) – księgarz, esperantysta, bibliofil, dzięki niemu wydano liczne książki o Łodzi, pisał o niej i fotografował ją; „stał się wprost fanatycznym miłośnikiem tego miasta”. Członek Zarządu Polskiego Towarzystwa Esperantystów w Łodzi oraz delegat Powszechnego Związku Esperantystów w Genewie – 760–761. Zob. Żebrowska, 1980, s. 760–761.

²² Lokalizacje oraz daty wpisane pod fotografiami.

cenzury wojskowej”, „Wobec wojny”, „Spokoju i rozwagi”. Również i te ostatnie karty kroniki wzbogacone są o fotografie prasowe, bądź też własnoręcznie wykonane zdjęcia Pfeiffera ukazujące łódzkie ulice tamtych dni (Janiak, 2011, s. 9–11).

Włodzimierz Pfeiffer w czasie Wielkiej Wojny korzystał z materiałów prasowych – cytował fragmenty artykułów (z pism: „Rozwój”, „Nowy Kurjer Łódzki”, „Tygodnik Ilustrowany”, „Kurier Warszawski”, „Prąd”, „Gazeta Wieczorna”). Jako „żarliwy rzecznik Łodzi” (Kaczmarek, 1960, s. 5) zebrał w ośmiu tomach unikatowe materiały – w postaci oryginalnej (wklejonych listów, zdjęć, pocztówek) lub w postaci odpisów (z prasy lokalnej i ogólnopolskiej). Ze względu na środowisko, w którym powstała kronika, można ją uznać za cenne źródło nie tylko do historii esperantystów, ale także do historii łódzkiej inteligencji:

Łódzka społeczność esperantystów pomimo wielu działań podejmowanych na rzecz integracji własnego środowiska, nie była bynajmniej grupą podejmującą działania jedynie we własnym gronie. Miejscowi esperantyści chętnie przedsięwzięli różne inicjatywy społeczne, mające na celu nie tylko upowszechnianie jęz. esperanto, ale i określonych, korzystnych ich zdaniem, zmian obejmujących ogół społeczeństwa. Łódzcy esperantyści zabrali głos m.in. w debatach publicznych np. na temat pożądanego kierunku rozwoju szkolnictwa w odradzającej się Polsce (Stawiszyńska, 2014, s. 122).

Starania łódzkich esperantystów o uznanie społeczne (w wymiarze regionalnym i ogólnopolskim) przejawiały się w różnych formach, opisanych przez Pfeiffera w woluminach zredagowanych i zaprojektowanych według własnego zamysłu. Efektem tych zabiegów (choć niebezpośrednim, bo zaistniałym dopiero w XXI wieku) jest wpisanie języka esperanto (2014) na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego²³.

2. Dokumenty urzędowe

Dokumenty Magistratu m. Łodzi

Najstarsze rękopiśmienne zbiory BUŁ dotyczące Łodzi to kolekcja trzynastu dokumentów powstałych w latach 1827–1870 w języku polskim i rosyjskim [sygn. Akc. Rps. 7451/1–13]²⁴. Wśród nich znajdują się pisma o proveniencji świeckiej oraz kościelnej. Większość z nich została sporządzona przez

---

²³ Aktualna lista – zob. <https://niematerialne.nid.pl/en/krajowa-lista-niematerialnego-dziedzictwa-kulturowego/>

²⁴ Dostępne w Bibliotece Cyfrowej UŁ.

Magistrat m. Łodzi, a zakres poruszanych spraw obejmuje zarówno kwestię zarządzania infrastrukturą miejską (wyплаты za remonty na terenie miasta), organizację życia społecznego, a także dokumentację działania samego magistratu.

Kolekcja zawiera: [Polecenie wypłaty należności Stanisławowi Wilczyńskiemu za wykonanie krucyfiksu], Łódź, 31 marca 1827; [Upoważnienie dla Kasy Miejskiej do wypłaty funduszy na sprowadzenie pastora do parafii ewangelickiej], Łódź, 16 kwietnia 1827; [Zawiadomienie o nabożeństwach z okazji imienin cara Mikołaja Aleksandrowicza], Łódź, [po 1850]; [Upoważnienie Kasy Miejskiej do wypłaty należności na kupno desek na prycze dla wojska], Łódź, 4 stycznia 1863; Wyciąg z Protokołu posiedzenia Rady Miejskiej Miasta Łodzi, Łódź, 13/25 sierpnia 1863; [Polecenie wypłaty za prace wykonane przy studiach miejskich], Łódź, 19/31 Grudnia 1863; [Zaświadczenie dotyczące metryki urodzenia Abrama... Feldman], Łódź, 7/14 Września 1865; Wyciąg z Protokołu Posiedzeń Rady Miejskiej Miast Łodzi, Łódź, 30 Listopada/12 Grudnia 1865; [Polecenie zapłaty za wykonane naprawy pomp miejskich], Łódź, 20 Września/ 2 Października 1866; [Obwieszczenie o licytacji drzewa opałowego i użytkowego na liniach reperacyjnych Osady Mania], Łódź, 2/14 Listopada 1866, [Dokument dotyczący wypłaty należności dla Frydrycha Sztark za naprawę mostów w Łodzi], Łódź, 19/31 Grudnia 1866; „Prezident” goroda Łodzi V' Łodzinskuŭ Gorodskuŭ Kassu, Łódź, [po 1870]; Sčer, Łódź, 13 sierpnia 1884.

Dwa dokumenty z całej kolekcji dotyczą parafii ewangelickiej²⁵; są to jednocześnie najstarsze w zbiorach BUŁ obiekty rękopiśmienne z terenu Łodzi. Spi-sane na papierze czerpanym, datowane na rok 1827 (marzec i kwiecień), upoważniają Kasę Miejską do wypłat na wskazane cele: *za zrobienie krucyfiksu oraz złotych polskich sześćdziesiąt użyć się mające w interesie sprowadzenia Pastora dla tutejszey Parafii Ewangelickiey*²⁶. Sygnatariuszami dokumentów są, m.in., Jan Adamowski – kupiec, właściciel szynku przy Rynku Nowego Miasta oraz Karol Tangermann – ostatni burmistrz Łodzi i jednocześnie jej pierwszy prezydent.

---

²⁵ Etapy budowy pierwszej parafii ewangelickiej Świętej Trójcy szczegółowo opisuje Grzegorzczyk, 2016, s. 89–101.

²⁶ *W połowie 1827 r. z Chemnitz przybył kandydat na księdza Fryderyk G. Metzner, wybrany na stanowisko proboszcza 8 lipca 1827 r. Podjętą decyzję bez wcześniejszych konsultacji z władzami kościelnymi oraz administracją państwową skrytykowano. Wyrażenie nieprzychylnie zareagowały organa rządowe, obawiając się, że nowy duchowny pochodzi z zagranicy oraz nie zna zupełnie języka polskiego²¹. Rozgorzały konflikt zażegnał dopiero Konsystorz Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, wskazując, że przepisy wewnętrzkościelne umożliwiają każdej parafii autonomiczne wybory duszypasterza. Fryderyk Metzner został oficjalnie wprowadzony w urząd proboszcza (tzw. instalację) 26 czerwca 1829 r. (Grzegorzczyk, s. 92).*

W kolekcji znajdują się również upoważnienia Komitetu Budowy Studzien dla wspomnianej Kasy Miejskiej do wypłat *za dopełnione roboty około Studzien [...] na Starym Mieście (rynek), studni przed Ratuszem, studni w ul. Brzezińskiej* (grudzień 1863 r., sygn. prezydent A. Rosicki, L. Grohmann, A. Dressler); potwierdzenie wypłaty należności *za reperację pomp przy ulicy Nawrot i Piotrkowskiej* oraz naprawę mostów (1866, sygn. prezydent E. Pohlens, sekretarz Bednarzewski). Temat infrastruktury miejskiej pojawia się także w wyciągach z protokołów posiedzeń Rady Miejskiej Miasta Łodzi (sierpień 1863). Wśród dokumentów Magistratu m. Łodzi znajdują się ponadto: zawiadomienie z podpisem prezydenta Franciszka Traegera, dotyczące uczestnictwa w nabożeństwach z okazji imienin cara Mikołaja Aleksandrowicza (*święto galowe dworskie klasy pierwszej*); polecenie wypłaty należności za kupienie desek na prycze dla wojska (styczeń 1863 r.); zaświadczenie z akt stanu cywilnego z 1865 r. oraz obwieszczenie o licytacji drewna opałowego z 1866 r.

Dokumenty magistratu jako źródło informacji o mieście odnotowują szereg danych: daty, nazwiska, nazwy ulic i wykonywanych usług oraz poniesione koszty. Ponadto, zbiór wymienionych wyżej dokumentów, choć fragmentaryczny, rzuca światło na zakres spraw i działań podejmowanych przez władze miasta, a także na etapy formowania się Łodzi jako ośrodka wielowyznaniowego. Dokumenty państwowe (w tym przypadku Magistratu m. Łodzi) „ukazują klimat społeczny, polityczny i gospodarczy danego okresu [...]. Świadczą o tym, w jaki sposób człowiek rozwijał, organizował i administrował swoją społecznością”²⁷. Dzięki randze urzędowej stanowią wiarygodne źródło do badań nad historią Łodzi.

Dokumenty cechowe

Zgromadzone w BUŁ dyplomy cechowe, książeczki rzemieślnicze, księgi zgromadzeń, wykazy statystyczne dokumentują historię cechów rzemieślniczych oraz etapy zdobywania kwalifikacji zawodowych mieszkańców Łodzi i regionu (wymienionych z imienia i nazwiska). Dotyczą one nie tylko samej Łodzi, ale i sąsiadujących z nią Konstantynowa, Pabianic, Zgierza, a także Łęczycy. W kolekcji znajdują się, m.in.: *Książka zapisywania czeladzi Zgromadzenia Kowalskiego Ślusarskiego i Stelmaskiego w Mieście Pabianicach* (1897–1909); *List majstrowski Urzędu Starszych Zgromadzenia Kominiarzy miasta Łęczycy* (1896); *List majstrowski Urzędu Starszych Zgromadzenia Kowalskiego miasta Konstantynowa* (1861); *Książeczka rzemieślnicza Leona Mielczarka* (Zarząd Cechu Piekarzy w Zgierzu, 1901); *Książeczka Rzemieślnicza Władysława Kosińskiego* (Cech Ślusarzy, 1902), *Wykazy szczegółowe łódzkich fabryk i rzemieślników* (1865).

²⁷ Por. *Źródła historyczne pisane* [online].

Książka zapisywania czeladzi Zgromadzenia Kowalskiego Ślusarskiego i Stelmarskiego w Mieście Pabianicach [sygn. Akc. Rps. 6929] to najobszerniejszy pod względem liczby danych dokument w prezentowanej kolekcji²⁸: urzędowe formuły wpisów z lat 1897–1909 zawierają daty, nazwiska majstrów, dane uczniów (imię, nazwisko, wiek, miejsce pochodzenia), pieczęcie, podpisy Starszych Zgromadzenia (T. Klys, J. Kalinowski). Książka od 1897 r. prowadzona była w języku polskim, a od 1905 roku zgodnie z obowiązującym prawem w języku rosyjskim²⁹. Umożliwia odtworzenie historii cechów rzemieślniczych w Pabianicach (sięgającej XVI wieku, kiedy to Pabianice posiadały zgromadzenie szewców oraz cechy łączone: pierwszy – kowali, ślusarzy, rzemiosła wyrobów z żelaza, drugi – kłodziejów, bednarzy, rzemiosła wyrobów drewnianych) (Adamek & Nowak, 2005, s. 21), a także historii mieszkańców (dane osobowe, miejsce zamieszkania, rodzaj wykonywanych usług, daty uzyskanych stopni rzemieślniczych).

Książeczki rzemieślnicze ze zbiorów BUŁ zawierają szereg informacji potwierdzających tożsamość danej osoby – imię, nazwisko, wiek, dokładny rysopis („*wzrost, twarz, nos, oczy, włosy, podbródek, znaki szczególne*”). Ich częścią składową jest również wyciąg z przepisów cechowych³⁰, a także (złożony i wklejony w oprawę woluminu) dyplom cechowy. Dla ówczesnych rzemieślników posiadanie dokumentów cechowych było koniecznością wymaganą prawem. Miało jednak również inny aspekt – litografowane dyplomy, odwołujące się w symbolice warstwy graficznej do konkretnego cechu lub miejsca były nie tylko potwierdzeniem zdobytych kwalifikacji i odpowiedniego poziomu usług rzemieślniczych. Dokumenty te podkreślały przynależność do cechu, utrwały pamięć o miejscu zdobycia wykształcenia, budowały prestiż zawodowy³¹.

W kontekście źródeł do dziejów łódzkiego rzemiosła należy wspomnieć o *Wykazach szczegółowych łódzkich fabryk i rzemieślników* [1865, sygn. Akc. Rps. 8025]. Jeden z dokumentów – *Wykaz rozmaitego rodzaju Rzemieślników w Mieście Łodzi znajdujących się za rok 1865* odnotowuje nazwy profesji i liczbę wykonujących je rzemieślników: najliczniej reprezentowane zawody to [pisownia oryginalna – przyp. MS]: szewcy – 213, krawcy – 194, stolarze – 167, cieśle – 92, piekarze – 81, mularze – 75. Nieliczną grupę stanowią: introligatorzy – 14, liniarze/powroźniki – 11, gwoździarze – 10, nożownicy – 10, grzebieniarze – 1.

²⁸ Jak również największy ze względu na cechy fizyczne: liczy 90 kart, ma wymiary 22 x 34 cm.

²⁹ Por. *Cech Rzemiosł Różnych w Pabianicach* [online].

³⁰ W książeczce rzemieślniczej ślusarza Władysława Kosińskiego, dwujęzyczny tekst przepisów o obowiązkach czeladzi i o karach za niewypelnianie takowych odnosi się do wielu możliwych wykroczeń. Jednym z nich jest opuszczanie miejsca pracy lub niezgodne z prawem wykorzystanie czasu pracy (przebywanie w gospodzie).

³¹ *Nie stanowiły one jedynie prostego świadectwa, ale stawały się swoistą formą uhonorowania i prestiżu, stąd ich ozdobna i niekiedy kunsztowna forma* – zob. Golik-Prus (oprac.) (2022).

W wykazie brak rzemieślników następujących profesji: guzicarze, iglarze, krześlarze, perukarze). Zestawienie, sygnowane przez prezydenta E. Pohlena i opatrzone datą 8/20 grudnia 1865 r., jest nie tylko źródłem informacji o rzemieślniczej Łodzi, ale także ciekawym dokumentem w perspektywie historii języka (nazewnictwo zawodowe).

Jak podkreślają badacze, tego typu dokumenty pozwalają nie tylko na prześledzenie dziejów danego cechu, ale także na odtworzenie historii prywatnych. Trafnie zauważa L. Frączek:

Źródła cechowe pomagają poznać okoliczności konkretnych wydarzeń z życia rodziny, szczegółowo określić zawody, którymi trudnili się przodkowie, prześledzić ich migrację, poznać okoliczności różnych konfliktów bądź kontraktów, przybliżyć realia życia gospodarczego, wreszcie potrafią dostarczyć informacji dotyczących wykształcenia, mentalności a nawet wyglądu fizycznego poszczególnych osób (2013).

W dobie dużego zainteresowania historią lokalną, archiwistyką rodzinną, społeczną oraz genealogią, zbiory związane z rzemiosłem stanowią unikatowe źródło informacji o przodkach, ułatwiające (a niekiedy wręcz umożliwiające – dzięki danym osobowym) kontynuację poszukiwań genealogicznych w archiwach państwowych i kościelnych (Frączek, 2013). Zespół dokumentów przechowywanych w BUŁ jest również reprezentacją i uzupełnieniem obrazu Łodzi rzemieślniczej z przełomu XIX i XX wieku.

Podsumowanie

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego posiada według danych na koniec 2024 r. 2 567 720 jednostek: książek, czasopism, zbiorów specjalnych³². Wśród tych ostatnich szczególnie cenną grupę stanowią *łódziana*: opisane powyżej w wyborze – rękopiśmienne, a także ikonograficzne, kartograficzne, muzyczne oraz tzw. dokumenty życia społecznego. Ze względu na unikatowy charakter wymienionych zbiorów Biblioteka systematycznie przeprowadza ich digitalizację, zapewniając tym samym ochronę zasobów, jak i szeroki dostęp do zbiorów szczególnie cennych.

Zaprezentowane w niniejszym artykule dokumenty są świadectwem życia codziennego, intelektualnego oraz kulturalnego Łodzi przełomu XIX i XX wieku. Umożliwiają poznanie miasta „zajmującego i porywającego” swoją różnorodnością i wielowątkowością, w czasach jego najprężniejszego rozkwitu.

---

³² Por. *Sprawozdanie z działalności BUŁ za 2024 rok*. Podana liczba nie obejmuje zbiorów bibliotek zakładowych. Liczba zbiorów specjalnych wynosi 294 399 jednostek, w tym rękopiśmiennych 5299.

Różnorodność dokumentów przejawia się w ich postaci gatunkowej (listy, pamiętniki, kroniki, dokumenty urzędowe) oraz fizycznej (pojedyncze karty papieru, woluminy, dokumenty sporządzone na drukach urzędowych). Obejmuje również odmienność środowisk, w których powstawały (inteligencja, rzemieślnicy), zróżnicowanie wiekowe autorów (młodzież, osoby dorosłe), językowe (język potoczny, literacki, urzędowy, język prasy) oraz tematyczne (życie codzienne, zawodowe, kulturalne). Źródłowy charakter zasobu umożliwia wgląd w historie osobiste oraz dzieje lokalnych społeczności. Z uwagi na swoją autentyczność i unikatowość, dokumenty rękopiśmienne są cennym źródłem informacji dla badaczy XIX- i XX-wiecznej Łodzi. Wytworzone w różnych środowiskach uzupełniają dotychczasowy stan wiedzy na temat aktywności jednostek i grup społecznych w wielu sferach życia.

Opisane dokumenty, dzięki sukcesywnemu deponowaniu w Bibliotece Cyfrowej UŁ, odgrywają znaczącą rolę w popularyzowaniu zbiorów specjalnych Biblioteki, są bowiem dostępne bez ograniczeń dla wszystkich użytkowników platformy. Prezentowanie zbiorów w ramach otwartych wydarzeń kulturalnych, adresowanych do szerokiego grona odbiorców (społeczność akademicka i lokalna) jest elementem promocji dziejów Łodzi z wykorzystaniem zasobu bibliotecznego jako źródła historycznego. Specyfika zbiorów rękopiśmiennych BUŁ (unikatowość, autentyczność, dostępność w postaci cyfrowej) otwiera nowe pola badawcze, umożliwia także weryfikację i uzupełnienie materiałów źródłowych dostępnych w innych łódzkich instytucjach gromadzących *łódźjania*. Ze względu na powyższe, rękopiśmienny zasób Biblioteki UŁ zasługuje na uwzględnienie w badaniach nad historią Łodzi i regionu oraz pogłębioną analizę specjalistów różnych dziedzin.

Bibliografia

- Adamek, Robert & Nowak, Tadeusz (2005). *650 lat Pabianic. Studia i szkice*. Łódź: Wydawnictwo Literatura.
- Bartnik, Dorota & Piestrzyński, Tomasz (2018). Zwischen Tradition und Modernität. Zur Geschichte der Universitätsbibliothek in Lodz. Historia Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Między tradycją a nowoczesnością. W: Dietl C., Kubisiak M. (red.), *Unbekannte Schätze. Germanica des 16. Jahrhunderts in der Universitätsbibliothek Łódź. Nieznane skarby. Germanika XVI-wieczne w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego* (s. 21–61). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Cech Rzemiosł Różnych w Pabianicach. Historia [online]. Pobrano 20 grudnia 2024 r. z: www.cechpabianice.pl/historia.html
- Cichocki, Marek A. (2022). „Ziemia obiecana” – powieść o polskiej transformacji [wywiad z 2.05.2022] [online]. Pobrano 9 października 2023 r. z: <https://teologiapolityczna.pl/marek-a-cichocki-ziemia-obiecana-powieść-o-polskiej-transformacji>

- Digitus Index. Inwentarz rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego [online]. Pobrano 10 stycznia 2025 r. z: <https://www.lib.uni.lodz.pl/aktualnosci/szczegoly/biblioteka-ul-z-dofinansowaniem-na-wyjatkowe-projekty>
- Golik-Prus Aleksandra (oprac.) (2022). Dyplomy cechów rzemieślniczych w zbiorach Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego [online]. Pobrano 14 listopada 2024 r. z: <https://kc-cieszyn.pl/dyplomy-cechow-rzemieslniczych-w-zbiorach-polskiego-towarzystwa-ludoznawczego>
- Dunin, Janusz (1992). Z pamiętniczka łódzkiej pensjonarki. *Kalejdoskop*, 2/1992, 51–52.
- Frączek, Lech (2013). Dokumenty cechowe jako źródło do badań genealogicznych na podstawie akt cechowych miasta Szczekociny [online]. Pobrano 10 grudnia 2024 r. z: www.genealodzykielce.pl/cms/documents/publikacje/akta_cechowych_miasta_Szczekociny.pdf
- Gorgolewski, Józef (1984a). Poznański Izrael. W: *Polski Słownik Biograficzny*, T. XXVIII/1, Z. 116 (s. 295–297). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Gorgolewski, Józef (1984b). Poznański Maurycy. W: *Polski Słownik Biograficzny*, T. XXVIII/1, Z. 116 (s. 300–301). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Grzegorzczak, Andrzej (2016). Dzieje łódzkich parafii ewangelicko-augsburskich w XIX i na początku XX w. *Łódzkie Studia Teologiczne*, 25/4, 89–101.
- Hammer und Glocke (2017). In: Österreichische Nationalbibliothek [online]. Pobrano 20 grudnia 2024 r. z: <https://www.onb.ac.at/mehr/blogs/detail/hammer-und-glocke>
- Janiak, Jan (2011). Kroniko de nia Lodzia Esperantujo Włodzimierza Pfeiffera [fragmenty]. W: Sesja o Włodzimierzu Pfeifferze, „Biuletyn Informacji Bibliotecznych i Kulturalnych”, 10 (123), Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Łodzi, 19 września 2011 [online]. Pobrano 10 stycznia 2025 z: https://skany.wbp.lodz.pl/pliki/bibik/bibik_123/bibik_123.pdf.
- Jordan, Wisława (2008). W secesyjnym ogrodzie. Kolekcja studiów roślin i projektów dekoracyjnych, Łódź: Muzeum Historii Miasta Łodzi.
- Kacprzak, Dariusz (2015). Kolekcje ziemi obiecanej. Zbiory artystyczne łódzkiej burżuazji wielkoprzemysłowej w latach 1880–1939. Warszawa: Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów.
- Kaczmarek, Roman (1960). *Żarliny rzeźbnik Łodzi* „Głos Robotniczy”, nr 228/1960.
- Kita, Jarosław (2023), Wstęp. W: *Łódź poprzez wieki. 1820–1914*, Kita J. (red.) (s. 8–9). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Kolbuszewska, Jolanta (2016). Listy prywatne jako źródło do badań nad przeszłością. Kilka uwag o potencjale informacyjnym, ograniczeniach, sposobach wykorzystania. W: *Przedmiot, źródła i metody badań w biografistyce*, Skrzyniarz R., Dziaczkowska L., Opozda D. (red.), (s. 237–248). Lublin: „Biblioteka Katedry Biografistyki Pedagogicznej”, nr 9.
- Kowalczyński, Krzysztof R. (2017). Łódź przełomu wieków. Łódź: Dom Wydawniczy Księży Młyn.
- Krajowa Lista Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego, <https://niematerialne.nid.pl/en/krajowa-lista-niematerialnego-dziedzictwa-kulturowego/>
- Pawlak, Cezary (2015). Mecenat artystyczny rodzin Silbersteinów i Poznańskich – historia, kolekcja, dziedzictwo. Referat wygłoszony na XXXVII sesji Stałej Konferencji MABPZ – Rapperswil 2015 r. Pobrano 8 listopada 2024 z: <https://mabpz.org/publikacje-b/mecenat-artystyczny-rodzin-silbersteinow-i-poznanskich-historia-kolekcja-dziedzictwo>
- Pawlak, Wacław (2001). Minionych zabaw czar, czyli czas wolny i rozrywka w dawnej Łodzi. Łódź: Oficyna Bibliofilów.

- Puś, Wiesław (1988). *Żydzi w Łodzi w latach zaborów*. Łódź: Wydawnictwo UŁ.
- Rękopis (1971). W: *Encyklopedia Wiedzy o Książce*, Birkenmajer Aleksander et al. (red.), (s. 2075). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Sesja o Włodzimierzu Pfeifferze, „Biuletyn Informacji Bibliotecznych i Kulturalnych”, 10 (123), Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Łodzi, 19 września 2011 [online]. Pobrano 10 października 2024 z: https://skany.wbp.lodz.pl/pliki/bibik/bibik_123/bibik_123.pdf.
- Stawiszyńska, Aneta (2014). Społeczność łódzkich esperantystów w latach Wielkiej Wojny, (s. 113–126). *Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej*, T XIII/2014.
- Stefański, Krzysztof (2014). Wielkie rody fabrykanckie Łodzi i ich rola w ukształtowaniu oblicza miasta. Łódź: Dom Wydawniczy Księży Młyn.
- Sosnowska, Joanna (2012). Działalność społeczna kobiet Łódzkiego Chrześcijańskiego Towarzystwa Dobroczynności 1885–1918. W: *Kobieta a patriotyzm. Konteksty historyczno-pedagogiczne XVI–XX wieku*. Kryńska E.J., Kalisz Ł., Konopacki A. (red.), (s. 89–103) [online]. Pobrano 10 stycznia 2025 z: <https://dspace.uni.lodz.pl:8443/xmlui/handle/11089/5485>
- Sosnowska Joanna (2017). Opieka zdrowotna i dobroczynność. W: *Łódź poprzez wieki. 1820–1914*, Kita J. (red.) (s. 495–520). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Stefański, Krzysztof (2014). Wielkie rody fabrykanckie Łodzi i ich rola w ukształtowaniu oblicza miasta, Łódź: Dom Wydawniczy Księży Młyn.
- Strzelecka Maria & Sulejewicz Monika (2022). Jak chronić i popularyzować dziedzictwo kulturowe? Na przykładzie projektów starodručných i rękopiśmiennych Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego w latach 2020–2022. *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Librorum*, 2(35), 25–45 [online]. Pobrano 10 października 2024 z: <https://repozytorium.uni.lodz.pl/handle/11089/47217?show=full>
- Sulejewicz-Nowicka Monika (2015). Gromadzenie rzadkich wydawnictw XIX–XX-wiecznych oraz druków przeznaczonych do zbiorów specjalnych w latach 2005–2012 w BUŁ. W: *Od przeszłości teraźniejszości. Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego 1945–2015*, Wrocławska M., Kujawska I., Łabiszewska I. (red.) (s. 195–196). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Szulakiewicz, Władysława (2013). Ego-dokumenty i ich znaczenie w badaniach naukowych. *Przegląd Badań Edukacyjnych*, 16 (1), 65–84.
- Wiadomości ogólne – Wystawa w Niższym Nowogrodzie (1896). *Gazeta Rzemieślnicza* [online], R. 13, 24, 189–191. Pobrano 10 stycznia 2025 r. z: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/360849/display/PDF>
- Źródła historyczne pisane [online]. Pobrano 20 listopada 2024 r. z: <https://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/zrodla-historyczne-pisane/#dokumenty>
- Żebrowska, Alojza (oprac.) (1980). Pfeiffer Włodzimierz. W: *Polski Słownik Biograficzny*, T. XXV, (s. 760–761). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.

***Łódź occupies and captivates me...* Selected manuscripts collections of the University of Łódź Library as the sources for the history of Łódź and the region at the turn of the 19th and 20th centuries**

ABSTRACT: The article is a review of selected manuscripts collections from the turn of the 19th and 20th centuries concerning Łódź and the region, from the resources of the University of Łódź Library. The university library, entered into the scientific landscape of the city since 1945, has been collecting documents of particular value to the academic community since the beginning of its existence – these are special collections: cimelia, documents of social life, iconography, cartography, musical documents, manuscripts and old prints collections. Due to the place and circumstances of their creation, physical features, the subject matter (everyday life, events of special importance, image of the city), as well as the author (diverse in terms of age, environment, education, etc.), the handwritten Lodziana – private, official, professional and social group documents are a valuable source for research in the field of humanities. The article provides answers to the questions: to what extent the handwritten notes from Łódź collected in BUŁ supplement the current state of knowledge about Łódź and the region from the turn of the 19th and 20th centuries, and what role they play in popularizing the Library's resources and the history of the city and the region.

KEYWORDS: special collections, manuscripts, *lodziana*, Lodz, University of Lodz Library

Karolina Lewandowska

Uniwersytet Łódzki

e-mail: karolina.lewandowska@edu.uni.lodz.pl

 <https://orcid.org/0009-0006-1866-5336>

pod red. dr. Grzegorza Czapnika

Uniwersytet Łódzki

e-mail: grzegorz.czapnik@uni.lodz.pl

 <https://orcid.org/0000-0001-5396-0812>

[Mechanizmy działania fake influencerów w mediach społecznościowych na przykładzie Natalii Janoszek¹

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.39.02>

Abstrakt: Wzrost roli influencerów w mediach społecznościowych i ich wpływu na opinię publiczną doprowadził do wykształcenia się fake influencingu – poważnego problemu, wartego scharakteryzowania. Celem artykułu jest zaprezentowanie mechanizmów i technik wykorzystywanych w działalności fake influencerów; teoretyczne rozważania poparte są analizą przypadku Natalii Janoszek, oskarżonej o takie właśnie działania. W artykule udzielono odpowiedzi na następujące pytania badawcze: jakie mechanizmy i techniki są wykorzystywane przez fałszywych influencerów do budowania wizerunku w mediach społecznościowych? Na czym polega zjawisko influencingu i fake influencingu? Jakie mechanizmy i techniki są wykorzystywane przez fake influencerów? Które z tych mechanizmów

---

¹ Artykuł powstał na bazie pracy dyplomowej pt. *Mechanizmy budowy wizerunku fake influencerów w mediach społecznościowych. Studium przypadku Natalii Janoszek*, obronionej przez autorkę w 2024 roku (promotor: dr Grzegorz Czapnik), która została uznana za najlepszą pracę licencjacką w Konkursie na Najlepszą Pracę Dyplomową z zakresu Nauk o komunikacji społecznej i mediach oraz Nauk o kulturze i religii w Katedrze Informatologii i Bibliologii Uniwersytetu Łódzkiego za rok 2024.

i technik wykorzystała Natalia Janoszek? W celu udzielenia odpowiedzi, wykorzystano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa, metodę indywidualnych przypadków oraz analizę materiałów internetowych.

Słowa kluczowe: influencing, fake influencing, media społecznościowe, manipulacja, Natalia Janoszek

Według badań firmy Mediakix już w 2019 roku marki o globalnym zasięgu straciły na współpracy z fake influencerami około 1,3 miliarda dolarów amerykańskich; cały rynek influencer marketingu był wtedy szacowany na około 8,5 miliarda USD. Falszywi influencerzy przejęli więc aż 15% budżetu przeznaczonego na tę formę promocji (Brusik 2023).

Za fake influencerów uznaje się osoby udające swoją popularność w sieci w celu nawiązania płatnej współpracy w ramach influencer marketingu – działań marketingowych, wykorzystujących udział internetowych celebrytów. W ten sposób zawierane są umowy zakładające atrakcyjne wynagrodzenie dla osoby, która podejmie się promowania produktów lub usług w swoich mediach społecznościowych².

Istnienie fake influencerów to poważny problem i duże zagrożenie – społeczne, polityczne, ekonomiczne i moralne. Paradoksalnie, temat ten nie jest szeroko poruszany, zwłaszcza w literaturze akademickiej. W polskim dyskursie publicznym pojawił się za sprawą medialnej afery wokół Natalii Janoszek³, trwającej od maja 2023 roku.

Niniejszy artykuł ma na celu zaprezentowanie – na przykładzie Janoszek – mechanizmów manipulacji, wykorzystywanych przez fake influencerów do budowania wizerunku w mediach. Autorka podjęła próbę odpowiedzi na następujące pytanie badawcze: jakie mechanizmy i techniki są wykorzystywane przez fałszywych influencerów do budowania wizerunku w mediach społecznościowych? Udzielenie pogłębionej odpowiedzi było możliwe dzięki sformułowaniu pytań szczegółowych, wśród których znalazły się następujące: na czym polega zjawisko influencingu i fake influencingu? Jakie mechanizmy i techniki są wykorzystywane przez fake influencerów? Które z nich wykorzystała Natalia Janoszek?

Z uwagi na brak obszernej literatury przedmiotu, artykuł nie zawiera jej rozbudowanego przeglądu. Stosując metodę analizy piśmiennictwa, rozważania

---

² Zob. też definicję Johansen, Guldvik 2017, s. 14. Szerokie omówienie zagadnienia influencer marketingu oraz charakterystykę influencerów w kontekście mediów społecznościowych przedstawił Zhou i in. (2023).

³ Janoszek to urodzona 15 czerwca 1990 roku w Bielsku Białej *polska uczestniczka programów rozrywkowych, celebrytka i aktorka niezawodowa*. Natalia Janoszek. W: *Wikipedia Wolna Encyklopedia*.

teoretyczne autorka oparła na dorobku Diedericha Bakker (2018), Ewy Bednarz (2023), Bogdana Bieli (2016), Tomasza Brusika (2023), Roberta Cialdini (2011), Gordona Glenistera (2021), Adama Lepy (2000) oraz Nathalie Zietek (2016). Bazując na metodzie indywidualnych przypadków oraz analizie materiałów internetowych, casus Natalii Janoszek oparto przede wszystkim na dziennikarskim śledztwie Krzysztofa Stanowskiego – podstawą dla napisania tej części pracy były materiały video, publikowane przez niego na Kanale Sportowym na YouTube (2023a; 2023b; 2023c).

Influencer a fake influencer

Pojęciem kluczowym dla omawianej tematyki jest słowo „influencer”⁴, pochodzące od angielskiego *influence*, oznaczającego wpływ, lub łacińskiego *influentia*, o tym samym znaczeniu (Influencer. W: *Wikipedia. Wolna Encyklopedia*). W erze cyfrowej influencerami nazywa się publicystów, komentatorów i artystów kształtujących opinie innych. To grupa bardzo zróżnicowana w swojej strukturze. Co ważne, ci liderzy opinii cieszą się szacunkiem i reputacją jedynie w swojej dziedzinie, często pozostając nieznani odbiorcom spoza niej (Zietek 2016, s. 8–9).

Różni badacze zwracają uwagę na nieco inne aspekty działalności influencerów – na podstawie ich dorobku można opracować przekrojową definicję omawianego terminu. Influencer jest więc twórcą internetowym, działającym w obszarze wcześniej wybranej przez siebie tematyki. Poprzez zaangażowanie i częstą komunikację gromadzi wokół siebie dużą grupę odbiorców, na których wywiera silny wpływ, kształtując ich światopogląd, opinie i zachowania. Idealny influencer jest świadomy swojego społecznego oddziaływania, odpowiedzialnie podchodzi do swojej władzy nad ludzkim postępowaniem i decyzjami, dąży więc do prezentowania informacji rzetelnych, sprawdzonych i aktualnych – niczym modelowy dziennikarz (por. Bakker 2018, Barczuk 2021, Bednarz 2023, Zietek 2016).

Istnienie influencerów, nie tylko funkcjonujących w mediach społecznościowych, ale coraz częściej czerpiących z tego różnego rodzaju korzyści, otworzyło drogę zagrożeniom, spośród których na szczególną uwagę zasługuje pojawienie się w przestrzeni cyfrowej fake influencerów.

Termin „fake influencer” nie został dotąd jednoznacznie zdefiniowany w naukowej literaturze przedmiotu. Znane są jednak objaśnienia terminu

---

⁴ Bliskożnacznym polskim odpowiednikiem pojęcia „influencer” jest „lider opinii”. Ponieważ w polskiej literaturze naukowej i popularnej terminy te są stosowane zamiennie, również w tym artykule traktowane są jako synonimy.

„influencer”, etymologicznie można więc dociekać, że fake influencer oznacza osobę fabrykującą fakt bycia przez siebie influencerem, pretendującą do bycia internetowym liderem opinii.

Problem ten opisał Tomasz Brusik, który wprost stwierdził, że fake influencer to osoba udająca, że jest influencerem i ma wpływ na ludzi. Zaznaczył, że taki internauta wykorzystuje różne mechanizmy, aby sprawić wrażenie, że dana osoba jest znacznie bardziej popularna niż ma to miejsce w rzeczywistości. Główną aktywnością fake influencerów jest wprowadzanie odbiorców w błąd w celu osiągnięcia korzyści najpierw wizerunkowych, a w konsekwencji – finansowych. Część marek poddaje się bowiem manipulacji fake influencerów, płacąc za ich usługi i padając w ten sposób ofiarą złożonego oszustwa (Brusik 2023).

Z uwagi na przejrzystość, a także dotychczasowy brak konkurencyjnych ujęć, to właśnie definicja Brusika obowiązuje w dalszych rozważaniach nad problemem fake influencingu jako problemu współczesnych mediów społecznościowych, nagłośnionego w Polsce na skutek medialnej afery związanej z Natalią Janoszek.

Taktyki działania fake influencerów

Jedną z najważniejszych rzeczy w byciu influencerem jest wypracowanie przez znaną osobę odpowiedniego wizerunku, a następnie sukcesywne dbanie o niego i dostosowywanie go do zmieniających się potrzeb użytkowników. Ten wykreowany wizerunek jest pewnego rodzaju sztucznym wytworem działalności influencera – nigdy bowiem nie obejmuje wszystkich cech jego osobowości, niekiedy dodatkowo podkreślając tylko częściowo posiadane przez niego zalety. Zawsze jednak powinien opierać się na głównym założeniu autentyczności; by osiągnąć wiarygodność, influencer powinien swoim internetowym wizerunkiem pokazywać prawdziwego siebie, uwypuklając swoje zalety, jak również sygnalizując wybrane wady.

Te zasady odnoszą się jednak tylko do prawdziwych influencerów. Kiedy osoba znana posuwa się do przesadnego kreowania wizerunku, dołącza do niego cechy przez siebie nieposiadane lub nawet kreuje od podstaw całą swoją biografię, nie może być nazywana influencerem – o wiele bardziej odpowiada wówczas definicji fake influencera. Takie osoby posługują się szeregiem metod, technik i narzędzi, które pomagają osiągnąć szybki sukces w branży influencer-skiej, przykładają się więc także na osiągnięcie szybkiego zysku. Są to metody nieetyczne, oparte na nieszczerości, tuszowaniu faktów i kreowaniu nieistniejących informacji.

U podstaw większości metod działania fake influencerów leży manipulacja. Działania manipulacyjne wynikają z zasad wywierania wpływu, opracowanych przez Cialdinię. Opierając się na wiedzy psychologicznej, badacz ten wyróżnił metody, dzięki którym łatwiej jest osiągać zamierzone cele w interakcji z innymi ludźmi; co więcej, ich autor praktycznie gwarantuje skuteczność proponowanych przez siebie rozwiązań. Te zasady to: reguła wzajemności, reguła niedostępności, reguła autorytetu, reguła zaangażowania i konsekwencji, reguła konsensusu oraz reguła lubienia (Cialdini 2011, s. 3–15).

Stosowanie samych tych reguł nie wystarcza jednak, by działanie mające na celu wpływ na odbiorcę można było uznać za manipulację. Jeśli jest jawne, a intencje nadawcy komunikatu są etyczne, jego postępowanie jest wyłącznie perswazją. Jak zauważają Daria Maciolek i Dariusz Poleszak, o nadaniu miana manipulacji decyduje aspekt uczciwości podejmowanych działań. Manipulacja ma na celu korzyść wyłącznie jej autora, dla odbiorcy komunikatu wiążąc się ze stratą lub krzywdą. Im bardziej niezauważalna i zakamuflowana jest manipulacja, tym z punktu widzenia manipulatora lepiej – rośnie wówczas jej skuteczność w realizacji celów i założeń manipulatora (2014, s. 49).

Manipulacja staje się podstawą dla wielu działań fake influencerów. Oszustwa mające na celu wykreowanie nieistniejącego wizerunku opierają się na odpowiednim zarządzaniu informacjami i wpływaniu na odbiorcę publikowanych treści tak, by jak najszybciej uwierzył w przekaz fake influencerza. Manipulacja w działalności influencerów wykorzystywana jest jednak w różnych wariantach. Jednym z nich może być *news framing*, czyli fragmentacja, polegająca na selekcji informacji przekazywanych masowym odbiorcom. Badacze wychodzą przy tym z założenia, że wydarzenie, które nie zostało wspomniane w mediach, nie istnieje w publicznej świadomości. Tym sposobem można łatwo manipulować stanem wiedzy odbiorców, a więc kształtować ich światopogląd na daną sprawę czy osobę (Maciolek, Poleszak 2014, s. 49). Influencerzy, chcąc sfabrykować swoją popularność i wpływ na odbiorców, mogą więc pomijać istotne fakty ze swojego życia, nie wspominać o wadach lub niechlubnych wydarzeniach ze swoim udziałem.

Za podstawowe taktyki manipulatorów, a więc i fake influencerów, Hanna Batorowska, Rafał Klepka i Olga Wasiuta uważają zarówno zniekształcanie informacji o samym influencerze, jak i dezinformację. Wśród najpopularniejszych sposobów wprowadzania adresatów przekazu w błąd wymieniają między innymi:

- przekształcanie informacji w bardziej ogólną lub bardziej szczegółową,
- wyrywanie słów z kontekstu,
- fałszowanie komunikatu w celu odwrócenia jego pierwotnego znaczenia,

- decydowanie o kolejności przekazywanych informacji,
- wykorzystanie braku alternatywnych źródeł informacji (2019, s. 10).

Sytuacja odbiorcy jest tu dodatkowo utrudniona przez obecny w mediach nadmiar informacji. Celowe intensyfikowanie tego szumu, infekowanie środowiska medialnego mgłą i smogiem informacyjnym to kolejne techniki manipulatorów. Zbyt duża ilość informacji może uniemożliwić sprawdzenie prawdziwości treści, a więc podważenia intencji nadawcy komunikatu (Batorowska, Klepka, Wasiuta 2019, s. 39–67). Vladimir Volkoff jako cechę skutecznej dezinformacji wskazuje uprzednie przygotowanie pod nią gruntu, a więc zdezinformowanie większości odbiorców i przekształcenie ich w *tłum, który zatracza instynkt samozachowawczy* (1991, s. 9).

Więcej sposobów manipulowania informacją przedstawia Adam Lepa, wymieniając:

- odpowiednie porządkowanie kolejności podawanych informacji,
- odpowiedni dobór cytatów, a także ich autorów,
- odpowiednia sekwencja publikowanych fotografii,
- odpowiedni montaż materiałów audiowizualnych,
- odpowiednie opisy pod materiałami wizualnymi,
- odpowiednie tytułowanie materiałów (2000, s. 122).

Popularnym działaniem fake influencerów jest również tzw. gra na emocjach, czyli dążenie do wywołania w odbiorcach określonych uczuć, nie zawsze pozytywnych, zazwyczaj oscylujących wokół strachu, współczucia czy oburzenia (Maciolek, Poleszak 2014, s. 50). Często obserwuje się także świadome wykorzystywanie pewnych ugruntowanych cech odbiorców, na przykład używanie słownictwa specjalistycznego w komunikatach kierowanych do adresatów mających problem z jego zrozumieniem, co ma na celu zawoalowanie informacji nieprawdziwych (Iłowiecki 2003, s. 12).

Ana Rodríguez Domínguez skupia się na aspekcie manipulowania emocjami odbiorcy jako sposobie wpływania na jego osądy. Omawia technikę dysonansu, technikę szczerości, technikę zarzutu i technikę osiągnięcia (2021, s. 8). Godna uwagi wydaje się także lista taktyk fake influencerów, prezentowana przez Bogdaną Biele. Znajdują się na niej:

- fragmentacja (pomijanie informacji kluczowych dla zrozumienia problemu),
- natychmiastowość w informowaniu (dezaktualizowanie niekorzystnych newsów przez upublicznianie informacji nowych, korzystnych dla nadawcy),

- ingracja (wzbudzanie pozytywnych uczuć odbiorcy i zwiększanie własnej atrakcyjności w jego oczach),
- techniki manipulowania podświadomością (oddziaływanie na zmysły odbiorcy),
- powtarzanie (powtarzanie przekazów i utrwalanie ich w pamięci odbiorców),
- niezwykłość przekazu (sensacyjne ujmowanie problemu),
- manewr odciągający (odwracanie uwagi odbiorcy od spraw niekorzystnych dla nadawcy poprzez podsuwanie innych obiektów zainteresowania),
- sformułowania eufemistyczne (ukrywanie rzeczywistości przez zmniejszanie drastyczności opisywanych faktów),
- hiperbolizacja (wyolbrzymianie danego faktu lub wydarzenia),
- nadmierne uogólnianie (sugerowanie, że dany fakt jest czymś powszechnym),
- jawność (tworzenie wrażenia, że jako nadawca nie ma się nic do ukrycia),
- oddziaływanie pośrednie (zgodne z zasadą Marshalla McLuhana – środek przekazu jest przekazem; wykorzystanie prestiżowych środków komunikacji dla podniesienia rangi swojego przekazu; Biela 2016, s. 298–304).

Techniki, którymi posługują się fake influencerzy w celu osiągnięcia korzyści, mogą być także mniej skomplikowane. Sandra Svetoka wymienia szereg działań, jakie może podjąć osoba chcąc wywrzeć wpływ na odbiorców w środowisku sieciowym; wśród nich wskazuje:

spamowanie komentarzami, wpisami i sfabrykowanymi artykułami; tworzenie fałszywych stron WWW, blogów, postów, artykułów w celu manipulacji opinią publiczną; kreowanie mody na dane hasztagi czy hasła służące aktualizacji trendów na serwisie; [...] udostępnianie treści, które opierają się na domysłach lub plotkach; inżynieria społeczna w kontekście cyberataków, która odnosi się do psychologicznej manipulacji odbiorcami i do wykonywania określonych działań lub ujawnienia poufnych informacji przy zastosowaniu socjotechniki; wyludzanie danych osobowych oraz poufnej informacji za pomocą fałszywych profili; oszustwa tworzące szum informacyjny wokół tematu, aby odwrócić uwagę od strategicznie ważnych wydarzeń (Batorowska, Klepka, Wasiuta 2019, s. 70).

Taktyki te wymagają często znajomości internetowych źródeł informacji, a także umiejętności zastosowania odpowiednich algorytmów, porządkujących działanie mediów społecznościowych (Batorowska, Klepka, Wasiuta 2019, s. 70). Nawiązuje to więc do definicji samego influencera, w myśl której

powinna to być osoba posiadająca choćby podstawową wiedzę techniczną, dotyczącą środowiska, w którym zawodowo funkcjonuje.

W podobny sposób na ten temat wypowiada się Gordon Glenister, wymieniając najpopularniejsze techniki fake influencerów, chcących szybko i bez wysiłku zawyżyć wyniki swojej rzekomej popularności. Wspomina między innymi o kupowaniu obserwujących, kupowaniu polubień i komentarzy, kupowaniu wyświetleń tak zwanych *stories* oraz strategii *follow-unfollow* (2021, s. 118)⁵.

Wszystkie te techniki, w mniejszym lub większym stopniu, znajdują swoje odzwierciedlenie w nieuczciwych działaniach fake influencerów, kreujących swój fałszywy wizerunek w celu szybkiego osiągnięcia znaczącej popularności. Ich praktyczne zastosowanie dobrze odzwierciedla afera medialna z udziałem Janoszek.

Opis przypadku Natalii Janoszek

Jak już wspomniano, mimo że problem fake influencerów wydaje się być poważnym zagrożeniem dla branży influencer marketingu, to nie jest on tematem często podejmowanym w polskiej literaturze akademickiej. Miał okazję zaistnieć w dyskursie publicznym, a więc w mediach masowych i Internecie – i tu pojawił się jednak stosunkowo niedawno, bo dopiero w 2023 roku. Miało to związek z medialną aferą, skoncentrowaną wokół Janoszek, polskiej celebrytki, której działania, przeanalizowane w toku śledztwa dziennikarza sportowego i youtubera, Krzysztofa Stanowskiego⁶, wpisują się w charakterystykę fake influencerów.

Janoszek w świecie mediów zasłynęła przede wszystkim jako gwiazda Bollywood⁷. Wykreowała swój wizerunek jako aktorka niezwykle popularna

---

⁵ Temat zakupu fałszywych obserwujących był omawiany również przez Zhou i in. (2023).

⁶ W tym fragmencie opisane zostały działania Janoszek, omówione przez Stanowskiego w jego materiałach video, opublikowanych na Kanale Sportowym na YouTube (kolejno: *Dziennikarskie Zero – jak zmyślić karierę i trafić na szczyt – Natalia Janoszek vs TVN, Polsat i TVP*, *Dziennikarskie Zero – proces z Natalią Janoszek*, *Dziennikarskie Zero – robię wielką karierę w Indiach* oraz *Bollywoodzkie Zero – Natalia Janoszek. The end*). W artykule odniesiono się do udokumentowanych praktyk Janoszek, przybliżających jej postać do definicyjnego przykładu fake influencerów; dolożono wszelkich starań, mających na celu obiektywne i rzetelne przedstawienie faktów. Należy mieć jednak na uwadze, że materiały źródłowe, z których skorzystano, są jedynie materiałami publicystycznymi, a słuszność zarzutów Stanowskiego nie została jeszcze potwierdzona przez sąd.

⁷ Termin *Bollywood* to umowna nazwa, używana w stosunku do indyjskiego przemysłu filmowego, powstała w latach 70. XX wieku z połączenia słów *Bombaj* i *Hollywood*, stosowana przede wszystkim poza Indiami, w których często nie jest akceptowana. Termin jest używany w różnych znaczeniach; *Bollywood* może oznaczać: konkretnie wielki ośrodek produkcji filmów w Mumbaju, całą kinematografię indyjską lub gatunek filmów fabularnych wywodzący się

w kinie indyjskim; w 2016 roku opublikowała nawet książkę *Za kulisami Bollywood*, w której opisała swoje wspomnienia i doświadczenia zdobyte podczas pracy w indyjskiej branży filmowej. Jako aktorka Bollywood, Janoszek zdobyła nagrodę dla najlepszej aktorki międzynarodowej na festiwalu Jharkhand International Film Festival Awards (JIFFA) w 2018 roku; rok później, na tym samym wydarzeniu, przyznano jej nagrodę dla międzynarodowej utalentowanej aktorki (Natalia Janoszek. W: *Wikipedia. Wolna Encyklopedia*).

Filmografia celebrytki zawierała do końca 2024 roku siedem pozycji. Przedstawiono je w Tabeli 1.

Tabela 1. Filmografia Natalii Janoszek

Lp.	Tytuł filmu	Postać Janoszek	Rok produkcji	Kraj produkcji
1.	<i>Dreamz</i>	Aafreen	2013	Indie
2.	<i>Flame: An Untold Love Story</i>	Elena	2014	Indie
3.	<i>The Green Fairy</i>	Henriette Henriod	2016	USA, Szwajcaria, Wielka Brytania
4.	<i>Chicken Curry Law</i>	Maya Johnson	2019	Indie
5.	<i>The swing of things</i>	ratowniczka	2020	USA
6.	<i>365 dni</i>	Karolina	2020	Polska
7.	<i>Przed zmierzchem</i>	–	2023	Polska

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:
Natalia Janoszek. W: *Wikipedia. Wolna Encyklopedia*

Janoszek pracowała więc przy trzech filmach bollywoodzkich, jednej produkcji międzynarodowej i jednej amerykańskiej; na tej podstawie zbudowała w Polsce swój wizerunek jako aktorki znanej w Indiach, podbijającej Hollywood. Dzięki temu zdobyła sławę pozwalającą jej zaangażować się także w polskie projekty filmowe.

Zasadność kariery Janoszek podważył w maju 2023 roku Stanowski, publikując na Kanale Sportowym na YouTube materiał krytykujący celebrytkę. Zasugerował tam, że swoją rozpoznawalność w polskim show-businessie zbudowała ona na informacjach nieprawdziwych – wyolbrzymionych lub całkiem zmyślonych. Miała również wykorzystać brak kompetencji redaktorów mediów

---

z Indii, skupiony wokół miłosnych perypetii bohaterów, obfitujący w sceny taneczne i muzyczne (Bollywood. W: *Wikipedia. Wolna Encyklopedia*). Na potrzeby tego artykułu za filmy Bollywood uznano te produkcje, które powstały w Indiach.

masowych, którzy wykreowali Janoszek na gwiazdę, nie weryfikując twierdzeń przez nią podawanych (Natalia Janoszek. W: *Wikipedia. Wolna Encyklopedia*).

Stanowski swoje dochodzenie rozpoczął od przeanalizowania nagród filmowych, którymi chwali się Janoszek. W mediach najczęściej pojawia się informacja o dwukrotnym zdobyciu przez aktorkę nagrody JIFFA – najczęściej także festiwal ten w wypowiedziach samej Janoszek, ale też rozmawiających z nią redaktorów, bywa określany mianem wydarzenia prestiżowego. Ważne są jednak szczegóły; w tym przypadku istotne jest odróżnienie JIFFA od innego indyjskiego festiwalu filmowego – International Indian Film Academy (IIFA). Brzmienie tych nazw w rozmowie jest niemal nie do odróżnienia, łatwo więc pomyśleć, że to właśnie IIFA miała na myśli aktorka w swoich wypowiedziach. Różnice pomiędzy obydwoma wydarzeniami są jednak znaczące: faktycznie prestiżowym festiwalem jest IIFA – wydarzenie o ponad dwudziestu latach tradycji, odbywające się w najsłynniejszych miastach świata, takich jak Londyn czy Singapur. Podobnie brzmiący JIFFA jest jego całkowitym przeciwieństwem; odbywa się od 2018 roku (to wtedy nagrodę na JIFFA otrzymała Janoszek, twierdząc, że doceniono ją na renomowanym wydarzeniu). Dziennikarz wskazuje tu także na niski stopień profesjonalności tego wydarzenia, zwłaszcza w obszarze organizacyjnym (Stanowski, 2023a).

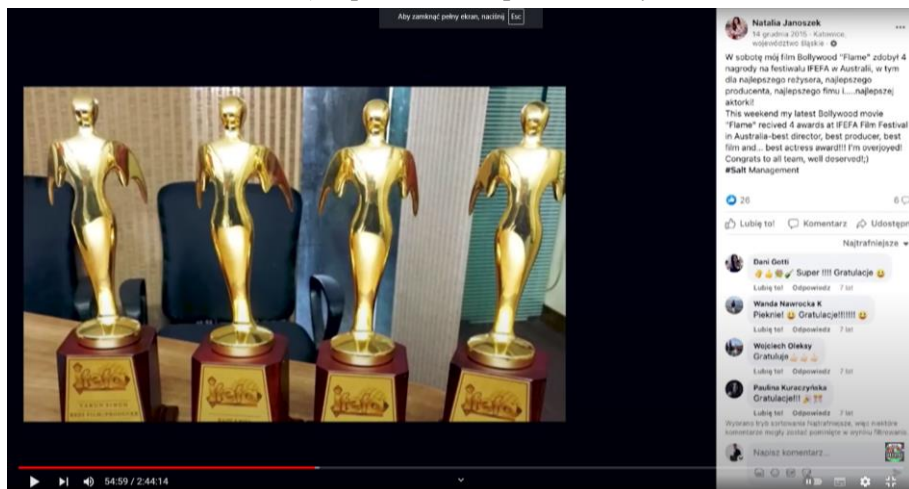
Wątpliwości wzbudza także filmografia Janoszek, uboga jak na aktorkę o statusie gwiazdy i zawierająca produkcje o bardzo niskiej popularności. Przykładowo, na wspomnianym festiwalu JIFFA celebrytka została nagrodzona za udział w filmie *Chicken Curry Law*. W momencie publikacji materiału produkcja ta miała zaledwie 90 ocen na portalu IMDB, a więc stronie skupiającej informacje o filmach z całego świata (Stanowski, 2023a). W połowie 2024 roku, ocen było 194 (*Chicken Curry Law* W: *IMDB*). Dla porównania, film *Gdyby jutra nie było*, znany jako jedna z najlepszych produkcji Bollywood, został oceniony 76 tysięcy razy (*Gdyby jutra nie było*. W: *IMDB*).

Na uwagę zasługuje również działanie Janoszek w związku z premierą filmu *The swing of things*. Stanowski oskarża Janoszek o sfalszowanie zwiastuna produkcji na potrzeby swojego konta na Instagramie. Na profilu umieściła bowiem film, z którego oryginalnej wersji wycięła postacie innych aktorów i na ich miejsce wkleiła własną sylwetkę. Janoszek zdarzyło się nawet wprost mówić o swoim udziale w filmie, z którego produkcją nie miała nic wspólnego. Wymienia tutaj tytuł *Anara*. Dziennikarz zauważa, że aktorka nie tylko nie pojawia się na ekranie podczas filmu, ale i nie ujęto jej w napisach końcowych (Stanowski 2023c).

Janoszek miała dopuścić się manipulacji obrazem więcej niż raz. Drugim przykładem byłaby sytuacja związana z premierą filmu *Flame: An Untold Love Story*. W celu udowodnienia sukcesu zarówno własnego, jak i tej produkcji na

festiwalach filmowych, Janoszek na swoim Instagramie publikowała fotografie zdobytych statuetek. Co ważne, były to zdjęcia charakterystycznie wykadrowane (zob. il. 1; Stanowski 2023c).

Ilustracja 1. Przykład manipulacji obrazem w przypadku Janoszek – wersja opublikowana przez celebrytkę

Źródło: Zrzut ekranu z filmu Stanowskiego (2023c, 54:59)

Oryginalna fotografia ma natomiast wyglądać następująco (zob. il. 2):

Ilustracja 2. Przykład manipulacji obrazem w przypadku Janoszek
– wersja oryginalna

Źródło: Zrzut ekranu z filmu Stanowskiego (2023c, 55:26)

Istotna w tym kontekście jest również treść posta Janoszek, w której z ekscytacją pisze, że jej film zdobył nagrodę dla najlepszej aktorki. Sugeruje w ten sposób, że to właśnie ona jest nagrodzoną aktorką – sugestię tę umożliwia umiejętne wykadrowanie fotografii, widoczne na ilustracji 1. Dopiero odnalezienie oryginału zdjęcia pozwala zdemaskować tę manipulację (Stanowski 2023c).

Z okazji premiery filmu *The green fairy* Janoszek ogłaszała, że produkcja ta zostanie wyświetlona właśnie podczas Festiwalu w Cannes. Wykorzystała fakt, że powszechnie kojarzony jest tylko jeden prestiżowy festiwal odbywający się w tym mieście; w rzeczywistości w tym samym czasie w Cannes odbywa się jeszcze inny, mniej znaczący festiwal filmowy. Janoszek nie doprecyzowała, które z wydarzeń miała na myśli; zasugerowała więc, że film z jej udziałem zostanie wyświetlony podczas jednej z największych imprez filmowych na świecie (Stanowski 2023c).

Z tym wydarzeniem wiązała się także inna manipulacja Janoszek. W 2018 roku publikowała w mediach społecznościowych materiały sugerujące, że do Cannes przyleciała prywatnym helikopterem. Twierdziła, że realizowała w Nicei sesję fotograficzną dla indyjskiej edycji pisma „Vogue”⁸. Śledztwo Stanowskiego wykazało jednak, że Janoszek nie przyleciała do Cannes z Nicei – paradoksalnie, przyleciała do Cannes z samego Cannes, wykupiwszy lot widokowy helikopterem nad tym miastem (Stanowski 2023c).

Swoją ubogą filmografię w czołowych portalach o zasięgu międzynarodowym aktorka tłumaczyła brakiem zainteresowania ich właścicieli, by dopisać Janoszek filmy z jej udziałem. Ten argument odnosiła zwłaszcza do polskiej bazy FilmWeb, w której nikt miałby nie interesować się Bollywood. To nie tłumaczy jednak braku informacji na jej temat w takich światowych stronach jak IMDB, w których znajdują się kompleksowe dane o niemal wszystkich filmach na świecie, czy typowo indyjskich bazach, jak Indian Film History. Jak dowodzi Stanowski, Janoszek nie figuruje również w rankingach gwiazd Bollywood (2023a).

Manipulację Janoszek uzupełniają takie działania, jak swobodne opowiadanie o znajomych z Indii lub chętnie rozwijanie wypowiedzi dotyczących rzekomej kariery nie tylko w Bollywood, ale i w Hollywood. Filmem hollywoodzkim z jej udziałem miał być *The green fairy*, w którym Janoszek nie jest wymieniona wśród kilkunastoosobowej głównej obsady, a jej występ ogranicza się do roli statystki (Stanowski, 2023a).

---

⁸ Jak wskazuje Stanowski, nazwisko Janoszek nie istnieje na stronie tego czasopisma, podczas gdy bez trudu można tam odnaleźć fotografie na przykład Anji Rubik, faktycznie uczestniczącej w sesjach dla tego tytułu (Stanowski 2023b).

Kontrowersyjne są także podróże, o których odbyciu opowiadała aktorka. Stanowski przywołuje post z 2019 roku, w którym Janoszek chwaliła się, że leci na Mykonos prywatnym samolotem. Zauważa jednak, że dokładnie rok wcześniej opublikowała zdjęcie, na którym wsiada do tego samego samolotu, dokładnie w tym samym ubraniu (wtedy miała lecieć na JIFFA 2018). Na instagramowym koncie Janoszek samolot ten pojawił się także po raz trzeci, gdy w 2018 roku aktorka twierdziła, że leci nim do Los Angeles. I tutaj była ubrana tak, jak na poprzednich zdjęciach. Zdaniem dziennikarza, Janoszek odbyła tym samolotem tylko jedną podróż, gdy leciała z Miami na Bahamy z innymi uczestniczkami sesji zdjęciowej. I one posiadają w swoich profilach fotografie z tej podróży, łatwe do zidentyfikowania z uwagi na podobny czas publikacji i analogiczne ujęcia (Stanowski 2023c).

Janoszek często podkreślała, że nie lubi wszelkiego fałszu. Przykładem może być wywiad, którego udzieliła dla Bielsko TV (Wjazd na szczyt: Natalia Janoszek. W: *YouTube*) czy w rozmowie z Moniką Maszkiewicz, przedstawicielką Świata Gwiazd (Maszkiewicz 2023). Wyraźnie kontrastuje to z treściami przedstawionymi na przykład na łamach książki samej Janoszek, w której celebrytka przyznaje, że swoje pierwsze role zdobyła właśnie dzięki kłamstwom na temat własnych umiejętności aktorskich i tanecznych (2017, s. 186).

Najbardziej rozbudowanym profilem Janoszek w mediach społecznościowych jest ten na Instagramie; celebrytka w chwili publikacji materiału Stanowskiego (ale i w 2024 roku) gromadziła tam aż 1,8 mln obserwujących. To duża liczba – choć konto Janoszek nie figuruje obecnie w żadnych zestawieniach podsumowujących największe konta polskiego Instagrama, to influencerzy z 1,8 mln fanów plasują się około dwudziestego miejsca w rankingach (Kto znalazł się w TOP 100 polskich Instagramerów? W: *DDOB*). Redaktor wskazał problem związany z wiarygodnością tych obserwujących, sugerując, że znaczna większość z nich nie jest prawdziwymi fanami, a jedynie kupionymi obserwującymi. Twierdzenie to poparł analizą konta Janoszek, przeprowadzoną za pomocą narzędzia Modash. Badanie wykazało, że aż 84% obserwujących omawianą influencerkę to konta fałszywe⁹ (Stanowski, 2023a). Oznacza to ponad 1,5 mln fałszywych obserwujących i zaledwie niespełna 300 tys. – prawdziwych (Brusik 2023). Warto zauważyć, że takie konta często pochodzą właśnie z Indii; Janoszek miała więc możliwość udawania, że są to prawdziwi fani, znający ją z filmów bollywoodzkich. Paradoksalnie więc wyraża obecność takich

---

⁹ Każdy użytkownik Instagrama, mający większą grupę obserwujących, posiada pewien procent fałszywych obserwujących, co wiąże się na przykład z obecnością na portalu kont już nieaktywnych. Na ogół jednak ich liczba oscyluje wokół kilkunastu procent wszystkich obserwujących dany profil (Stanowski 2023a).

sztucznie zdobytych obserwujących mogła dodatkowo zwiększać wiarygodność celebrytki (Stanowski, 2023a).

Na ten temat wypowiedział się także Brusik. Analizie poddał on konta Janoszek nie tylko na Instagramie, ale też na kilku innych platformach społecznościowych. Jej popularność w tych kanałach w sierpniu 2023 roku prezentowała się następująco¹⁰:

- Instagram – 1 802 007 obserwujących,
- Facebook – ok. 24 000 obserwujących,
- TikTok – 6 953 obserwujących,
- X – 954 obserwujących,
- YouTube – 315 obserwujących (Brusik 2023).

Taki rozkład liczb prezentuje się nienaturalnie. Oczywiście wydaje się, że osoba popularna powinna gromadzić podobną publikę we wszystkich mediach – oczywiście dopasowaną do takich czynników, jak charakter danego medium, jego popularność czy aktywność influencera. Rozbieżności nie powinny być jednak tak duże¹¹. Także zdaniem Brusika prawdopodobne jest więc, że Janoszek dokonała zakupu obserwujących (2023).

Przypadek Natalii Janoszek a taktyki działania fake influencerów

W przypadku Janoszek można dostrzec zarówno poszczególne techniki działania fake influencerów, ale także ogólne reguły manipulacji, zaprezentowane przez Cialdiniego. Do najpoważniejszych kontrowersji w sprawie Janoszek należy jednak podejrzenie kupowania przez nią obserwujących na Instagramie, opisanego przez Glenistera (2021, s. 118). Problem ten przeanalizował Brusik, wymieniając fakty dotyczące konta Janoszek, wskazujące na zakup przez nią obserwujących. Wśród nich znalazły się:

- **Skokowe przyrosty obserwujących.** Na wykresie przyrostu obserwujących na koncie influencerki widać wyraźnie dwa wyraźne piki:

---

¹⁰ Liczby te nie uległy znaczącym zmianom od momentu publikacji artykułu Brusika. Dla zachowania czytelności prezentowanej analizy, nie dodano tu więc danych aktualnych i w niezmienionej formie przytoczono informacje pochodzące z oryginalnego źródła.

¹¹ Brusik porównuje ten aspekt kont Janoszek z profilami najpopularniejszych polskich aktorek i modelek. Wszystkie zestawione influencerki mają więcej obserwujących na Instagramie, co nie jest obecnie stanem zaskakującym. Mimo to liczby ich obserwujących na tej platformie przewyższają społeczności zgromadzone na Facebooku mniej więcej dwu- lub czterokrotnie. Konto Janoszek na Instagramie jest większe od tego na Facebooku aż 75 razy. Jest to silny argument, by profil ten uznać za nienaturalnie rozbudowany (Brusik 2023).

w maju 2012 roku (623 tys. obserwujących) i w czerwcu 2022 roku (280 tys. obserwujących). W międzyczasie zdarzały się miesiące z niemal zerowymi przyrostami fanów; co ważne, żaden z wymienionych miesięcy nie wiązał się z ważnym wydarzeniem w karierze Janoszek, które wyjaśniałoby taki wzrost liczby obserwujących.

- **Nieoczywiste odpływy dzienne.** Jak zauważa Brusik, w wybrane pojedyncze dni Janoszek traciła tysiące obserwujących, a w pozostałe zyskiwała tysiące nowych fanów. Wskazuje, że w przypadku innych, podobnych celebrytek nie ma mowy o podobnych zmianach w liczbie obserwujących (Brusik 2023).
- **Porównanie konta Janoszek z innymi kontami o podobnych zasięgach.** Przykładowo Anja Rubik, *modelka z 25-letnim stażem i międzynarodową karierą, uważana za jedną z najbardziej wpływowych Polek*, posiada na Instagramie mniej obserwujących od analizowanej influencerki. Podobnie sytuacja prezentuje się w przypadku Natalii Siwiec, Barbary Kurdej-Szatan czy Małgorzaty Kozuchowskiej. Żadne z tych kont nie zawiera informacji o tak dużych zmianach liczby obserwujących w tak krótkich okresach (Brusik 2023).

Zarówno analiza Brusika, jak i uwagi Stanowskiego, zdają się potwierdzać fakt, że Janoszek, w celu rozbudowy swojego konta na Instagramie, dokonała zakupu obserwujących.

W działaniach aktorki można również zauważyć zastosowanie techniki szczerości, omówionej przez Rodríguez Domínguez (2021, s. 8). Zgodnie z tą regułą, Janoszek miała otwarcie mówić o wybranej przez siebie własnej wadzie, by jeszcze bardziej rozbudzić sympatię odbiorców. Przykładem może tu być szczere wspomnianie o swojej „zwyczajności” i podkreślanie swojego pochodzenia – jak wskazał Stanowski, celebrytka aktywnie promowała własny wizerunek w mediach lokalnych, koncentrujących się na okolicach Bielska-Białej, a więc swego rodzinnego miasta (Stanowski 2023c). Można tu też wspomnieć o metadyskursie tekstowym, polegającym na upraszczaniu przekazu i dążeniu do jego zwięzłości. Takie komunikaty angażują uwagę odbiorców i budzą pozytywne skojarzenia (Rodríguez Domínguez 2021, s. 8). W ten schemat wpisuje się większość postów na Instagramie Janoszek – opis towarzyszący materiałom graficznym często jest krótki, niekiedy wręcz lakoniczny (por. nataliajanoszek. W: *Instagram*).

Znaczące w przypadku omawianej celebrytki jest też wykorzystanie techniki jawności, opisanej przez Biele. W jej myśl manipulator ma sprawiać wrażenie osoby, która nie ma nic do ukrycia (2016, s. 300). Przykład jej zastosowania widać między innymi we wspomnianym już wywiadzie dla Bielsko TV,

w którym Janoszek podkreślała, że nie lubi fałszu (Wjazd na szczyt: Natalia Janoszek W: *YouTube*). Mogło to zasugerować odbiorcom, że sama celebrytka nie posuwa się do działań noszących znamiona kłamstwa.

Warto przypomnieć także przekonania Batorowskiej, Klepki i Wasiuty, w myśl których podstawową taktyką manipulatorów jest zniekształcanie informacji o sobie samym (2019, s. 10). Takie tendencje można zaobserwować w przypadku kreowania własnego wizerunku przez Janoszek. Wymienieni autorzy wspominają także o dezinformacji; jej przykładem w przypadku influencerki może być na przykład szerzenie informacji o udziale w filmie *Anara*, z produkcją którego, według Stanowskiego, Janoszek nie miała nic wspólnego (2023c).

Aktorka miała uciec się również do najprostszych metod manipulacyjnych, opisanych przez Svetokę. W omawianym przypadku zauważalne jest między innymi *tworzenie fałszywych stron WWW, blogów, postów, artykułów w celu manipulacji opinią publiczną* (Batorowska, Klepka, Wasiuta 2019, s. 70), na przykład poprzez publikowanie dezinformujących postów w mediach społecznościowych lub prawdopodobny udział przy tworzeniu własnej strony w *Wikipedii*. *Wolnej Encyklopedii*¹².

Jedną z częściej stosowanych przez Janoszek technik jest *news framing*, opisany przez Maciołek i Poleszaka (2014, s. 49). Jak wskazuje Stanowski, aktorka pomijała znaczące fakty dotyczące wydarzeń z jej życia; przykładem może być sugerowanie, że jej film miał premierę na Festiwalu Filmowym w Cannes (poprzez ukrycie informacji, że w rzeczywistości chodziło o inny festiwal w tym francuskim mieście) czy nasuwanie odbiorcom myśli, że nagrodę dla najlepszej aktorki w filmie *Flame: An Untold Love Story* zdobyła sama Janoszek (poprzez umiejętne wykadrowanie obrazu przedstawiającego statuetki). Są to klasyczne przykłady fragmentacji, będącej jedną z czołowych taktyk postępowania fake influencerów.

Warto przypomnieć też odpowiedni montaż materiałów audiowizualnych. To technika wskazana przez Lepę (2000, s. 122), w przypadku Janoszek mająca zastosowanie w kontrowersjach wokół zwiastunu filmu *The swing of things*. Według Stanowskiego, aktorka miała zastąpić w nim twarze oryginalnych aktorów własnym wizerunkiem i taką zmienioną wersję udostępniać na swoim profilu na Instagramie, nie opatrując jej komentarzem ujawniającym zastosowane zabiegi montażowe (Stanowski 2023c).

Widoczna w działaniu Janoszek była technika hiperbolizacji, opisana przez Biele. Aktorka zagrała w zaledwie kilku filmach, a w mediach sugerowała, że jest

---

¹² Analiza historii zmian artykułu *Natalia Janoszek* w *Wikipedii*. *Wolnej Encyklopedii* zdaje się potwierdzać tę tezę (por. Natalia Janoszek: Historia i autorzy. W: *Wikipedia. Wolna Encyklopedia*), jednak należy mieć na uwadze, że zarzut ten jest przede wszystkim domysłem Stanowskiego.

gwiazdą o światowym formacie. Swoje dokonania musiała więc znacząco wyolbrzymić, by urosły do skali odpowiadającej wizerunkowi, który celebrytka pragnęła dla siebie zbudować. Istotne było także oddziaływanie pośrednie, polegające na wykorzystaniu środków przekazu o wysokim prestiżu, mające na celu podniesienie rangi swojego wizerunku i przekazu (Biela 2016, s. 299). Janoszek, poprzez udział w wiodących programach polskiej telewizji rozrywkowej, utrwalała w świadomości odbiorców obraz siebie jako osoby pasującej do tego typu miejsc, a więc odpowiednio znanej i cenionej w świecie show-businessu.

Influencerka w swoich działaniach wykorzystwała między innymi zasadę niedostępności – kreując swój wizerunek jako polskiej gwiazdy z Bollywood, podbijającej także Hollywood, stworzyła produkt unikatowy, wyjątkowy. Odbiorcy przychylnie spoglądali więc w kierunku Janoszek, chcąc w jak największym stopniu doświadczyć tej oryginalności. Koreponduje to także z techniką niezwykłości przekazu (Biela 2016, s. 298).

Kreując się na popularną aktorkę kina indyjskiego, Janoszek w oczach odbiorców zdobyła podziw i zaufanie. Odbiorcy uwierzyli w jej kompetencje i doświadczenie, śledzili więc poczynania influencerki, chcąc poszerzyć swoją wiedzę o tym rynku filmowy. Celebrytka wykorzystwała również zasadę lubienia. Budując swój wizerunek jako gwiazdy filmowej, starała się jednocześnie zachować odpowiedni stopień „ludzkości”, podobieństwa do zwyczajnego internauty. Z jednej strony szczyciła się wielkim sukcesem, z drugiej jednak trwała blisko fanów, odpowiadając na ich komentarze i podkreślając swoją „zwyczajność”. To zagwarantowało jej sympatię publiczności i jednocześnie na długi czas odsunęło podejrzenia o nieszczerłość czy chęć działania na szkodę odbiorców. Dodatkowo, może to być też elementem ingracji (Biela 2016, s. 298).

Elementem ostatecznie łączącym działania Janoszek z manipulacją jest zaplanowanie podjętych kroków. W swoich materiałach Stanowski wskazuje kompleksowe zaprojektowanie wizerunku celebrytki, konieczność stworzenia misternej strategii działania (Stanowski 2023a). Biorąc pod uwagę skalę mistyfikacji influencerki niemal niemożliwe jest, by wszystkie te działania zostały podjęte spontanicznie, bez uprzedniego przygotowania. Manipulacja obrazem i tekstem oraz tendencyjne wypowiadanie się w mediach masowych zostały w przypadku Janoszek zbyt dobrze dopasowane, by mogło być dziełem przypadku. Zdecydowanie więc można mówić tu nie o perswazji, a właśnie o manipulacji.

Głównym działaniem zastosowanym przez Janoszek wydaje się jednak powtarzanie. Pozostałe techniki jedynie pomogły influencerce uwiarygodnić i utrwalić w społecznej świadomości treści, które aktorka konsekwentnie powtarzała podczas wywiadów, programów telewizyjnych, odrębnych wypowiedzi czy prowadzenia kont w mediach społecznościowych. Powtarzanie jawi się

więc jako element strategii fake influencera, mający największą siłę oddziaływania. To ono decyduje o powodzeniu zaplanowanej manipulacji – a tej Janoszek nie można odmówić.

Konsekwencje

Skala manipulacji, której dopuściła się Janoszek tak w mediach społecznościowych, jak i masowych mediach komercyjnych i publicznych, wydaje się bardzo szeroka. Jeśli potwierdzona zostanie prawdziwość oskarżeń Stanowskiego, będzie to dowód, że omawiana influencerka notorycznie kłamała na temat całej swojej kariery – często zwykle kłamstwa uzupełniając działaniami takimi jak techniki manipulacyjne, sugestywny montaż materiałów audiowizualnych i fotograficznych oraz inne taktyki charakterystyczne dla fake influencerów.

Ustalone fakty wskazują na to, że można więc zakwalifikować Janoszek do grupy fake influencerów. Jej postawa i medialne dokonania w pełni wpisują się w definicję tego typu cyfrowych twórców. Można więc powiedzieć, że omawiana celebrytka jest pierwszą polską zdemaskowaną fake influencerką¹³. Historia zna przypadki wielkich manipulacji¹⁴, jednak ich skala jest nieporównywalna z efektami, jaki można osiągnąć przy użyciu mediów społecznościowych.

Stanowski zwraca uwagę na zagrożenia płynące z samego zjawiska fake influencingu. Wspomina, że wykreowana kariera Janoszek to podstawa dla wielu wysoko opłacanych medialnych współprac i kampanii reklamowych. Zarobione w ten sposób pieniądze są według Stanowskiego zyskiem zdobytym na manipulacji kosztem innych, uczciwych osób pracujących w branży rozrywkowej. To kolejna kontrowersja w przypadku Janoszek – moralnie niewłaściwe wydaje się promowanie osoby niemającej faktycznych osiągnięć zamiast prawdziwych aktorów czy piosenkarzy, którzy swój sukces okupują wieloletnią pracą, nie posuwając się do fałszu (Stanowski 2023b).

Przypadki podobne do działalności Janoszek mogą być również zagrożeniem ze względów politycznych. Celebrytka ta próbowała dostać się do Rady Miejskiej Bielska-Białej w wyborach samorządowych w 2014 roku. Wówczas się to nie udało; można stawiać jednak pytania, co mogłoby się wydarzyć, gdyby na scenę polityczną trafiali fake influencerzy, zdobywający społeczne zaufanie na bazie przekłamanego życiorysu (Stanowski 2023c).

---

¹³ Znanym na świecie przypadkiem podobnej manipulacji jest historia Anny Sorokin, znanej jako Anna Delvey, rosyjskiej oszustki podającej się za dziedziczkę niemieckiej fortuny w celu wyludzenia znacznych sum pieniędzy (Anna Sorokin. W: *Wikipedia. Wolna Encyklopedia*).

¹⁴ Jednym z głośniejszych polskich przykładów jest Czesław Śliwa, znany jako Konsul, który zasłynął jako fałszywy konsul austriacki w latach 60. XX wieku (Czesław Śliwa. W: *Wikipedia. Wolna Encyklopedia*).

Sprawa Janoszek wywołała duże poruszenie w mediach; wypowiadali się na jej temat czołowi przedstawiciele polskiej branży rozrywkowej, a także eksperci, na przykład w dziedzinie prawa, czy aktorki faktycznie pracujące w Indiach. Stronę Stanowskiego poparł przykładowo Maciej Dowbor (Maszkiewicz 2023) oraz piosenkarka Doda. Ta druga zwraca uwagę, że dziennikarze powinni wykonać tę samą pracę, co Stanowski, ale o wiele wcześniej – zanim zaproponowali Janoszek współpracę lub centralne miejsce w swoich materiałach. Zarzuca mediom ślepe podążanie za „kliknięciami” kosztem weryfikacji informacji; twierdzi też, że przypadek omawianej fake influencerki nie jest jedynym, a wiele podobnych historii wciąż czeka na demaskację¹⁵ (Doda o Janoszek i Stanowskim. W: *YouTube*).

O społecznych konsekwencjach przypadku Janoszek wspomina Qczaj, jeden z najpopularniejszych polskich influencerów zajmujących się tematyką fitness. Wskazuje tę fake influencerkę jako źródło poważnych kompleksów u fanek, które uwierzyły w bajkową historię jej kariery, marząc o podobnym życiu dla siebie. Janoszek jest dla niego uosobieniem fałszu we wszystkich aspektach życia – fałszu zagrażającemu poczuciu własnej wartości u odbiorców, którzy chcą podążać śladami swojego idola, śledząc jego poczynania (Motylewska 2023).

Z kolei Dominik Bos przygląda się sprawie od strony medioznawczej, zastanawiając się, czemu największe stacje telewizyjne w Polsce decydują się na współpracę z Janoszek już po demaskacji jej dokonań, pomimo związanych z nią kontrowersji. Zauważa problem telewizji jako medium walczącego o przetrwanie w świecie zdominowanym przez nowe media. Wskazuje, że do tej pory konkurencją stacji telewizyjnej była tylko inna stacja telewizyjna – współcześnie o wiele poważniejszym wrogiem na rynku są pojedynczy youtuberzy, jak Konopsky, Sylwester Wardęga czy sam Stanowski. Redakcje są więc zmuszone walczyć o uwagę młodej widowni za wszelką cenę – nawet jeśli oznacza to naganianie zasad moralnych (Bos 2023).

Podsumowanie

W artykule pochyłono się nad konkretnymi taktykami działania fake influencerów. Jako wspólny mianownik ich postępowania wskazano sześć reguł manipulacji, wyróżnionych przez Cialdiniego (2011). Scharakteryzowano także wiele technik i metod uzupełniających te ogólne zasady; do najważniejszych można zaliczyć *news framing* (Maciołek, Poleszak 2014, s. 49), odpowiedni

¹⁵ Warto zauważyć, że nie tylko pracownicy mediów nie zweryfikowali dokonań Janoszek; również w pracach naukowych sprzed 2023 roku była ona opisywana jako gwiazda Bollywood (por. Grzesiak 2018, s. 26).

montaż materiałów audiowizualnych (Lepa 2000, s. 122), powtarzanie (Biela 2016, s. 299) oraz kupowanie obserwujących (Glenister 2021, s. 118). Zebrana wiedza teoretyczna pozwoliła przeprowadzić pogłębioną analizę przypadku Janoszek. Idąc za publicystycznymi materiałami Stanowskiego, autorka przedstawiła przebieg omawianej afery, a także omówiła konkretne działania celebrytki, pozwalające przyporządkować Janoszek do grupy fake influencerów.

Obecność fałszywych celebrytów w mediach społecznościowych może stanowić poważne zagrożenie; ich ofiarą mogą paść osoby dysponujące funduszami w branży influencer marketingu, obywatele dokonujący wyboru swoich przedstawicieli w jednostkach administracyjnych różnego szczebla, czy zwykli odbiorcy, w przypadku których zakłamyany obraz rzeczywistości, prezentowany w mediach społecznościowych, może prowadzić do kompleksów i spadku poczucia własnej wartości. Ta sytuacja odsłania też istniejące już problemy, takie jak niewystarczająca rzetelność redakcji medialnych, odpowiedzialnych za dostarczanie odbiorcom informacji sprawdzonych.

Wnioski wysnute w efekcie przeprowadzonych analiz mogą posłużyć jako punkt wyjścia do dalszych rozważań: medioznawczych, społecznych, psychologicznych i innych. Dobrym kierunkiem badań może być także próba ujęcia metod zapobiegania podobnym manipulacjom w przyszłości.

Bibliografia

- Anna Sorokin. W: *Wikipedia. Wolna Encyklopedia* [online]. Pobrano 22 maja 2024 r. z: https://pl.wikipedia.org/wiki/Anna_Sorokin
- Bakker, Diederich (2018). Conceptualising Influencer Marketing. *Journal of Emerging Trends in Marketing and Management*, 1, 79–87.
- Barczuk, Aleksandra (2021). Internetowe neologizmy i ich droga do słowników (Bachelor's Thesis) [online]. Pobrano 12 listopada 2023 r. z: https://www.researchgate.net/publication/355916725_INTERNETOWE_NEOLOGIZMY_I_ICH_DROGA_DO_SLOWNIKOW_Bachelor%27s_Thesis
- Batorowska, Hanna, Wasiuta, Olga & Klepka, Rafał (2019). *Media jako instrument wpływu informacyjnego i manipulacji społeczeństwem*. Kraków: Wydawnictwo LIBRON.
- Bednarz, Ewa (2023). Odpowiedzialność za słowo w czasach mediów społecznościowych. *Tutoring Gedanensis*, 8 (1), 54–58.
- Biela, Bogdan (2016). Typy i mechanizmy manipulacji w mediach. *Studia Pastoralne*, 12, 286–311.
- Bollywood. W: *Wikipedia. Wolna Encyklopedia* [online]. Pobrano 20 maja 2024 r. z: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Bollywood>
- Bos, Dominik (2023). Telewizja vs Natalia Janoszek. W: *YouTube* [online]. Pobrano 16 maja 2024 r. z: https://www.youtube.com/watch?v=9VUloLIXunU&ab_channel=DominikBos
- Brusik, Tomasz (2023). Natalia Janoszek – fake influencer? W: *RysujeFejsbuki.pl* [online]. Pobrano 12 listopada 2023 r. z: <https://rysujefejsbuki.pl/news/natalia-janoszek-fake-influencer/>

- Chicken Curry Law. W: IMDB [online]. Pobrano 21 maja 2024 r. z: <https://www.imdb.com/title/tt7189494/>
- Cialdini, Roberto (2011). *Zasady wywierania wpływu na ludzi. Moc oddziaływania na ludzi i sytuacje*. Gliwice: Helion S.A.
- Czesław Śliwa. W: *Wikipedia. Wolna Encyklopedia* [online]. Pobrano 22 maja 2024 r. z: https://pl.wikipedia.org/wiki/Czes%C5%82aw_%C5%9Aliwa
- Doda o Janoszek i Stanowskim. W: *YouTube* [online]. Pobrano 22 maja 2024 r. z: https://www.youtube.com/watch?v=5WycvTWuYQ&ab_channel=Plotek.pl
- Gdyby jutra nie było. W: IMDB [online]. Pobrano 22 maja 2024 r. z: https://www.imdb.com/title/tt0347304/?ref_=fn_al_tt_1
- Glenister, Gordon (2021). *Influencer Marketing Strategy: How to Create Successful Influencer Marketing*. Londyn: Kogan Page Ltd.
- Grzesiak, Mateusz (2018). *Personal Brand Creation in the Digital Age. Theory, Research and Practice*. Warszawa: Palgrave Macmillan.
- Howiecki, Maciej (2003). *Krzywe zwierciadło. O manipulacji w mediach*. Lublin: Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej GAUDIUM.
- Influencer. W: *Wikipedia. Wolna Encyklopedia* [online]. Pobrano 12 listopada 2023 r. z: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Influencer>
- Janoszek, Natalia (2017). *Za kulisami Bollywood*. Gliwice: Wydawnictwo Helion.
- Johansen, Ida Kristin & Guldvik, Camilla Sveberg (2017). Influencer Marketing and Purchase Intentions. How does influencer marketing affect purchase intentions?, Bergen: Norwegian School of Economics [online]. Pobrano 10 grudnia 2023 r. z: <https://openaccess.nhh.no/nhh-xmlui/bitstream/handle/11250/2453218/masterthesis.PDF?sequence=1>
- Kto znalazł się w TOP 100 polskich Instagramerów? W: DDOB [online]. Pobrano 21 maja 2024 r. z: <https://ddob.com/ranking/instagram>
- Lepa, Adam (2000). *Pedagogika mass mediów*. Łódź: Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie.
- Maciolek, Daria & Poleszak, Dariusz (2014). Wpływ manipulacji medialnej na kształtowanie się tożsamości współczesnej młodzieży. *Kultura – Media – Teologia*, 19(4), 45–59.
- Maszkiewicz, Monika (2023). Natalia Janoszek odpowiada STANOWSKIEMU! Pierwszy wywiad Janoszek po aferze. W: *YouTube* [online]. Pobrano 15 maja 2024 r. z: https://www.youtube.com/watch?v=_i9I3Zx0fSs&ab_channel=%C5%9AwiatGwiazd
- Motylewska, Karolina (2023). Qczaj szczerze o programie z Natalią Janoszek: „Jeśli chcemy promować ściemę, super”. W: *YouTube* [online]. Pobrano 15 maja 2024 r. z: https://www.youtube.com/watch?v=vP1-bjrQaQ&ab_channel=JastrzabPost
- Natalia Janoszek. W: *Wikipedia. Wolna Encyklopedia* [online]. Pobrano 17 maja 2024 r. z: https://pl.wikipedia.org/wiki/Natalia_Janoszek
- Natalia Janoszek: Historia i autorzy. W: *Wikipedia. Wolna Encyklopedia* [online]. Pobrano 22 maja 2024 r. z: https://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Natalia_Janoszek&action=history
- nataliajanoszek. W: *Instagram* [online]. Pobrano 21 maja 2024 r., z: <https://www.instagram.com/nataliajanoszek/>
- Rodríguez Domínguez, Ana (2021). Can we trust social media influencers?: Persuasion and manipulation strategies of social media influencers [online]. Pobrano 24 kwietnia 2024 r. z: <https://rodin.uca.es/bitstream/handle/10498/25373/Perusasion%20and%20Manipulation%20in%20Social%20Media%20TFG%20-%20Ana%20Rodr%c3%adguez%20Dom%c3%adnguez.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- Stanowski, Krzysztof (2023a). Dziennikarskie Zero – jak zmyślić karierę i trafić na szczyt? Natalia Janoszek vs TVN, Polsat i TVP. W: *YouTube* [online]. Pobrano 14 maja 2024 r. z: https://www.youtube.com/watch?v=YmxhF52aT3w&ab_channel=Kana%C5%82Sportowy
- Stanowski, Krzysztof (2023b). Dziennikarskie Zero: proces z Natalią Janoszek. W: *YouTube* [online]. Pobrano 14 maja 2024 r. z: https://www.youtube.com/watch?v=m5Qs9PSQeb8&ab_channel=Kana%C5%82Sportowy
- Stanowski, Krzysztof (2023c). Bollywoodzkie Zero: Natalia Janoszek. The end. W: *YouTube* [online]. Pobrano 15 maja 2024 r. z: https://www.youtube.com/watch?v=oKYBBVQa8NY&ab_channel=Kana%C5%82Sportowy
- Volkoff, Vladimir (1991). *Dezynformacja – oreż wojny*. Warszawa: Delikon.
- Wjazd na szczyt: Natalia Janoszek. W: *YouTube* [online]. Pobrano 21 maja 2024 r. z: https://www.youtube.com/watch?v=n2QQx0GCHsc&ab_channel=bielskotv
- Zhou, Liying, Jin, Fei, Wu, Banggang, Chen, Zhi & Wang, Cheng Lu (2023). Do fake followers mitigate influencers' perceived influencing power on social media platforms? The mere number effect and boundary conditions. *Journal of Business Research*, 158 [online]. Pobrano 7 lutego 2025 r. z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0148296322010542>
- Zietek, Nathalie (2016). Influencer Marketing – the characteristics and components of Fashion Influencer Marketing. Thesis for One-Year-Master. The Swedish School of Textiles, University of Borås [online]. Pobrano 20 maja 2024 r. z: <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A972106&dsid=-8404>

Mechanisms of action of fake influencers in social media on the example of Natalia Janoszek

ABSTRACT: The growing role of influencers in social media and their influence on public opinion has led to the development of fake influencing – a serious problem worth characterizing. The aim of the article is to present the mechanisms and techniques used in the activities of fake influencers; theoretical considerations are supported by an analysis of the case of Natalia Janoszek, accused of such activities. The article answers the following research questions: what mechanisms and techniques are used by fake influencers to build an image in social media? What is the phenomenon of influencing and fake influencing? What mechanisms and techniques are used by fake influencers? Which of these mechanisms and techniques did Natalia Janoszek use? In order to provide answers, the method of analysis and criticism of literature, the method of individual cases and analysis of Internet materials were used.

KEYWORDS: influencing, fake influencing, social media, manipulation, Natalia Janoszek

Iwona Sójkowska

Politechnika Łódzka. Biblioteka

e-mail: iwona.sojkowska@p.lodz.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-3928-160X>

[Wyniki badań satysfakcji użytkowników jako przesłanki do doskonalenia usług w Bibliotece Politechniki Łódzkiej

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.39.03>

Abstrakt: Biblioteka akademicka jako jednostka ogólnouczelniana organizująca warsztat pracy naukowej powinna odpowiadać na potrzeby społeczności akademickiej. Niezależnie od rozwiązań systemowych, zapewniających doskonalenie zgodne z przepisami prawa, wiedzę przydatną do kształtowania usług biblioteki pozyskać można od jej użytkowników. Służą temu obserwacje, wywiady czy badania ankietowe.

W artykule przedstawiono wyniki badania satysfakcji użytkowników Biblioteki Politechniki Łódzkiej przeprowadzonego w 2023 r., które zostały skonfrontowane z wynikami z 2020 r. Ponadto za pomocą pytań otwartych użytkownicy mogli opisać problemy, z jakimi borykają się korzystając z biblioteki, oraz swoje oczekiwania. Analiza wyników badania umożliwiła sformułowanie wniosków, a także rekomendacji na przyszłość, które mogą posłużyć do opracowania szczegółowego planu rozwoju Biblioteki Politechniki Łódzkiej.

Słowa kluczowe: biblioteki akademickie, użytkownicy, badania satysfakcji, doskonalenie usług

Biblioteka akademicka jako jednostka ogólnouczelniana zobowiązana jest do zapewnienia warsztatu pracy naukowej każdemu użytkownikowi, bez względu na jego status w uczelni czy dyscyplinę naukową, którą reprezentuje. Ponadto spełnia funkcje instytucji publicznej, co oznacza, że z zasobów i usług zaprojektowanych zgodnie z potrzebami środowiska akademickiego mogą korzystać zainteresowane osoby spoza uczelni. Jako jednostka typowo usługowa musi odpowiadać na potrzeby interesariuszy, a w konsekwencji reagować na zmiany zachodzące w uczelni w obszarze kształcenia, pracy naukowo-badawczej oraz uwzględniać rozwój technologiczny.

Doskonaleniu biblioteki w wymiarze zarządczym służą audyty wewnętrzne, których celem jest usprawnianie działań jednostki (Palus, 2021, s. 119). Inną przesłankę do doskonalenia stanowią wyniki ankiety do samooceny kontroli zarządczej, która umożliwia zdiagnozowanie obszarów wymagających poprawy (Sójkowska & Lenic, 2022, s. 2). Wymienione działania nie tylko służą doskonaleniu, ale przede wszystkim zapewniają zgodność z przepisami prawa i regulacjami wewnątrzorganizacyjnymi. Niezależnie od rozwiązań systemowych, wiedzę przydatną do kształtowania i rozwoju oferty usług bibliotecznych pozyskać można od jej użytkowników. Służą temu obserwacje, wywiady czy badania ankietowe.

Biblioteki akademickie mogą korzystać z rozwiązania zaproponowanego przez zespół ds. badania efektywności bibliotek w projekcie Analiza Funkcjonowania Bibliotek Naukowych – AFBN, którym jest rozpoznanie oczekiwań i określenie poziomu satysfakcji użytkowników za pomocą ustandaryzowanego kwestionariusza. Jednocześnie sam projekt AFBN, którego celem jest wypracowanie standardów dla bibliotek akademickich, zakłada wprowadzenie wskaźnika satysfakcji użytkowników jako jednego z elementów oceny biblioteki. Zespół AFBN rekomenduje systematyczne prowadzenie badań raz na 3–4 lata (Materiały i instrukcje, 2013).

W Bibliotece Politechniki Łódzkiej (BPL) badania satysfakcji użytkowników prowadzone były dotychczas czterokrotnie. Pierwsze odbyło się w 2003 r., pół roku po przeniesieniu biblioteki do nowego gmachu. Po zagospodarowania gmachu – umeblowaniu i instalacji nowego sprzętu oraz ustabilizowaniu warunków pracy, przeprowadzono wśród użytkowników ankietę, której celem było poznanie aktualnego poziomu satysfakcji korzystania z biblioteki, a także poznanie oczekiwań użytkowników, które pozwoliłyby rozwijać i doskonalić głównie te usługi, które zostaną przez użytkowników uznane za najważniejsze z punktu widzenia pracy i nauki. Uzyskane wyniki wskazały kierunki dalszego rozwoju usług w Bibliotece Politechniki Łódzkiej, zarówno w zakresie usług już udostępnianych, jak i planowanych do wprowadzenia. Najważniejszy wniosek to zapewnienie szerszego dostępu do pełnych tekstów literatury naukowej i dydaktycznej, w tym do skryptów w sieci uczelnianej lub nawet w Internecie (Feret, Gajda & Sójkowska, 2003).

Kolejne badanie ankietowe zrealizowano w 2013 r., a jego wyniki przedstawiono podczas II Międzynarodowej Konferencji Naukowej pt. „Biblioteka w przestrzeni edukacyjnej. Bibliotekarz 2.0 – nowoczesność na bazie tradycji” (Kazan & Skubała, 2013). Badanie przyczyniło się do sformułowania wniosków oraz korekty kierunków rozwoju BPL na kolejne lata. We wnioskach wskazano przede wszystkim, że czytelnicy oczekują większego wsparcia w korzystaniu z usług, zbiorów i zasobów biblioteki oraz otwartych przestrzeni do spędzania przerw w zajęciach.

Pierwsze badanie satysfakcji zgodne z rekomendacją AFBN przeprowadzono w 2019 r. wśród studentów i doktorantów BPL. Wyniki i wnioski przedstawiono w raporcie opracowanym do użytku wewnętrznego, a także, w wersji skróconej, opublikowano w „Folia Librorum” (Sójkowska, 2020). Opinie respondentów przyczyniły się m.in. do unowocześnienia przestrzeni – doposażenia przestrzeni wolnego dostępu do zbiorów w nowe stoliki, biurka, krzesła i fotele – oraz zmian w zakresie wyszukiwania w elektronicznym katalogu. Jednak wielu planów nie udało się zrealizować z uwagi na wybuch pandemii w 2020 r.

Badanie powtórzono półtora roku później, jesienią 2020 r. (Sójkowska, 2021), obejmując nim wszystkie grupy użytkowników – studentów, doktorantów oraz pracowników uczelni. Spośród postulowanych wniosków udało się udoskonalic:

- działalność dydaktyczną biblioteki – powołany został nieformalny zespół, który prowadzi przedmioty obowiązkowe w uczelni (szkolenie biblioteczne, zarządzanie informacją naukową) oraz zajęcia na zamówienie kadry akademickiej,
- przestrzenie biblioteczne, które częściowo wyposażono w wygodne i nowoczesne meble, zorganizowano kącik herbaciano-kawowy,
- udostępniono urządzenia do samodzielnych wypożyczeń (selfchecki w przestrzeniach biblioteki oraz książkomaty w kampusie uczelni).

W niniejszym artykule wyniki badania z 2023 r. skonfrontowano z wynikami z 2020 r., dzięki czemu można zaobserwować rozwój interesujących trendów w korzystaniu z Biblioteki Politechniki Łódzkiej.

Organizacja badań

Badanie satysfakcji przeprowadzono w semestrze zimowym roku akademickiego 2023/2024. Ankieta była otwarta przez dwa miesiące, od początku listopada do końca grudnia 2023 r. Link do formularza udostępniony został wszystkim użytkownikom z Politechniki Łódzkiej. Sposób dystrybucji za pomocą komunikatu skierowanego pocztą elektroniczną zagwarantował, że

informacja o badaniu dotarła do całej społeczności PŁ, umożliwiając tym samym udział osobom, które korzystają z biblioteki sporadycznie.

W badaniu zastosowano dobór kwotowy próby, rekomendowany przez AFBN i z wykorzystaniem formularza opracowanego przez zespół ds. badania efektywności bibliotek. Populację oszacowano na podstawie danych statystycznych uczelni:

- 10 593 studentów,
- 445 doktorantów,
- 2617 pracowników¹.

Z powyższych danych wynika, że wyliczona liczebność próby wskazuje na konieczność pozyskania 600 ankiet, a 495 ankiet to dopuszczalna minimalna liczba odpowiedzi (wg AFBN wymagany poziom realizacji próby to 83%). W badaniu uzyskano 521 ankiet, co oznacza, że próba jest reprezentatywna pod względem liczebności. Uzyskana próba badawcza wg statusu respondentów również potwierdza reprezentatywność uczestników badania, gdyż różnica udziałów między grupami w próbie wyliczonej i uzyskanej jest mniejsza niż 5 (tab. 1).

Tabela 1. Wyliczenie próby badawczej do badania satysfakcji użytkowników BPŁ w 2023 r.

Populacja – struktura wg statusu						
Status	student	doktorant	pracownik	inny	Suma	Populacja
Liczba użytkowników	10593	445	2617	–	13655	13655
Udział %	77,6%	3,3%	19,2%	–	–	
Wyliczona próba badawcza – struktura wg statusu						
Status	student	doktorant	pracownik	inny	Suma	Populacja
Liczba użytkowników	465	20	115	–	600	600
Udział %	77,5%	3,3%	19,2%	–	100%	
Analiza kwotowa						
Uzyskana próba badawcza – struktura wg statusu						
Status	student	doktorant	pracownik	inny	Suma	Populacja
Liczba użytkowników	429	4	88	–	521	521
Udział %	82,3%	0,8%	16,9%	–	100%	
Różnica udziałów % między grupami w próbie wyliczonej i uzyskanej (mniejsza lub równa 5% => próba reprezentatywna)	4,80%	2,50%	2,30%			
Wymagany poziom realizacji próby to 83%						
Poziom realizacji próby badawczej	87%		Próba jest reprezentatywna pod względem liczebności			

Źródło: oprac. własne z zastosowaniem formularza AFBN

¹ Dane pochodzą z corocznie aktualizowanej strony WWW: *PŁ w liczbach* (2023). Politechnika Łódzka. Pobrano 21 grudnia 2023 r. z: <https://www.p.lodz.pl/pl/pl-liczbach>

Podstawowym celem badania było określenie poziomu zainteresowania usługami oraz uzyskanie oceny oferty usługowej biblioteki wyrażonej przez czytelników stopniem satysfakcji. W dalszej perspektywie analiza wyników badań powinna wskazać kierunki modyfikacji oferty usługowej zarówno pod względem organizacyjnym, jak i merytorycznym. Zaprojektowanie i wdrożenie zmian w działalności biblioteki ma być odpowiedzią na oczekiwania czytelników, a w konsekwencji pozwolić na sprawne zarządzanie instytucją, elastyczny i ekonomiczny przebieg procesów bibliotecznych. Wśród elementów poddanych badaniu wymienić należy:

1. Częstotliwość odwiedzin (osobistych i wirtualnych) BPŁ.
2. Ocenę użytkownika w odniesieniu do:
  - a) ogólnego poziomu satysfakcji korzystania z biblioteki,
  - b) infrastruktury lokalowo-sprzętowej, zbiorów i zasobów, usług bibliotecznych,
  - c) pracowników biblioteki.
3. Zainteresowanie usługami dedykowanymi otwartej nauce – dodatkowe pytania nt. otwartej nauki skierowano do pracowników i doktorantów.

Cele i częstotliwość odwiedzin

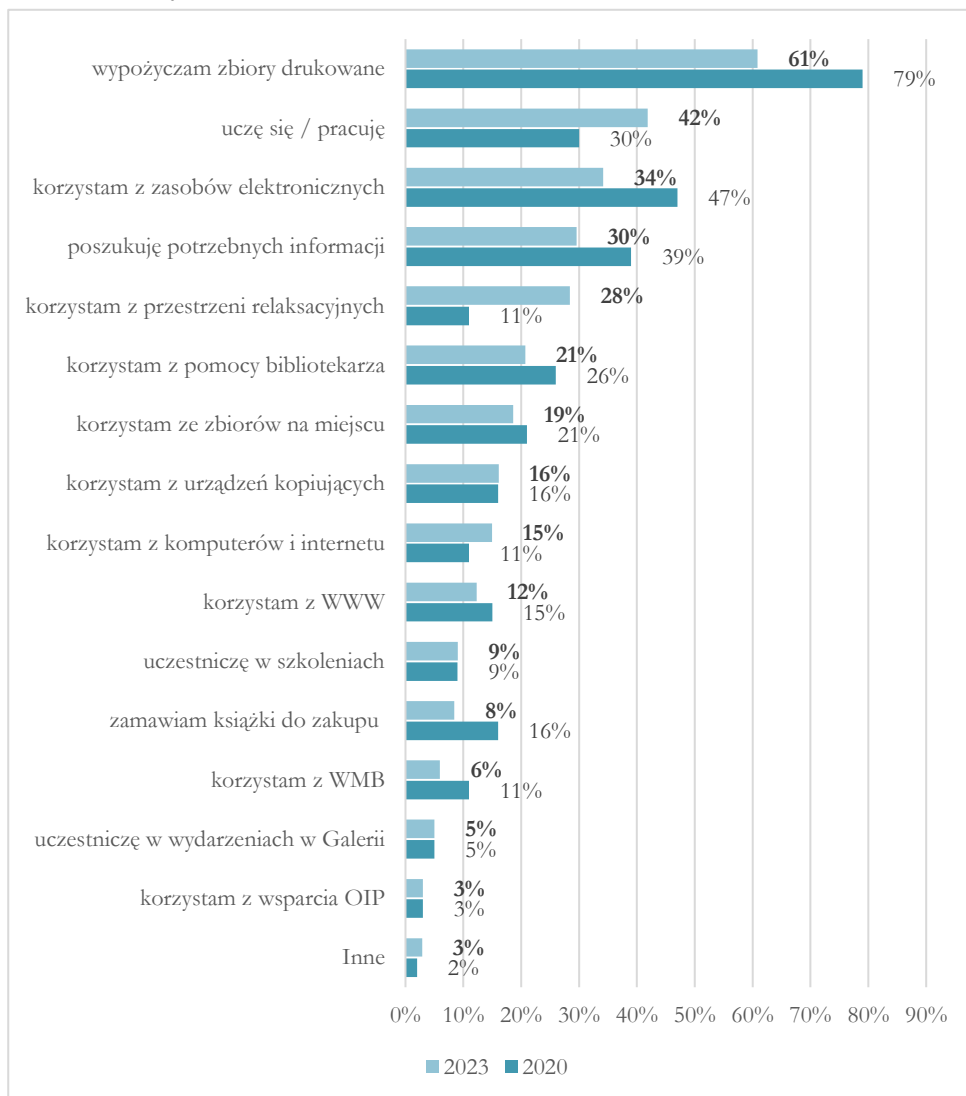
W badaniu satysfakcji kluczowe wydaje się zdiagnozowanie motywacji użytkowników do korzystania z biblioteki, określenie usług, które powodują, że biblioteka jest postrzegana jako instytucja odpowiadająca na potrzeby użytkowników. Zatem ustalenie celów odwiedzin, przy założeniu, że mogą to być odwiedziny w siedzibie stacjonarnej lub w przestrzeni wirtualnej, umożliwia w dalszej kolejności ocenę poziomu satysfakcji. Odpowiedzi respondentów jednoznacznie wskazały, że podstawowe funkcje biblioteki akademickiej pozostają niezmiennie ważne. Najwyższe wartości procentowe przypisane zostały do następujących usług:

- wypożyczanie zbiorów na zewnątrz – 61%,
- korzystanie z przestrzeni do pracy i nauki (przestrzeń czytelniane) – 42%,
- korzystanie z zasobów elektronicznych – 34%,
- dostęp do informacji niezbędnych w toku kształcenia, pracy naukowo-badawczej czy w życiu prywatnym – 30%,
- korzystanie z przestrzeni relaksacyjnych (biblioteka jako trzecie miejsce) – 28%,
- wsparcia bibliotekarza – 21%.

Zmieniające się trendy w zachowaniach i potrzebach użytkowników najlepiej uwidacznia porównanie deklarowanych celów odwiedzin w dwóch ostatnich badaniach satysfakcji (wykr. 1).

Wykres 1. Porównanie celów odwiedzin w latach 2020 i 2023

Źródło: oprac. własne

Należy pamiętać, że 2020 r. to czas pandemii, a badanie przeprowadzone w ostatnim kwartale tegoż roku odnosiło się do ówczesnych doświadczeń użytkowników, dla których okresowo stacjonarna biblioteka z funkcją wypożyczania

i zwrotu materiałów drukowanych oraz udostępniania prezencyjnego była niedostępna (Sójkowska, 2021). W tym czasie rozwijano dostęp elektroniczny do usług biblioteki, wprowadzono nowe kanały komunikacji w czasie rzeczywistym, np. za pomocą MS Teams, prowadzono szkolenia online, nagrywano i udostępniano webinaria nt. korzystania z zasobów elektronicznych, skanowano fragmenty niezbędnych materiałów drukowanych i udostępniano czytelnikom. Zrealizowano wiele przedsięwzięć ułatwiających pracę naukową i studiowanie w warunkach zagrożenia epidemicznego.

Wskazany w bieżącym badaniu podstawowy cel odwiedzin – wypożyczanie zbiorów drukowanych – odzwierciedla tradycyjną rolę biblioteki. Taki cel wybrało 61% respondentów. Mimo że jest to dominująca usługa biblioteki, zaobserwowano wyraźny spadek zainteresowania wypożyczaniem zbiorów – o 18 punktów procentowych w porównaniu z 2020 r. (79% w 2020 r.). Warto nadmienić, że mimo utrzymywanego do 1.07.2023 r. stanu zagrożenia epidemicznego (Koniec stanu..., 2023), od 2021 r. biblioteka była dostępna bez ograniczeń. Co zatem mogło mieć wpływ na tak duży spadek wypożyczeń w ciągu trzech lat? Brak dostępu do biblioteki w czasie pandemii mógł „odwyaczać” czytelników od zbiorów drukowanych, choć dane sprawozdawcze BpŁ wskazują, że liczba wypożyczeń zbiorów na zewnątrz w latach 2020 i 2023 była podobna². Inny potencjalny powód to większa świadomość i wzrost umiejętności korzystania z zasobów elektronicznych, które to cechy ukształtował okres pandemii. Duże znaczenie ma także rozwój samych zasobów elektronicznych, szczególnie otwartych zasobów edukacyjnych i naukowych, które są promowane przez biblioteki akademickie na stronach WWW, również BpŁ (Źródła ogólnodostępne, 2023; Otwarta Nauka, 2023), podczas szkoleń (Szkolenia, 2022; Szkolenia tematyczne, 2024) czy wydarzeń środowiskowych (Otwieranie Nauki Praktyka i Perspektywy, 2024; International Open Access Week, 2024).

Drugim istotnym powodem odwiedzin biblioteki była fizyczna przestrzeń sprzyjająca nauce i pracy. Tak zadeklarowało 42% respondentów, w 2020 r. ten cel wybrało 30% respondentów. Wyniki wskazują na 12% wzrost zainteresowania fizyczną, szczególnie cichą przestrzenią biblioteki, sprzyjającą zgłębianiu wiedzy. Jednocześnie odnotowano wzrost zainteresowania przestrzeniami relaksacyjnymi o 150%. Niewykluczone, że jest to konsekwencją zwiększenia dostępności do fizycznej siedziby biblioteki – od 2021 r. biblioteka nie była zamknięta w ciągu roku akademickiego. Choć warto podkreślić, że przed pandemią nie zaobserwowano zjawiska spędzania czasu w bibliotece poza nielicznymi wyjątkami, np. często i dłużej w murach biblioteki przebywali studenci

---

² Według danych z systemu bibliotecznego w 2020 r. wypożyczono 24 025 woluminów, a w 2023 r. 25 000 woluminów. Dane sprawozdawcze BpŁ, na prawach rękopisu.

obcokrajowcy. Zainteresowanie przestrzenią relaksacyjną biblioteki kreuje nowy model korzystania oparty na założeniach trzeciego miejsca, a więc miejsca otwartego, przyjaznego i wspierającego realizowane na co dzień funkcje społeczne.

Korzystanie z zasobów elektronicznych zadeklarowało 34% respondentów, w tym przypadku zanotowano spadek z 47% osiągniętych w 2020 r. Jednocześnie jest to trzeci cel odwiedzin wskazany przez użytkowników. Warto podkreślić, że dane statystyczne za rok 2020 wykazały ponad 230 tysięcy przeprowadzonych sesji wyszukiwawczych, natomiast w 2023 r. ponad 320 tysięcy sesji³. Zatem mniejsza liczba respondentów deklaruujących korzystanie z elektronicznych zasobów nie oznacza mniejszego wykorzystania tych zasobów. Dane odnoszą się tylko do źródeł licencjonowanych, poza zarejestrowaną statystyką wykorzystania pozostają otwarte elektroniczne zasoby naukowe i edukacyjne.

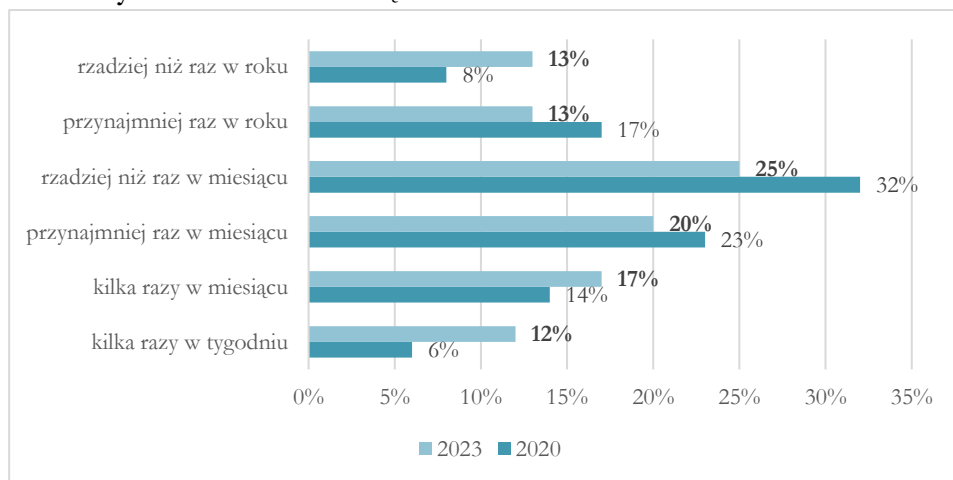
Respondenci deklarowali w formularzu częstotliwość odwiedzin biblioteki. Dla potrzeb badania przyjęto podział na aktywnych i sporadycznych użytkowników biblioteki. Respondenci odwiedzający bibliotekę „kilka razy w tygodniu”, „kilka razy w miesiącu”, „przynajmniej raz w miesiącu”, „rzadziej niż raz w miesiącu”, „przynajmniej raz w roku” zaliczeni zostali do aktywnych użytkowników biblioteki. Sporadyczna częstotliwość wskazuje na korzystanie z biblioteki rzadziej niż raz w roku. Do grupy czytelników aktywnie korzystających z biblioteki należą 453 osoby, a więc 87% respondentów. Z kolei 13%, 68 respondentów stanowi grupę osób korzystających z częstotliwością, która, zgodnie z przyjętą definicją, nie pozwala zaliczyć ich do aktywnych czytelników⁴. Najbardziej aktywni, odwiedzający bibliotekę kilka razy w tygodniu lub kilka razy w miesiącu to łącznie 29% respondentów. W tym przypadku zanotowano wzrost o 6% najbardziej aktywnych czytelników w porównaniu z 2020 r. Częstotliwość odwiedzin w dwóch ostatnich badaniach satysfakcji przedstawia wykres 2.

---

³ Według statystyk dla licencjonowanych zasobów elektronicznych w 2020 r. i 2023 r. Dane sprawozdawcze BPL, na prawach rękopisu.

⁴ Na podstawie definicji GUS określającą czytelników aktywnie wypożyczających jako osoby, które wypożyczyły na zewnątrz co najmniej jedną pozycję w okresie sprawozdawczym, w badaniu satysfakcji przyjęto, że aktywnymi użytkownikami BPL są osoby, które skorzystały z biblioteki przynajmniej raz w roku.

Wykres 2. Porównanie częstotliwości odwiedzin w latach 2020 i 2023

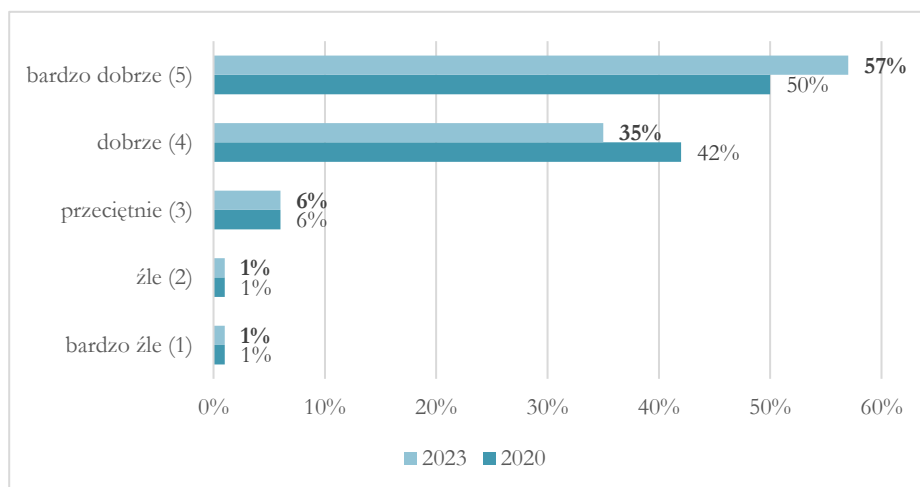

Źródło: oprac. własne

Satysfakcja użytkowników

Globalny wskaźnik satysfakcji użytkowników biblioteki wyniósł 4,48 (wg skali od 1 do 5) i wzrósł o 0,09 w porównaniu do 2020 r. (w badaniu w 2020 r. – 4,39). W ogólnym ujęciu biblioteka w bieżącym badaniu uzyskała ocenę dobrą z plusem. Skalę ocen całokształtu funkcjonowania BpŁ w dwóch kolejnych badaniach prezentuje wykres 3.

Wykres 3. Porównanie oceny całokształtu funkcjonowania BpŁ w latach 2020 i 2023

Źródło: oprac. własne

Prezentując wyniki badania satysfakcji, warto przedstawić obok ogólnej oceny całokształtu funkcjonowania biblioteki również oceny szczegółowe, odnoszące się do atrakcyjności i dostępności zbiorów oraz usług biblioteki. Respondenci mogli ocenić poszczególne usługi biblioteki w skali od 1 do 5 lub wybrać opcję braku oceny w przypadku, gdy nie korzystają lub nie znają danej usługi. W tabeli 2 przedstawiono procentowy rozkład ocen dla każdej z usług, uzyskanych w 2023 r. oraz we wcześniejszym badaniu satysfakcji. Oceny respondentów nie wykazują znaczących różnic między postrzeganiem biblioteki w 2020 r. i w 2023 r., choć warto zwrócić uwagę na usługi, dla których wartości zmieniły się w ciągu ostatnich 3 lat o przynajmniej 5%, różnice te zostały dodatkowo oznaczone strzałkami wzrostu lub spadku wartości procentowych. Pozytywnie postrzegane wzrosty lub spadki oznaczono niebieskim kolorem strzałek, natomiast czerwony kolor strzałek oznacza niepokojący spadek lub wzrost.

Tabela 2. Ocena poszczególnych usług i udogodnień
w badaniu z 2023 r. w zestawieniu z 2020 r.

Szczegółowa ocena zbiorów i usług BPŁ	Skala 1–5	2023	2020	Strzałkami oznaczono różnicę $\geq 5\%$
1	2	3	4	5
Warunki lokalowe	bardzo źle (1)	1%	0%	
	źle (2)	1%	0%	
	przeciętnie (3)	7%	6%	
	dobrze (4)	25%	23%	
	bardzo dobrze (5)	49%	49%	
	brak oceny	17%	22%	↓
Wypożyczenie biblioteki	bardzo źle (1)	0%	0%	
	źle (2)	3%	0%	
	przeciętnie (3)	7%	5%	
	dobrze (4)	26%	30%	
	bardzo dobrze (5)	47%	45%	
	brak oceny	17%	20%	
Godziny otwarcia	bardzo źle (1)	1%	2%	
	źle (2)	2%	1%	
	przeciętnie (3)	10%	13%	
	dobrze (4)	25%	27%	
	bardzo dobrze (5)	52%	47%	↑
	brak oceny	10%	10%	

Wyniki badań satysfakcji...

1	2	3	4	5
Zbiory drukowane	bardzo źle (1)	0%	0%	
	źle (2)	2%	2%	
	przeciętnie (3)	8%	13%	↓
	dobrze (4)	26%	33%	↓
	bardzo dobrze (5)	39%	32%	↑
	brak oceny	25%	20%	↑
Zasady wypożyczeń	bardzo źle (1)	0%	1%	
	źle (2)	1%	2%	
	przeciętnie (3)	6%	10%	
	dobrze (4)	22%	25%	
	bardzo dobrze (5)	50%	51%	
	brak oceny	21%	11%	↑
Czas realizacji zamówień na zbiory do wypożyczeń	bardzo źle (1)	0%	1%	
	źle (2)	1%	2%	
	przeciętnie (3)	4%	6%	
	dobrze (4)	13%	20%	↓
	bardzo dobrze (5)	36%	44%	↓
	brak oceny	46%	27%	↑
Dopuszczalna liczba egzemplarzy do wypożyczeń	bardzo źle (1)	1%	1%	
	źle (2)	3%	4%	
	przeciętnie (3)	9%	15%	↓
	dobrze (4)	24%	26%	
	bardzo dobrze (5)	40%	40%	
	brak oceny	23%	14%	↑
Dopuszczalny okres wypożyczeń	bardzo źle (1)	1%	2%	
	źle (2)	2%	4%	
	przeciętnie (3)	10%	16%	↓
	dobrze (4)	20%	26%	↓
	bardzo dobrze (5)	45%	40%	↑
	brak oceny	22%	15%	↑
Książkomaty	bardzo źle (1)	2%		
	źle (2)	3%		
	przeciętnie (3)	5%		
	dobrze (4)	10%		
	bardzo dobrze (5)	29%		
	brak oceny	51%		

Tabela 2. – cd.

Szczegółowa ocena zbiorów i usług BPL	Skala 1–5	2023	2020	Strzałkami oznaczono różnicę $\geq 5\%$
1	2	3	4	5
Zamawianie książek do zakupu do zbiorów	bardzo źle (1)	0%	1%	
	źle (2)	1%	2%	
	przeciętnie (3)	3%	3%	
	dobrze (4)	10%	10%	
	bardzo dobrze (5)	27%	29%	
	brak oceny	59%	55%	
Zasoby elektroniczne	bardzo źle (1)	0%	2%	
	źle (2)	3%	4%	
	przeciętnie (3)	8%	9%	
	dobrze (4)	26%	24%	
	bardzo dobrze (5)	31%	32%	
	brak oceny	32%	29%	
Usługi informacyjne	bardzo źle (1)	0%	1%	
	źle (2)	1%	3%	
	przeciętnie (3)	4%	12%	↓
	dobrze (4)	16%	25%	↓
	bardzo dobrze (5)	45%	37%	↑
	brak oceny	34%	22%	↑
Dydaktyka biblioteczna	bardzo źle (1)	0%	1%	
	źle (2)	2%	1%	
	przeciętnie (3)	6%	5%	
	dobrze (4)	15%	12%	
	bardzo dobrze (5)	25%	21%	
	brak oceny	52%	60%	↓
Wydarzenia kulturalne	bardzo źle (1)	1%	1%	
	źle (2)	1%	0%	
	przeciętnie (3)	4%	3%	
	dobrze (4)	10%	7%	
	bardzo dobrze (5)	20%	18%	
	brak oceny	64%	71%	↓

Wyniki badań satysfakcji...

1	2	3	4	5
Dostęp do komputerów i internetu	bardzo źle (1)	0%	0%	
	źle (2)	2%	1%	
	przeciętnie (3)	5%	3%	
	dobrze (4)	16%	13%	
	bardzo dobrze (5)	32%	27%	↑
	brak oceny	45%	56%	↓
Dostęp do urządzeń kopiujących	bardzo źle (1)	0%	1%	
	źle (2)	1%	1%	
	przeciętnie (3)	5%	2%	
	dobrze (4)	12%	12%	
	bardzo dobrze (5)	30%	27%	
	brak oceny	52%	57%	↓
Dostęp do WWW biblioteki	bardzo źle (1)	0%	3%	
	źle (2)	3%	6%	
	przeciętnie (3)	11%	17%	↓
	dobrze (4)	26%	30%	
	bardzo dobrze (5)	36%	30%	↑
	brak oceny	24%	14%	↑
Wypożyczenia międzybiblioteczne (WMB)	bardzo źle (1)	0%	0%	
	źle (2)	1%	1%	
	przeciętnie (3)	3%	4%	
	dobrze (4)	14%	13%	
	bardzo dobrze (5)	22%	22%	
	brak oceny	60%	60%	
Ośrodek Informacji Patentowej (OIP)	bardzo źle (1)	1%	0%	
	źle (2)	1%	1%	
	przeciętnie (3)	3%	3%	
	dobrze (4)	10%	5%	↑
	bardzo dobrze (5)	15%	12%	
	brak oceny	70%	79%	↓

Źródło: oprac. własne

Najwyżej (5) ocenione zostały:

- godziny otwarcia – 52%,
- zasady wypożyczeń – 50%,
- warunki lokalowe – 49%,
- wyposażenie – 47%,
- świadczenie usług informacyjnych – 45%.

Przy tak dobrej ocenie usług biblioteki warto wskazać usługi, które nie zostały poddane ocenie (nie korzystam) przez przynajmniej 1/2 respondentów. Należą do nich:

- usługi OIP – 70%,
- wydarzenia kulturalne – 64%,
- usługi WMB – 60%,
- formularz zgłaszania książek do zakupu – 59%,
- dostęp do urządzeń kopiujących – 52%,
- dydaktyka biblioteczna – 52%,
- książkomaty – 51%.

Warto także wskazać usługi, w których pojawił się dwucyfrowy odsetek ocen przeciętnych, złych lub bardzo złych, co powinno być przesłanką do doskonalenia. Najwięcej ocen słabszych otrzymały usługi:

- strona WWW – 14%, w tym 11% przeciętnie, 3% źle i bardzo źle,
- godziny otwarcia biblioteki – 13%, w tym 10% przeciętnie, 3% źle i bardzo źle,
- dopuszczalna liczba egzemplarzy do wypożyczeń – 13%, w tym 9% przeciętnie, 4% źle i bardzo źle,
- dopuszczalny okres wypożyczeń – 13%, w tym 10% przeciętnie, 3% źle i bardzo źle,
- zasoby elektroniczne – 11%, w tym 8% przeciętnie, 3% źle i bardzo źle.

[Ocena pracowników biblioteki

W bieżącym badaniu zaobserwowano poprawę oceny pracowników BPŁ – wzrosła liczba ocen najlepszych i spadła ocen najsłabszych. Wysoko ocenieni zostali bibliotekarze:

- w ogólnej charakterystyce na 4,69 (4,59 w 2020 r.): 70% ocen bardzo dobrych, 13% ocen dobrych, 5% ocen przeciętnych, 1% ocen złych lub bardzo złych, w 10% odpowiedzi nie oceniono pracowników BPŁ,
- kultura osobista pracowników – życzliwość i chęć udzielenia pomocy czytelnikom na 4,72 (4,56 w 2020 r.): 72% bardzo dobrych ocen, 14% ocen dobrych, 3% ocen przeciętnych, 1% ocen złych lub bardzo złych, w 9% odpowiedzi nie oceniono pracowników BPŁ,
- kompetencje pracowników na 4,73 (4,65 w 2020 r.): 68 (66%) bardzo dobrych ocen, 15% (18%) ocen dobrych, 3% ocen przeciętnych, 1% ocen złych, w 13% odpowiedzi nie oceniono pracowników BPŁ,

- dyspozycyjność pracowników na 4,89 (4,58 w 2020 r.): 66% bardzo dobrych ocen, 16% ocen dobrych, 4% ocen przeciętnych, 1% ocen złych, w 13% odpowiedzi nie oceniono pracowników BPŁ.

Pracownicy biblioteki zostali bardzo dobrze ocenieni przez respondentów. Zanotowano poprawę w stosunku do danych z 2020 r. Warto podkreślić, że od 2020 r. nastąpiło zmniejszenie zespołu BPŁ oraz częściowa wymiana kadry, co mogło mieć wpływ na lepszą ocenę bibliotekarzy. Ponadto od 2019 r. cyklicznie prowadzone są szkolenia wewnętrzne, m.in. z etyki zawodowej, dyskryminacji i mobbingu, które uwrażliwiają na potrzeby współpracowników i czytelników.

Otwarta nauka

Zmiany w środowisku akademickim mają bezpośredni wpływ na kształtowanie się nowych funkcji uczelnianych bibliotek. Jedną z nich jest wspieranie otwartej nauki, trendu, który w ostatnich latach ma ogromny wpływ na działalność naukową uczelni. W ankiecie zwrócono się do pracowników i doktorantów z prośbą o ocenę działań biblioteki w kierunku promowania otwartego dostępu i o wskazanie oczekiwań od biblioteki w tym zakresie. Badanie potwierdziło niski poziom świadomości otwartej nauki. W pytaniu o korzystanie (wyszukiwanie lub deponowanie materiałów) z otwartych repozytoriów publikacji i danych badawczych Politechniki Łódzkiej, aż 28% respondentów nie wyraziło zainteresowania tymi usługami. 38% potwierdziło korzystanie z zasobów Repozytorium PŁ. Również 38% zamierza korzystać z tego repozytorium. 73% zadeklarowało publikowanie w otwartym dostępie (co prawdopodobnie wynika z wymogów grantodawców), a biblioteka ma w tym zakresie swój wkład, gdyż zawiaduje programami otwartego publikowania. Wymóg otwartości dotyczy także danych badawczych uzyskanych w projektach finansowanych z publicznych pieniędzy. Jednakże aż 44% respondentów nie wyraziło zainteresowania deponowaniem danych badawczych w Repozytorium Otwartych Danych Badawczych PŁ. Wśród głównych powodów nadal dominuje brak świadomości w zakresie bezpieczeństwa udostępniania danych oraz brak danych, które według respondentów byłyby odpowiednie do deponowania.

Warto podkreślić, że respondenci chętnie korzystają z zasobów otwartej nauki. Aż 73% korzysta z elektronicznych otwartych zasobów naukowych, do których linki zamieszczono na stronie WWW biblioteki, 32% z wsparcia w zakresie publikowania w open access. Jednocześnie respondenci podkreślali, że nie mieli świadomości, że biblioteka organizuje szkolenia z deponowania danych badawczych w repozytorium (skorzystało dotychczas 18% respondentów) oraz udziela pomocy w opracowaniu planu zarządzania danymi

badawczymi (skorzystało dotychczas 11%). W tym bloku pytań dominowały odpowiedzi sugerujące niską świadomość usług wspierających otwartość w działalności naukowej naszej uczelni.

Pytania otwarte

Respondenci chętnie odpowiadali na pytania otwarte. Na pytanie *Jeżeli w Pana/Pani opinii występują problemy utrudniające korzystanie z biblioteki lub ma Pan/Pani sugestie dotyczące usprawnienia funkcjonowania naszej instytucji, prosimy o ich wyrażenie* uzyskano 60 merytorycznych odpowiedzi, a więc od 11,5% respondentów. Natomiast na pytanie *Czego Pani/Pan oczekuje od biblioteki?* uzyskano 95 merytorycznych odpowiedzi, a więc od 18% respondentów. Sugierowane usprawnienia oraz oczekiwania można podzielić na kilka grup:

1. Zbiory drukowane i zasoby elektroniczne. Czytelnicy wskazali, że oczekują dostępu do literatury polecanej przez wykładowców, wpisanej do sylabusów, sukcesywnego powiększania zasobów biblioteki cyfrowej oraz liczby tytułów książek i czasopism w serwisach online.
2. Dostępność biblioteki i usług. Najwięcej głosów pojawiło się w sprawie godzin otwarcia. Uzasadnione są sugestie wydłużenia godzin pracy poprzez wcześniejsze otwarcie, już od godz. 8:00, czy też otwarcie w porze nocnej podczas sesji. Wskazywano na awaryjność książkomatów, brak możliwości zdalnego regulowania opłat za przetrzymanie, rozliczanie w czasie rzeczywistym czy niemożność posługiwania się m-legitymacją w bibliotece. Nie zabrakło opinii na temat strony WWW, którą wielu respondentów uznało za nieintuicyjną.
3. Przestrzeń i jej wyposażenie. Wiele głosów dotyczyło przeorganizowania przestrzeni do pracy cichej, zapewnienia kabin do pracy cichej oraz właściwego oznakowania takich przestrzeni. Nie mniejsze znaczenie dla respondentów miały przestrzenie relaksacyjne, gdzie zwrócono uwagę na konieczność poprawy jakości sygnału Eduroam, potrzebę większej liczby gniazdek sieciowych, elektrycznych i USB-C. Ponadto zgłoszono prośbę o kuchenkę mikrofalową do podgrzewania posiłków oraz ogólnie – o unowocześnienie wyposażenia oraz sprzętu komputerowego i oprogramowania.
4. Promocja i informacja. Czytelnicy pisali, że nie znają usług biblioteki. Nie wiedzą, jakie zasady obowiązują w przestrzeniach relaksacyjnych oraz do pracy i nauki. Nie znają zasobów elektronicznych i zasad korzystania z nich. Wśród wypowiedzi pracowników uczelni pojawiły się prośby o przygotowanie klarownej oferty szkoleniowej, a nawet o rozsyłanie newslettera czy biuletynu bibliotecznego.

Wnioski i rekomendacje

Formułując wnioski i rekomendacje, należy mieć na uwadze „Regulamin udostępniania zbiorów i usług” (Regulamin..., 2023), który określa zasady korzystania ze zbiorów i usług. Choć zasady te mogą być sprzeczne z oczekiwaniami czytelników (np. limit książek), to jednak stoją na straży równego ich traktowania. Cennym odniesieniem podczas analizy danych okazały się również dane sprawozdawcze biblioteki. Pomogło doświadczenie i znajomość BPL jako instytucji cechującej się zarówno zaletami, jak i niedoskonałościami, bez których wnioski i rekomendacje mogłyby zostać błędnie opracowane.

Wiele problemów, z którymi boryka się dyrekcja biblioteki, powoduje, iż trudno jest zarządzać w sposób kompleksowy, uwzględniający ciągle doskonalenie. Ogromnym problemem jest ograniczony budżet biblioteki, gdyż nie jest możliwy rozwój nowoczesnej instytucji naukowej bez odpowiedniego zaplecza finansowego.

Wniosek 1: Na podstawie wysokich wartości braku ocen usług (nie korzystam) należy uznać, że oferta biblioteki w wielu przypadkach nie jest znana. Istnieje konieczność poprawy komunikacji z użytkownikami oraz potencjalnymi użytkownikami a także powiązanej z komunikacją promocji BPL. Proponuje się usprawnień w tym obszarze to:

- cykliczne kierowanie informacji do wybranych grup odbiorców: studentów/doktorantów i pracowników/doktorantów,
- „powołanie” bibliotekarzy dziedzinowych/łączników odpowiedzialnych za współpracę z wydziałami,
- nowa strona WWW BPL spójna z szatą graficzną strony uczelni,
- doskonalenie usług informacji naukowej (wzmacnianie kompetencji bibliotekarzy w zakresie informacji naukowej).

Wniosek 2: Podstawę działalności nadal stanowi wypożyczanie książek, którą to usługę należy rozpatrywać zarówno pod względem jakości księgozbioru, jak i zasad udostępniania. Usługa ta jest najważniejsza dla studentów i została w przeważającej większości oceniona dobrze. Niemniej jednak pojawiły się komentarze rekomendujące zmiany lub opisujące problemy, które należy rozwiązać. Opierając się na opiniach respondentów, zaproponowano następujące usprawnienia:

- zwiększenie dostępności zbiorów Biblioteki Budownictwa i Architektury, udostępniającej swoje zbiory prezencyjnie, poprzez zakup dodatkowych egzemplarzy do wypożyczeń w Bibliotece Głównej,
- zwiększenie atrakcyjności księgozbioru naukowego poprzez zakup nowości z ewaluowanych w uczelni dyscyplinach oraz uwzględniających interdyscyplinarność nauk,

- racjonalizacja zakupu księgozbioru dydaktycznego, nawiązanie lepszej współpracy z nauczycielami akademickimi, śledzenie sylabusów,
- wzmocnienie roli Biblioteki Chemicznej jako jedynej w kampusie A, która byłaby wsparciem literaturowym dla wydziałów tam zlokalizowanych,
- intensywne promowanie formularza zgłoszenia książek do zakupu,
- zwiększenie dostępności do zbiorów drukowanych przez wydłużenie godzin pracy biblioteki, a szczególnie wcześniejsze otwarcie.

Wniosek 3: Należy zweryfikować ofertę zasobów elektronicznych.

Zasoby elektroniczne zapewniające dostęp do literatury naukowej online są drugą najistotniejszą usługą biblioteki i jednocześnie najważniejszą usługą dla nauczycieli akademickich. W ogólnej ocenie zostały ocenione bardzo dobrze, jednakże respondenci zwrócili uwagę na niedoskonałość multiwyszukiwarki, ograniczony i od lat niezmienny zasób elektroniczny np. w przypadku serwisów czasopism. Warto podkreślić, że w ostatnich latach rozwinęły się nowe typy zasobów, np. komercyjne bazy statystyczne czy materiałowe. Większej promocji wymagają też otwarte zasoby naukowe i edukacyjne, które uzupełniają ofertę licencyjną. Propozycje usprawnień w organizacji zasobów elektronicznych:

- rozpoznanie rynku serwisów i baz danych (nowe bazy, inne typy baz, np. bazy materiałowe, bazy statystyczne) w kontekście modyfikacji oferty zasobów elektronicznych,
- korzystanie z dostępów testowych dla nowych komercyjnych źródeł,
- rozpoznawanie, testowanie i udostępnianie wraz z intensywną promocją otwartych zasobów naukowych i edukacyjnych,
- okresowa weryfikacja procesu wyszukiwania za pomocą multiwyszukiwarki oraz ocena jakości wyników wyszukiwania,
- zapewnienie dostępu do beletrystyki online, np. Legimi lub EmpikGo.

Wniosek 4: Konieczne jest opracowanie nowej oferty szkoleniowej w zakresie zajęć fakultatywnych. Dydaktyka biblioteczna wzmacnia kompetencje informacyjne użytkowników, jest też jedną z form promocji oferty biblioteki. Oprócz zajęć obowiązkowych: szkoleń bibliotecznych, zarządzania informacją naukową, podczas których studenci poznają bibliotekę oraz uczą się korzystać z zasobów literaturowych, prowadzone są również szkolenia na zamówienie, dostosowane do oczekiwań uczestników.

Mimo dotychczas podejmowanych działań warto zaktualizować ofertę szkoleniową i włączyć do tematów spotkań/szkoleń nowe zagadnienia (szczególnie dla doktorantów i pracowników). Zespół dydaktyczny powinien zaprojektować zdalne, ale synchroniczne i co najważniejsze – cykliczne szkolenia dla pracowników uczelni, jako ambasadorów informacji naukowej w procesie

dydaktycznym oraz jako naukowców, którzy potrzebują dostępu do literatury. Oferta cyklicznych spotkań (warsztatów, dyskusji) organizowanych wokół określonego zagadnienia, adresowanych głównie do doktorantów i pracowników, powinna być standardem. Wśród propozycji usprawnień warto wskazać:

- przygotowanie szkoleń w nowych formach: krótkie tutoriale, indywidualne instruktaże, dyskusje tematyczne,
- aktualizację zakresu tematycznego szkoleń: rzetelny przegląd literatury, informacja normalizacyjna i patentowa, narzędzia do tworzenia aparatu naukowego, zasady tworzenia opisów bibliograficznych w publikacjach,
- włączenie nowych zagadnień: oznaczanie stanu techniki i czystości patentowej, korzystanie z utworów zgodne z prawem czy licencjami Creative Commons, deponowanie publikacji i danych badawczych w otwartych repozytoriach, opracowanie planów zarządzania danymi badawczymi,
- przygotowanie instrukcji wyszukiwania zbiorów beletrystycznych w katalogu bibliotecznym (w interesującej formie, np. infografika lub film), gdyż niewielki zbiór beletrystyki, po likwidacji Biblioteki Beletrystycznej i włączeniu opisów bibliograficznych do katalogu głównego, jest trudny do wyszukania.

Wniosek 5: Otwarta nauka nie jest zagadnieniem powszechnie znanym i rozumianym wśród pracowników i doktorantów PŁ. Istotnym obszarem wymagającym przemyślanych działań jest otwarta nauka, a w ujęciu szczegółowym: otwarte zasoby naukowe, repozytoria – dostęp i możliwości korzystania z nich, programy publikowania w otwartym dostępie, korzystania z wolnych licencji, przygotowania planu zarządzania danymi badawczymi itd. Zespół bibliotekarzy-dydaktyków z pewnością podejmie się „ewangelizacji otwartości” w środowisku akademickim PŁ. Na początek konieczne wydaje się opracowanie planu budowania świadomości otwartej nauki wśród społeczności PŁ.

Wniosek 6: Przestrzeń biblioteczna zyskuje coraz większe znaczenie. W porównaniu z badaniem z 2020 r. znacznie wzrosła potrzeba korzystania z fizycznych przestrzeni biblioteki. Mimo wysokiego odsetka najwyższych ocen, respondenci w pytaniach otwartych zawarli cenne wskazówki doskonalenia w obszarze lokalowo-sprzętowym. Warto podkreślić, że przestrzeń jest bardzo ważna dla studentów, a więc największej grupy użytkowników. Doskonaląc przestrzeń biblioteczną, należy uwzględnić zróżnicowane potrzeby poszczególnych grup użytkowników, które można przedstawić w kategoriach:

1. Nauka/praca. W tej kategorii dominują wypowiedzi wskazujące na konieczność organizacji i dobrego oznakowania stref ciszy. Odizolowanie od hałasu jest niezbędne dla osób, które w przestrzeniach biblioteki uczą się. W tych miejscach potrzebne są także gniazdko elektryczne i dobre oświetlenie. Respondenci wskazują także potrzebę dostępu do pomieszczeń pracy grupowej, gdzie w niewielkim zespole mogą pracować nad wspólnym projektem.
2. Relaks. Niewiele wypowiedzi dotyczy stref relaksu, co przy wysokiej ocenie przestrzeni pozwala sądzić, iż w tym zakresie udało się osiągnąć właściwy poziom satysfakcji naszych użytkowników. Oczywiście nie brakuje głosów, że takich przestrzeni studenci potrzebują znacznie więcej. Pokrywa się to z osobistymi obserwacjami autorki raportu, która wielokrotnie udostępniała dodatkowe krzesła z sali dydaktycznych czy poszukiwała przestrzeni dla kolejnych grup studentów.
3. Sprzęt, wyposażenie. Ocena w obszarze przestrzeni bibliotecznych ma ogromne znaczenie z uwagi na wzrost liczby czytelników korzystających stacjonarnie z biblioteki. W zakresie wyposażenia biblioteki respondenci zgłosili trafne spostrzeżenia, zwracając uwagę na nienowoczesne wyposażenie biblioteki. 22 lata temu, w chwili przeniesienia biblioteki do obecnego gmachu, wyposażenie odpowiadało ówczesnym standardom. Niewielkie inwestycje w ostatnich latach pozwoliły na częściową wymianę mebli w przestrzeniach relaksacyjnych i w wolnym dostępie do zbiorów. W dalszym ciągu należy sukcesywnie unowocześniać wnętrza.

W obszarze przestrzeni bibliotecznej proponowane są usprawnienia:

- rozwój Biblioteki Chemicznej w kierunku zapewnienia wsparcia biblioteczno-informacyjnego społeczności wydziałów zlokalizowanych w kampusie A,
- wymiana wyposażenia Biblioteki Głównej, aby zapewnić przyjazną atmosferę i przytulne wnętrza zachęcające do odwiedzin,
- wymiana sprzętu komputerowego z uwzględnieniem racjonalnej liczby stanowisk oraz wzmocnienie sygnału sieci Eduroam,
- wydzielenie stref do pracy zespołowej,
- wydzielenie i oznaczenie stref pracy cichej,
- zakup budek akustycznych,
- doposażenie kącika socjalnego dla czytelników, w którym oprócz czajnika dostępna będzie np. kuchenka mikrofalowa.

Wniosek 7: Czytelnicy oczekują otwartości na ich potrzeby, zrozumienia i zaspokojenia tych potrzeb w czasie rzeczywistym. Kadra biblioteki to najważniejszy zasób, który kształtuje wizerunek biblioteki wśród użytkowników. Coraz większe znaczenie mają kompetencje miękkie, takie jak umiejętność komunikowania się, budowania relacji, rozwiązywania konfliktów, adaptacji do różnorodnych sytuacji. Oczekiwania merytoryczne zawarte w odpowiedziach respondentów nie są wygórowane. W opinii autorki artykułu stanowią absolutnie minimalny pakiet umiejętności pracownika biblioteki skorelowany z podstawowymi zadaniami biblioteki (doradztwo literaturowe, strategie wyszukiwawcze, jakość informacji, przypisy i bibliografia załącznikowa, prawo autorskie, otwarta nauka itd.).

Propozycje doskonalenia kadry bibliotekarskiej:

- zapewnienie rozwoju zgodnie z potrzebami pracowników,
- organizacja szkoleń zwiększających kompetencje niezbędne do realizacji obowiązków,
- organizacja szkoleń z zakresu kompetencji miękkich,
- zapewnienie możliwości udziału w spotkaniach środowiskowych,
- wdrożenie modelu zarządzania talentami,
- budowanie zespołów zadaniowych, integrowanie wokół zadań,
- rekrutacja wewnętrzna do realizacji nowych zadań,
- modyfikacja systemu wynagradzania, awansowania oraz motywowania,
- przeprowadzenie badań satysfakcji i potrzeb wśród pracowników,
- organizacja wewnętrznych spotkań bibliotekarskich (BiblioCafe),
- organizacja wycieczek szkoleniowo-integracyjnych.

[Przyszłość – jak ją zaplanować?

Badania satysfakcji użytkowników pozwalają rozpoznać potrzeby czytelników, zdobyć informację zwrotną na temat działania biblioteki i jej usług. Ujawniają słabe strony, które powinny być uwzględnione w planach doskonalenia instytucji.

Wyniki badania satysfakcji z 2020 r. przełożyły się na wprowadzenie udogodnień, m.in. zakup książkomatów zapewniających bezobsługowe wypożyczenie zamówionych zbiorów w dowolnym czasie, wprowadzenia terminali płatniczych do regulowania zobowiązań finansowych, doposażenie przestrzeni relaksacyjnych w nowe meble, czajnik oraz kawę i herbatę w gratisie. Także bieżące badanie powinno skutkować opracowaniem planu doskonalenia uwzględniającego zainteresowanie usługami, poprawy oceny usług oraz wdrożeniem rozwiązań proponowanych przez respondentów.

Planując przyszłość, warto również obserwować inne biblioteki w kraju i za granicą. Na bazie tych obserwacji, kontaktów zawodowych, wymiany doświadczeń oraz wyników badań satysfakcji można wypracować właściwy kierunek doskonalenia, który ma szansę zapewnić realizację potrzeb użytkowników, wzmocnić szacunek dla bibliotekarzy i ich pracy.

Badanie satysfakcji użytkowników w 2023 r. dało klarowny obraz poziomu zadowolenia i akceptacji działań BpŁ oraz oczekiwań wobec biblioteki. Przede wszystkim potwierdziło, że po okresie pandemii, który sprzyjał kreowaniu usług zdalnych należy rozwijać bibliotekę jako instytucję hybrydową, nie zaniebując jej fizycznych przestrzeni, w których przebywa coraz więcej użytkowników. Ponadto dążąc do doskonałości należy uwzględnić działania zwiększające lojalność użytkowników. Wyniki pokazały wzrost liczby użytkowników sporadycznych, ale też wzrost liczby użytkowników korzystających z biblioteki kilka razy w miesiącu i kilka razy w tygodniu. Zatem w ofercie BpŁ są usługi, które są nie tylko uznane jako ważne w bibliotece uczelnianej, ale są doceniane w społeczności akademickiej, a zadaniem biblioteki jest zainteresowanie jak największej liczby potencjalnych użytkowników tymi usługami.

Powinny być rozwijane zasoby elektroniczne (katalog zasobów BpŁ pozostaje stały od wielu lat, a w przestrzeni wirtualnej przybywa specjalistycznych baz), a także zapewnione materiały drukowane zgodnie z potrzebami użytkowników. Pomysłem godnym uwagi w uczelni technicznej, która ma niewielki księgozbiór beletrystyczny, jest zorganizowanie dostępu do beletrystyki w wersji elektronicznej, co zapewne wzmocniłoby pozytywny wizerunek biblioteki, szczególnie wśród pracowników administracyjnych uczelni.

Obszarem, który należy intensywnie promować w środowisku PŁ, jest otwarta nauka. Poza programami otwartego publikowania, które są dość dobrze rozpoznawalne i utożsamiane z BpŁ, czy rekomendowanymi otwartymi zasobami naukowymi, warto wzmocnić świadomość związaną z repozytoriami zarówno w kontekście wyszukiwania dokumentów, jak i deponowania dokumentów, czy wsparciem w formie szkoleń i indywidualnych konsultacji w zakresie planów zarządzania danymi badawczymi, stosowania prawa autorskiego i otwartych licencji. W tym zakresie istnieje wiele dobrych praktyk, z których warto korzystać (Szafrński, 2019).

Z uwagi na studentów należy zadbać o przyjazne przestrzenie w siedzibie biblioteki, wyposażenie tych przestrzeni w sprzęt sprzyjający pracy oraz spędzaniu wolnego czasu.

Respondenci zwrócili uwagę na ofertę szkoleniową, dostrzegając potrzebę wsparcia w zakresie wyszukiwania w bazach danych, budowy aparatu naukowego w pracach pisemnych czy publikowania zgodnie z ideą otwartej nauki.

Zatem uzasadniona byłaby odbudowa usług informacji naukowej⁵, np. przez powołanie nieformalnego zespołu specjalistów podejmujących pracę z czytelnikiem, obserwujących działania badawcze uczelni i inicjujących przedsięwzięcia wspierające pracowników naukowych, ale także znających obecne trendy w zakresie otwierania dostępu do nauki. Członkowie zespołu powinni być dostępni dla użytkowników i jednocześnie pełnić rolę łączników z wydziałami (dyscyplinami) wspierając swoimi kompetencjami i wiedzą proces dydaktyczny i badawczy.

Niepokojący jest fakt corocznego zmniejszania procentowego udziału budżetu biblioteki w odniesieniu do budżetu uczelni. Dane z AFBN za rok 2022 pokazują, że wskaźnik budżetu biblioteki jako procent budżetu uczelni był w przypadku BpŁ poniżej mediany oraz poniżej średniej w grupie bibliotek uczelni technicznych⁶. Kwestia budżetu, w kontekście ciągłego doskonalenia BpŁ, wymaga podjęcia działań rzeczniczych w uczelni oraz poszukiwania programów finansowania zewnętrznego, gdyż nie jest możliwy rozwój nowoczesnej instytucji bez odpowiedniego zaplecza finansowego. Uzasadnione byłoby powołanie koordynatora ds. grantów, który nie tylko umiałby skonkretyzować potrzeby BpŁ, ale znalazł programy grantowe i podjął efektywną współpracę z Działem Projektów PŁ w celu pozyskiwania środków finansowych na rozwój biblioteki.

Proponowane rozwiązania służące doskonaleniu BpŁ nie wyczerpują katalogu możliwości, jakie ma do dyspozycji kadra zarządzająca współczesną biblioteką akademicką. Są jedynie sygnałem ukierunkowanym na najpilniejsze potrzeby wyrażone przez respondentów i interpretacją tych sygnałów dokonaną przez autorkę artykułu.

Bibliografia

Feret, Błażej, Gajda, Izabela & Sójkowska, Iwona (2003). Łódzka fabryka informacji naukowej. Badanie satysfakcji i oczekiwań użytkowników Biblioteki Głównej Politechniki Łódzkiej. W: *Czytelnik czy klient? Toruń 4–6 grudnia 2003 roku*. [Warszawa]: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, K[omisja] W[ydawnictw] E[lektronicznych], Redakcja „Elektronicznej Biblioteki”. Pobrano 17 lipca 2024 r. z: <http://www.ebib.pl/publikacje/matkonf/torun/feret.php>

---

⁵ W 2013 r. zmieniona została struktura BpŁ, zlikwidowano Oddział Informacji Naukowej i Oddział Udostępniania Zbiorów, powołując w ich miejsce Oddział Obsługi Użytkowników. Zmiana spowodowała obniżenie jakości usług informacji naukowej. Obecnie nie ma możliwości powołania Oddziału Informacji Naukowej, ale można utworzyć grupę specjalistów informacji naukowej w strukturze obecnego Oddziału Obsługi Użytkowników.

⁶ Dane AFBN za 2023 r. według stanu na dzień 19.08.2024 r. nie były jeszcze opracowane.

- International Open Access Week* (2024). SPARC. Pobrano 17 lipca 2024 r. z: <https://www.open-accessweek.org/>
- Kazan, Anna & Skubała, Elżbieta (2013). Oferta usług biblioteki akademickiej w kontekście oczekiwań „pokolenia Google” na przykładzie Biblioteki Politechniki Łódzkiej. W: II Międzynarodowa Konferencja Naukowa pt. „Biblioteka w przestrzeni edukacyjnej. Bibliotekarz 2.0 – nowoczesność na bazie tradycji”, Kraków, 23–24 maja 2013 r. Referat wygłoszony, niepublikowany.
- Koniec stanu zagrożenia epidemicznego* (2023). Urzędy Centralne: Rzecznik Praw Pacjenta. Pobrano 17 lipca 2024 r. z: <https://www.gov.pl/web/rpp/koniec-stanu-zagrozenia-epidemicznego>
- Materiały i instrukcje* (2013). Analiza Funkcjonowania Bibliotek Naukowych. Pobrano 17 lipca 2024 r. z: <https://afb.sbp.pl/afbn/materiały/>
- Otwarta Nauka* (2023). Biblioteka Politechniki Krakowskiej. Pobrano 17 lipca 2024 r. z: <https://www.biblos.pk.edu.pl/otwarta-nauka>
- Otwieranie Nauki Praktyka i Perspektywy* (2024). Elsevier; Związek Uczelni Lubelskich. Pobrano 17 lipca 2024 r. z: <https://onpp2024.pollub.pl/>
- Palus, Grzegorz (2021). Efektywność wykonywania funkcji audytu wewnętrznego w polskich publicznych szkołach wyższych. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Zarządzanie*, 22(1), 117–132. DOI: 10.5604/01.3001.0014.8754.
- PŁ w liczbach* (2023). Politechnika Łódzka. Pobrano 21 grudnia 2023 r. z: <https://www.p.lodz.pl/pl/pl-liczbach>
- Regulamin udostępniania zbiorów i usług w Bibliotece Politechniki Łódzkiej* (2023). Biblioteka Politechniki Łódzkiej. Pobrano 17 lipca 2024 r. z: http://bg.p.lodz.pl/images/OIP/Regulamin_BP%C5%81.pdf
- Sójkowska, Iwona & Lenic, Adam (2022). Realizacja kontroli zarządczej w uczelniach. Przykład Biblioteki Politechniki Łódzkiej. *Biuletyn EBIB*, 4(205), 1–20. Pobrano 17 lipca 2024 r. z: <http://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/813>
- Sójkowska, Iwona (2020). Poziom satysfakcji korzystania z Biblioteki Politechniki Łódzkiej wśród studentów i doktorantów. *Acta Universitatis Lodziansis. Folia Librorum*, 30, 57–78. DOI: 10.18778/0860-7435.30.04.
- Sójkowska, Iwona (2021). Biblioteka w ocenie społeczności PŁ. *Życie Uczelni*, 156. Pobrano 17 lipca 2024 r. z: <https://www.zu.p.lodz.pl/biblioteka-w-ocenie-spolesznosci-pl>
- Szafrąński, Leszek (2019). *Zarządzanie zasobami dokumentów elektronicznych w instytucjonalnych repozytoriach akademickich*. Warszawa: SBP.
- Szkolenia* (2022). Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia. Pobrano 17 lipca 2024 r. z: <https://biblioteka.uwb.edu.pl/nauka/szkolenia>
- Szkolenia tematyczne* (2024). Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie. Pobrano 17 lipca 2024 r. z: <https://www.buw.uw.edu.pl/szkolenia/szkolenia-tematyczne/>
- Źródła ogólnodostępne* (2023). Biblioteka Politechniki Łódzkiej. Pobrano 17 lipca 2024 r. z: <http://bg.p.lodz.pl/wykaz-zrodel-ogolnych>

The results of user satisfaction surveys as a basis for improving services at the Library of the Lodz University of Technology

ABSTRACT: As a university-wide unit, the academic library should respond to the needs of academic community when organising its research workflow. Regardless of systemic solutions ensuring improvement in accordance with the law, the greatest knowledge useful for shaping library services can be obtained from its users. This can be done through observation, interviews or surveys.

This article presents results of a user satisfaction survey of The Library of Lodz University of Technology conducted in 2023. These were confronted with the results from 2020. In addition, users were able to describe problems they face when using the library and their expectations with the use of open-ended questions. The analysis of the survey results facilitated the formulation of conclusions, as well as recommendations for the future which can be used to develop a detailed plan for the development of the Library of Lodz University of Technology.

KEYWORDS: academic libraries, users, satisfaction surveys, services improvement

FoliaLibrorum
FoliaLibrorum

[Materiały

FoliaLibrorum
FoliaLibrorum
FoliaLibrorum

Aneta M. Sokół

Biblioteka Śląska

e-mail: aneta.sokol@bs.katowice.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-7551-3009>

[Przywracanie pamięci o parafii ewangelickiej w Nowym Dworze i jej członkach w publikacjach Marii Kaucz (wydanych w latach 2013–2022)

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.39.04>

Abstrakt: Materiał dotyczy nieistniejącej parafii luterańskiej w Nowym Dworze, która została zlikwidowana po 1945 r. ze względu na niemieckość tej społeczności. Publikacje o tej parafii i jej członkach przedstawiła Maria Kaucz, potomkini nowodworskich luteran. Publikacje te przywracają pamięć o pastorach, którzy służyli w Nowym Dworze, oraz o niemieckich członkach wspólnoty parafialnej i ich skomplikowanych losach, ze szczególnym uwzględnieniem rodzin luterańskich z kolonii Nowy Modlin, która wchodziła w skład nowodworskiej parafii. Prezentowana działalność wydawnicza Marii Kaucz wzbogaca pamięć zbiorową współczesnej diaspory luterańskiej.

Słowa kluczowe: Kościół Ewangelicko-Augsburski w Polsce, parafia luterańska w Nowym Dworze, książki protestanckie, pamięć zbiorowa, działalność wydawnicza.

Kościół Ewangelicko-Augsburski (określany także jako luterński, ewangelicki) obejmował w przedwojennej Polsce kilkaset tysięcy wiernych, z czego większość była narodowości niemieckiej, przy zdecydowanie mniejszym udziale wyznawców polskojęzycznych (Alabrudzińska, 2012, s. 13). Było to wynikiem uwarunkowań historycznych związanych z rozwojem luteranizmu na ziemiach polskich (Kłaczkow, red., 2012), w tym szczególnie napływu niemieckiej ludności wyznania ewangelickiego w XIX wieku. Sprowadzani wówczas osadnicy mieli podnieść poziom gospodarczy mniej rozwiniętych terenów polskich (Fijałkowski, 1998). W dużych miastach członkowie ewangelickich wspólnot parafialnych ulegali stopniowej polonizacji, natomiast parafie „zamknięte”, odizolowane od wpływów i kultury polskiej, trwały przy swoich tradycjach i niemieckiej tożsamości. Wielkim orędownikiem polonizacji Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Drugiej Rzeczypospolitej i wykonawcą tej idei był jego ówczesny zwierzchnik ks. Juliusz Bursche (1862–1842). Za swoje oddanie polskości biskup Bursche poniósł śmierć z rąk niemieckich w czasie wojny (Kłaczkow, 2009; Alabrudzińska, 2010).

II wojna światowa oraz zmiany, które zaszły w 1945 r., zniszczyły struktury Kościoła ewangelicko-augsburskiego funkcjonującego w przedwojennej Polsce. Ewangelicy w większości opuścili granice państwa polskiego, ewakuując się wraz z armią niemiecką. Większość parafii ewangelickich przestała istnieć, a kościoły ewangelickie zostały przejęte przez katolików lub niszczały wraz z upływem czasu. Zdziesiątkowany w wyniku wojny Kościół po 1945 r. stanął wobec zadania odbudowy swojej tożsamości w realiach państwa socjalistycznego (Kłaczkow, 2010).

Jedną z parafii, która przestała istnieć po 1945 r., była parafia ewangelicko-augsburska w Nowym Dworze (obecnie Nowy Dwór Mazowiecki)¹, typowa przedwojenna parafia z większością wiernych niemieckojęzycznych. Podobnie jak w wypadku wielu innych parafii ewangelickich, również i jej członkowie w większości uciekli przy końcu wojny wraz z wojskiem niemieckim lub opuścili swoje domy organizując sobie ucieczkę samodzielnie. Nowodworskich ewangelików, podobnie jak innych ewangelików niemieckojęzycznych, nie omięnęły restrykcje wymierzane w ramach zemsty za niemieckie zbrodnie wojenne.

---

¹ Parafia ewangelicka w Nowym Dworze została założona przez kolonistów niemieckich wyznania luterńskiego, przybyłych na te tereny w końcu XVIII i na początku XIX wieku; większość z nich trudniła się rolnictwem i rzemiosłnictwem. Niemieccy osadnicy byli jednocześnie popierani przez zaborców, w tym nie tylko ze względu na swój wkład w rozwój gospodarczy, gdyż stanowili również przeciwwagę dla ludności polskiej i polskich dążeń niepodległościowych w zaborze rosyjskim.

Opuszczony nowodworski kościół ostatecznie został wyburzony w latach 70. XX wieku², podobnie dawny cmentarz ewangelicki (zlokalizowany w południowej części miasta) stał się miejscem zdewastowanym i zapomnianym.

Publikacje dotyczące przeszłości ewangelików na ziemiach polskich, ukazujące tę przeszłość w obiektywnym świetle, mogły zacząć ukazywać się dopiero po 1989 r. Wprowadzone wówczas zmiany ustrojowe, w tym likwidacja cenzury, umożliwiły Kościołom i związkom wyznaniowym prowadzenie niczym nieskrępowanej działalności religijnej, w tym także wydawniczej. Od tego granicznego momentu szczególnie bogatą aktywność wydawniczą rozwinął Kościół Ewangelicko-Augsburski, oficjalną, jak też realizowaną przez stowarzyszenia czy indywidualnie przez samych wiernych (Sokół, 2016).

Przywracaniem pamięci o nieistniejącej parafii ewangelickiej w Nowym Dworze zajęła się Maria Kaucz, członkini warszawskiej parafii ewangelickiej, rodzinie związana ze społecznością nowodworskich wyznawców³. Potomkini tej zapomnianej wspólnoty ewangelickiej od swojej pierwszej książki wydanej w 2013 r., poświęconej ks. Robertowi Nietschmannowi, wydobywa na światło dzienne kolejne „karty” z przeszłości parafii. Jej publikacje przedstawiają sylwetki pastorów pełniących służbę w Nowym Dworze, losy indywidualne, historie nowodworskich rodzin oraz powojenne drogi życiowe ocalałych nowodworzan.

Celem tego artykułu jest przedstawienie publikacji Marii Kaucz poświęconych dziejom tej jednej parafialnej wspólnoty ewangelickiej i jej członków w różnych przedziałach czasowych. Kolekcja wydanych przez nią książek obejmuje dziesięć tytułów dotyczących ewangelickiej parafii funkcjonującej do końca II wojny światowej na Mazowszu. Kolekcja warta jest zaprezentowania ze względu na podjętą tematykę, jak również ze względu na zapełnianie „białych plam” w lokalnej przeszłości. Opisywana wspólnota wyznaniowa była także częścią tej przeszłości.

Przywracając pamięć o nowodworskiej parafii, autorka uczestniczy w procesie współtworzenia pamięci zbiorowej swojej grupy wyznaniowej (Szacka, 2003). Każda grupa religijna strzeże własnego kręgu odniesień historycznych, szczególnie ważnych dla jej członków, wraz z własnym repertuarem postaw, symboli i wydarzeń z przeszłości (dobrze widocznych na przykładzie jednej parafii, a jednocześnie powtarzalnych w pamięci danej zbiorowości religijnej). Barbara Szacka przychyliła się do traktowania tego pojęcia [pamięci zbiorowej]:

---

² Tereny należące do nowodworskiej parafii ewangelickiej przyłączono do Parku im. Józefa Wybickiego, obecnie w miejscu tym znajduje się amfiteatr.

³ Maria Kaucz (ur. 1952) – warszawianka, absolwentka filologii polskiej na Uniwersytecie Warszawskim, w okresie aktywności zawodowej nauczycielka języka polskiego w stołecznych szkołach, autorka książek i artykułów ukazujących dzieje luteran z terenów Mazowsza. Członkini Parafii Ewangelicko-Augsburskiej Wniebowstąpienia Pańskiego w Warszawie.

[...] jako zbioru wyobrażeń członków zbiorowości o jej przeszłości, o zaludniających ją postaciach i zaszłych w niej wydarzeniach, a także sposobów jej upamiętniania i przekazywania o nich wiedzy, uważanej za obowiązkowe wyposażenie członka danej zbiorowości” (2003, s. 4).

W tym kontekście publikacje dotyczące nowodworskich ewangelików są ważnym elementem pamięci zbiorowej ewangelików jako grupy religijnej funkcjonującej współcześnie, tu i teraz. Autorka omawianych publikacji, docierając do zachowanych źródeł, współtworzy przekaz obecny w pamięci zbiorowej wspólnoty, wzbogacając zakres wiedzy bezwarunkowej, uzupełnianej jednocześnie o doświadczenia indywidualne i losowe. Przedstawiane losy jednostkowe są potwierdzeniem wzorców i wartości akceptowanych w danej wspólnocie wyznaniowej.

Warte jest również podkreślenia, że M. Kaucz wykorzystuje w swoich publikacjach prywatne przekazy dotyczące przeszłości – listy, relacje, wspomnienia oraz bezpośrednie rozmowy z uczestnikami wydarzeń, które udało się jej zarejestrować. Materiały te uzupełniają przyjętą wiedzę historyczną. O dowartościowaniu „indywidualnych narracji o przeszłości” we współczesnym podejściu do historii pisze Anna Warakomska:

[...] badacze historii opierający swoje eksploracje na dogłębnej analizie faktów oraz źródeł historycznych coraz częściej dopuszczają prywatne narracje jako element uzupełniający czy dopełniający naukowe dociekania. Traktując jednostkowe relacje świadków zdarzeń jako komplementarne źródła historycznego przekazu, bardzo wzbogacają materiał empiryczny poddawany rozważaniom i, co się z tym wiąże, ogólną wiedzę o przeszłości (2017, s. 9).

Oddając głos świadkom wydarzeń, autorka ocala przeszłość widzianą z punktu widzenia jej uczestników, co może być również formą zrewidowania wiedzy zakorzenionej w przyjętym dyskursie historycznym.

[O nowodworskich pastorach

Trzy książki Marii Kaucz poświęcone zostały kolejnym pastorom posługującym w Nowym Dworze w różnych okresach (2013, 2014, 2021). Wraz ze szkicami biograficznymi uzupełniającymi *Varia nowodworskie i...nie tylko. III* (2019) zaprezentowanych zostało pięciu nowodworskich proboszczów, razem duchownych Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego funkcjonującego pod zaborem rosyjskim (ostatni z przedstawionych pełnił posługę także w państwie polskim). Przedstawiani pastory według kolejności sprawowania posługi to:

Wilhelm Helbing (1804–1859)⁴, Ludwig Behrens (1833–1896)⁵, Edmund Herman Schultz (1851–1903)⁶, Oskar Ernst (1872–1922)⁷ i Robert Nietschmann (1892–1940)⁸.

Pomimo niewielu zachowanych dokumentów autorce udało się pokazać duchownych z uwzględnieniem najważniejszych wydarzeń z ich życia – od edukacji, poprzez kolejne etapy posługi, życie rodzinne, po różne formy aktywności pełnionej w swoim Kościele oraz parafialnej wspólnoty. Dosyć szczegółowo przedstawiane są rodzinne korzenie duchownych – wszyscy byli potomkami niemieckich osadników przybyłych na ziemie polskie w okresie ich gospodarczego aktywizowania przez władze zaborcze (zob. przyp. 1). Jednocześnie należeli oni do duchownych świadomie przyjmujących polską tożsamość i popierających procesy polonizacyjne w swoim Kościele. Podążali drogą wytyczoną przez XIX-wiecznego warszawskiego duchownego – ks. Leopolda Otto (1819–1882), twórcy idei polonizacji Kościoła ewangelickiego na ziemiach polskich, w tym zwolennika umocnienia protestantyzmu w polskim społeczeństwie (Stegner, 2019).

Przedstawiając etapy edukacji poszczególnych duchownych, autorka zwraca uwagę na studia teologiczne w Dorpacie (obecnie Tartau w Estonii). W okresie zaboru rosyjskiego wszyscy duchowni z terenu Królestwa Polskiego kształcili się na uniwersytecie dorpacim, co otwierało przed nimi drogę do posługi pastora (po zdaniu egzaminu przed władzami Kościoła). Jak pokazują ich późniejsze wybory, w Dorpacie niemieckojęzyczni studenci umacniali swoje poczucie polskości, w czym dużą rolę odgrywała przynależność do organizacji studenckich – Konwentu Polonia czy Koła Teologów Polskich (Stegner, 1993). O doświadczeniach dorpacim jednego z duchownych czytamy:

Edmund Schultz należał do tej korporacji [Konwentu Polonii] od I semestru 1869 r., czyli od początku swojego pobytu w Dorpacie. Idea pewnej wspólnoty narodowej, mimo różnic wyznaniowych, była mu szczególnie bliska i czas jego uniwersyteckiej edukacji pozwolił na ukształtowanie i pogłębienie tej postawy, której źródło można się dopatrywać w działaniach prekursora polonizacji Kościoła ewangelicko-augsburskiego na ziemiach polskich ks. Leopolda Otto (Kaucz, 2021, s. 19).

---

⁴ Pastor Helbing był proboszczem w Nowym Dworze w latach 1832–1859.

⁵ Pastor Behrens, następca Wilhelma Helbinga, sprawował urząd proboszcza w Nowym Dworze w latach 1860–1896 (do swojej śmierci).

⁶ Pastor Edmund Schultz był proboszczem w Nowym Dworze tylko 6 lat, w tym do swojej śmierci (1897–1903).

⁷ Pastor Oskar Ernst sprawował urząd proboszcza nowodworskiego w latach 1904–1922, w tym przypadku również posługę przerwała śmierć duchownego.

⁸ Ks. Robert Nietschmann, ostatni ewangelicki proboszcz w Nowym Dworze, który przewodził parafii w latach 1929–1939.

W dorpacim archiwum uniwersyteckim zachowały się również inne szczegóły dotyczące edukacji, pozwalające bliżej poznać duchownych, w tym ich upodobania czy predyspozycje. O jednym z nich autorka pisze: *Oskar Ernst był dobrym studentem. Świadczą o tym uzyskane przez niego w toku studiów oceny, zazwyczaj czwórkowe. Równie wysoko zakwalifikowano jego prace pisemne z katechezy [...] (Kaucz, 2014, s. 19).* Te dosyć odległe z dzisiejszego punktu widzenia informacje odsłaniają, jak wyglądało przygotowanie pastorów do ich odpowiedzialnej służby w Kościele.

W biografii duchownych prezentowane są kolejne etapy ich posługi połączone z życiem rodzinnym, wypełnione wielorakim zaangażowaniem oraz indywidualnymi aspiracjami. Autorka w sposób szczególny zatrzymuje uwagę na nowodworskich okresach ich posługi – od wyboru na urząd proboszcza po koniec służby z reguły związany z kresem życia. Pokazane zostały starania proboszczów o budynek kościelny, tym bardziej, że tamtejszy kościół wymagał licznych napraw po nawiedzających Nowy Dwór często powodziach; z czasem potrzebował także powiększenia ze względu na rosnącą liczbę wiernych. Ideę przebudowy i nadania okazałego wyglądu nowodworskiej świątyni udało się ostatecznie urzeczywistnić ks. Oskarowi Ernstowi (Kaucz, 2014, s. 34–37). Innym opisanym znakiem wzrostu prestiżu parafii było wzniesienie „kaplicy przedpogrzebowej” na cmentarzu ewangelickim w Nowym Dworze w 1937 r., w okresie posługi ks. Roberta Nietschmanna.

Nowodworscy pastory byli niezwykle oddani swemu powołaniu, oprócz własnej administrowali także okolicznymi parafiami, pozbawionymi czasowo duchownych (Taż, 2014, s. 39–40), zabiegali o organizację szkół na swoim terenie, otaczali duszpasterską opieką luterkańskich wojskowych stacjonujących w pobliskiej twierdzy Modlin (Taż, 2019, s. 31–32), na sercu leżała im również polskość Kościoła. To pastor Edmund Schultz w trakcie swojej posługi wprowadził w Nowym Dworze nabożeństwa w języku polskim (w 1900 r.). Ze względu na nielicznych polskojęzycznych wiernych nabożeństwa polskie nie mogły spotkać się ze zbyt dużym zainteresowaniem, co autorka tak komentuje:

Pastor Schultz nie mógł sobie pozwolić na rozgoryczenie. Musiał bowiem mieć świadomość, że proces polonizacji Kościoła ewangelickiego wobec braku państwowości polskiej będzie żmudny, długotrwały i wymagający dużo pracy oraz wysiłków ze strony pastorów [...] (Taż, 2021, s. 84).

Wydobywając z niepamięci sylwetki duchownych, autorka przedstawia również losy nowodworskich ewangelików w czasie I wojny światowej. Losy te stanowią część losów wszystkich ewangelików z terenów polskich znajdujących się pod władzą rosyjską w początkach wojny. Faworyzowani dotychczas przez carską Rosję niemieccy ewangelicy w momencie wybuchu konfliktu uznani zostali za wrogów ze względu na swoje pochodzenie i wywiezieni w głąb Rosji w obawie o sprzyjanie armii pruskiej. Taki los spotkał również ewangelików

z Nowego Dworu, wysiedlonych i deportowanych na tereny rosyjskie (Taż, 2014, s. 43–48). Przewodzący wówczas parafii pastor Ernst uniknął wywiezienia, ale pozostając na miejscu, miał zadanie być może jeszcze trudniejsze. Cytując przedwojenną prasę autorka zaznacza: *Pastor Ernst „narażając się na wielkie niebezpieczeństwo, bronił swoich parafian”, interweniował wielokrotnie u władz rosyjskich, ale jego wysiłki okazały się daremne: wysiedlenie postępowało*. W 1918 r. po odzyskaniu przez Polskę niepodległości ten sam pastor towarzyszył parafianom powracającym z Rosji i próbującym odnaleźć się w nowej rzeczywistości, w państwie polskim.

M. Kaucz przedstawia także życie rodzinne nowodworskich pastorów, sylwetki pastorum, narodziny, ale także częste zgony dzieci oraz szczegóły dotyczące relacji rodzinnych, wychowania potomstwa czy warunków materialnych rodzin pastorskich. Pokazane zostało, jakim wsparciem były żony pastorów. Zajmowały się one nie tylko domem i sprawami rodzinnymi, ale były także organizatorkami życia parafialnego w swoich parafiach. Szczególny wizerunek pastorskiego małżeństwa zachowany został w korespondencji ks. Edmunda Schultza (1897–1903) i jego małżonki Natalii z Biedermannów (1860–1910). Upublicznione listy pastorstwa Schultzów pokazują szacunek i czułość małżonków względem siebie (Taż, 2021, s. 37–47). Ta prywatna korespondencja, zamieszczona w książce poświęconej pastorowi Schultzowi, stanowi unikatowy przekaz na tle ewangelickiej rodzinnej dokumentacji przetrwałej do naszych czasów.

Nowodworscy duchowni byli również aktywni na tle swego Kościoła, udzielając się w różnych przedsięwzięciach, w tym wydawniczych czy na łamach prasy. Do publikacji poświęconych pastorom Schultzowi oraz Ernstowi dołączone zostały teksty ich autorstwa opublikowane w „Zwiastunie Ewangelicznym”⁹, dotyczące m.in. dziejów reformacji na ziemiach polskich (Taż, 2021, 2014). Pastor Schultz był również współautorem polskojęzycznego śpiewnika wydanego dla polskich wiernych w 1900 r. (Taż, 2021, s. 83).

Szczególnie tragiczny los spotkał ostatniego nowodworskiego proboszcza – ks. Roberta Nietschmanna (1892–1940), aresztowanego na początku wojny i wywiezionego do obozu Sachsenhausen-Oranienburg, gdzie zmarł 23 czerwca 1940 r. na oczach współwięźniów i oprawców. W wydanej w 2013 r. książce, ukazującej postać ostatniego nowodworskiego pastora, M. Kaucz przybliży kolejne etapy jego posługi, jego wkład w rozwój parafii, a jednocześnie stara się

---

⁹ „Zwiastun Ewangeliczny” został założony przez warszawskiego pastora ks. Leopolda Otto i był wydawany przez niego w latach 1862–1882; pismo zostało wznowione i kontynuowane przez ks. Juliusza Burschego w latach 1898–1914, następnie reaktywowano je w 1946 r. pod tytułem „Strażnica Ewangeliczna”. Od 2000 r. jego wydawcą jest wydawnictwo kościelne – „Augustana” (Bielsko-Biała), pismo ukazuje się pod nazwą „Zwiastun Ewangelicki”.

odtworzyć ostatni etap jego życia, w tym dramatyczne wydarzenia, które doprowadziły do śmierci duchownego.

Ale na kartach książki te sprowadzone do kilku faktów ostatnie miesiące życia wiernie trwającego przy swojej posłudze proboszcza, M. Kaucz ukazuje w świetle zachowanych strzępów wspomnień żony, wraz z udokumentowaną podjętą przez nią próbą wydobywania męża z Pawiaka (za wstawiennictwem u ks. Alfreda Kleindiensta, kolegi z Dorpatu), także w świetle pytań, na które już nie znajdziemy odpowiedzi: który z parafian wydał swego proboszcza?, czy próbowano pastora namówić do podpisania volkslisty?, czy rodzina podzielała jego niezłomną postawę? (Sokół, 2016, s. 3).

Książka o wydarzeniach z życia ks. Nietschmanna dotyka zarazem konfliktu narodowościowego, narastającego w Kościele luterańskim przed wojną. Konflikt polsko-niemiecki nie ominął również społeczności nowodworskiej. Z konfliktem tym musiał zmierzyć się także ostatni nowodworski proboszcz. Swoim trwaniem przy polskości skierował on na siebie niezadowolenie części niemieckich parafian, z czasem zadeklarowanych wyznawców hitleryzmu. Rozpatrując casus nowodworski, autorka przybliży jednocześnie kontekst wydarzeń rozgrywających się w całym ówczesnym Kościele Ewangelicko-Augsburskim, starając się oddać skomplikowaną sytuację polsko-niemieckiej społeczności parafialnej, połączonej wiarą, ale podzielonej językiem i wzrostem nacjonalistycznych postaw wśród niemieckich wyznawców. Opisuując te tragiczne wydarzenia M. Kaucz nikogo jednak nie potępia i nie gloryfikuje, koncentruje się na pokazaniu ludzkich postaw, faktów i relacji z tego okresu. Pogrzeb ks. Nietschmanna, przedstawiony na kartach książki, stał się jednocześnie symbolicznym kresem parafii ewangelickiej w Nowym Dworze.

Po jakimś czasie urna dotarła [z Niemiec] do rodziny. Pogrzeb pastora Nietschmanna odbył się na nowodworskim cmentarzu w sierpniu 1940 roku. Uroczystości żałobne w języku niemieckim poprowadził mianowany przez Niemców na urząd proboszcza – ks. Ryszard Schultz. Na pogrzeb przyszło wyjątkowo dużo ludzi. Nie wszystkich mogła pomieścić kaplica cmentarna, wielu stało wokół niej, a nawet w alejkach między grobami. Urnę z prochami duchownego złożono w katakumbach kaplicy (Kaucz, 2013, s. 78).

Dzięki wydany publikacjom udało się wydobyć z zapomnienia pastorów, którzy kierowali nowodworską parafią do II wojny światowej. W ten sposób znaleźli się oni w szeregu ewangelickich duchownych, o których pamięć jest pielęgnowana w środowisku ewangelików. Nie są to jednocześnie biografie pełne, „zamknięte”, gdyż pośród stawianych przez autorkę pytań i niedopowiedzeń otwierają one drogę do dalszego zgłębiania ich losów.

Ewangelickie varia nowodworskie i... nie tylko

Kolejne publikacje przygotowane przez Marię Kaucz to 3-częściowy cykl *Ewangelickie varia nowodworskie i... nie tylko*. Trzy wydane w ramach cyklu książki przedstawiają losy ewangelików z terenu parafii nowodworskiej, w tym losy indywidualne, rodzinne oraz zbiorowe. W tej wielowątkowej opowieści o nowodworskich ewangelikach ukazane zostały różne postacie – od zwykłych parafian po sylwetki osób, które zapisały się w dziejach swego Kościoła, z uwzględnieniem również ich dalszych wyborów i powojennych dróg życiowych.

Pierwsza część cyklu została poświęcona osadzie Nowy Modlin, założonej przez niemieckich kolonistów prawdopodobnie na początku XIX wieku, z czasem włączonej do parafii ewangelickiej w Nowym Dworze. Opisano dzieje tej luterańskiej rolniczej osady, jednej z wielu zakładanych na ziemi mazowieckiej. Modlińska społeczność okres swojej największej prosperity przeżywała pod rządami rosyjskimi, funkcjonując w pobliżu twierdzy Modlin¹⁰, gdzie stacjonowało carskie wojsko. Podobnie jak tysiące ewangelików, modlinianie nie uniknęli deportacji do Rosji wraz z wybuchem I wojny światowej, potraktowani tym razem wrogo przez władze rosyjskie. Okres ten został przedstawiony na przykładzie jednej ewangelickiej rodziny (Reschke/Reszke). Rodzina ta po czteroletnim pobycie na terenach rosyjskich powróciła szczęśliwie do domu. Wielu ewangelików modlińskich nie miało jednak tyle szczęścia, w tym duża część z nich zmarła lub zginęła w Rosji.

Dalsze losy ewangelików zostały zrekonstruowane dzięki wspomnieniom jedynej przedstawicielki tej społeczności, pozostałej po zakończeniu wojny w Modlinie. Ze wspomnień tych wyłania się obraz przedwojennej ewangelickiej wspólnoty, relacje sąsiedzkie, zajęcia i zwyczaje religijne ewangelików. Pewne zapamiętane symptomy świadczyły również o zmianach zachodzących w świadomości pokoleń urodzonych już w państwie polskim (m.in. odbywających służbę w wojsku polskim). Wydobyte zostały również z zupełnego zapomnienia wydarzenia tragiczne, które rozegrały się w 1945 r. w Nowym Dworze i okolicznych osadach. W pamięci żyjących zachowały się informacje o aresztowaniach, torturach i samosądach na modlińskich ewangelikach, m.in. na terenie utworzonego na skraju miasta obozu dla volksdeutschów (Kaucz, 2017, s. 49–52). Tytułem komentarza do tych dramatycznych wydarzeń autorka dodaje:

¹⁰ Twierdza Modlin powstała w latach 1806–1813 r. z rozkazu Napoleona, a potem była kilkakrotnie rozbudowywana, w tym przez Rosjan w 1830 r. oraz w latach 80. XIX wieku. Twierdza modlińska była również modernizowana po 1918 r., w tym była ważnym punktem obrony w przedwojennej Polsce.

Bo wojna wyzwoliła w ludziach całe pokłady agresji, i nienawiści, które musiały znaleźć ujście i których ofiarami stali się najsłabsi, bezbronni – starsi, kobiety i dzieci, ci, którzy byli związani z tą ziemią i nie chcieli jej po raz kolejny opuszczać (Tamże, s. 48).

W pierwszej części *Variów nowodworskich...* zamieszczone zostały także Wspomnienia Roberta Schlechtera (1908–2002), które ukazują pobyt nowodworskiej rodziny w Rosji w czasie I wojny światowej. Wspomnienia te uzupełniają obraz wydarzeń związanych z rosyjską deportacją ewangelików. Jest to jednocześnie jedna z nielicznych relacji z tego okresu, zarazem przekaz prywatny, spisany przez autora u kresu życia, celem ocalenia tych wspomnień.

Drugą część *Variów...* otwiera historyczne opracowanie zatytułowane *Bałtowie w twierdzy Modlin (wybrane sylwetki)*. W tekście tym M. Kaucz opisuje mało znane wątki związane z uczestnictwem carskich żołnierzy – tytułowych Bałtów – w życiu religijnym nowodworskiej parafii. W kręgu ewangelików w Nowym Dworze obecni byli także rosyjscy wojskowi wyznania luterńskiego, pochodzący z guberni nadbałtyckiej. Służąc w armii carskiej wielu Bałtów luteran wraz z rodzinami stacjonowało w pobliskiej twierdzy, korzystając z opieki religijnej funkcjonującej po sąsiedzku parafii tego samego wyznania. Nie znajdziemy wprawdzie odpowiedzi na pytanie, czy wykrystalizowały się jakieś bliższe relacje pomiędzy współwyznawcami, niemniej w *Variach...* przedstawieni zostali carscy darczyńcy nowodworskiej parafii. Jak się okazuje, wysoko postawieni rosyjscy wojskowi byli pomysłodawcami i wykonawcami remontu nowodworskiej świątyni (1867). Jak ocenia autorka: *Gest obu wojskowych należy potraktować jako wyraz wdzięczności dla pastorów nowodworskich za ich postawę i działania na rzecz nie tylko zboru, ale także żołnierzy-luteran służących w pobliskiej twierdzy* (Taż, 2018, s. 18). Autorka *Variów...* dołożyła wielu starań, aby przypomnieć na kartach swojej publikacji ten nieznany raczej wątek z ewangelickiej rodzinnej przeszłości, czekający być może na badaczy.

W „nowodworskich” publikacjach przedstawiona została również postać pastora Leopolda Matza (1907–1991), ewangelickiego duchownego związanego w okresie powojennym ze środowiskiem polskich ewangelików w Wielkiej Brytanii. Portret pastora poznajemy w oparciu o zarejestrowane wspomnienia jego córki, wysłuchane przez autorkę u kresu życia tejże, członkini jednej z warszawskich parafii luterńskich (Tamże, s. 111–137). Ze wspomnień wylania się nie tylko wizerunek ewangelickiego duchownego, ale także ojca, męża i wrażliwego człowieka. Ks. Matz był jednym z wielu przedwojennych ewangelickich duchownych posługujących w polsko-niemieckich wspólnotach parafialnych w II Rzeczypospolitej (m.in. w Puławach). Jednocześnie jego biografia odzwierciedlała losy wielu przedwojennych pastorów – jako żołnierz

niemiecki dostał się do niewoli angielskiej, by następnie trafić do Anglii, gdzie zaangażował się w służbę duszpasterską na rzecz polskich żołnierzy. Niezwykłe aktywny w powojennym środowisku polskich ewangelików w Wielkiej Brytanii z czasem został odsunięty od swojej duszpasterskiej służby. We wspomnieniach córki rysuje się tragiczny scenariusz jego losów – być może postępująca choroba była powodem odseparowania duchownego od wiernych, albo może zdecydował o tym splot innych niesprzyjających okoliczności? W tej bezpośredniej relacji poznajemy drogę życiową pastora bez żadnych upiększeń, z odsłonięciem tajemnic rodzinnych, z pokazaniem dramatu człowieka i usilnych jego prób odnalezienia się na obczyźnie. M. Kaucz utrwała bardzo prywatną opowieść o przedwojennym duchownym i powojennym ewangelickim kapelanie¹¹. Do tekstu córki dołączone zostały *Zapiski z kalendarza pastora Leopolda Matza*, jeden z nielicznych śladów pozostałych po duchownym. Wspomnieniom towarzyszą również białoczarne fotografie dołączone do tekstu, przedstawiające ks. Matza pośród rodziny oraz w otoczeniu żołnierzy.

Trzeci tom *Variów...* obok pastorów posługujących w różnych okresach w Nowym Dworze (Wilhelma Helbinga i Ludwika Behrensa, zob. część *O nowodworskich pastorach*) przybliży także inne, bardzo różne sylwetki nowodwórczan. Członkiem tamtejszej parafii ewangelickiej był Szymon Fabian (1803–1885), jeden z najwybitniejszych XIX-wiecznych farmaceutów polskich, a jednocześnie aptekarz oraz właściciel apteki w Nowym Dworze. Temu uznanemu farmaceucie poświęconych zostało wiele publikacji ukazujących jego dokonania zawodowe (Karwasiński, 1948), jednak tym razem autorka przywraca o nim pamięć jako o współwyznawcy, ewangeliku, jednym z członków miejscowej parafii luterńskiej. Jak pisze: *Nowodworski aptekarz należał [...] przez ponad pół wieku do ewangelickiej elity miasta i był aktywnym członkiem tamtejszego zboru luteran* (Kaucz, 2019, s. 151). Autorka koncentruje zatem swoją uwagę na uczestnictwie uznanego farmaceuty w życiu parafii – był on członkiem gremiów kościelnych wspierających pastora, z nowodworskim kościołem związane było jego życie rodzinne, wspierał również parafię finansowo. Jego aktywność zawodowa może być także odbierana jako wierność ewangelickiemu etosowi pracy. O ewangelickim pogrzebie Szymona Fabiana przetrwała notatka prasowa:

¹¹ Bardzo krótki, zdawkowy biogram ks. Leopolda Matza zamieszczony został w leksykonie autorstwa Rafała Leszczyńskiego, wydanym w 2019 r. przez Ewangelickie Duszpasterstwo Wojskowe (*Wiara i mundur. Ryszard Paszko i inni kapelani ewangelicy*, s. 124). W przeciwieństwie do wielu innych ewangelickich duchownych ks. Matz nie posiada nawet swego biogramu w Wikipedii.

Uroczystościom pogrzebowym przewodził miejscowy pastor, Ludwik Behrens. Żegnając swego wieloletniego parafianina i członka kolegium kościelnego, duchowny podkreślił zasługi Fabiana jako zborownika, obywatela, wreszcie człowieka (Tamże, s. 177).

Ewangelickie varia... wydobywają z niepamięci także losy Heleny Strandtówny (1915–1994), jak podkreśla autorka, jedynej nowodworskiej parafianki, której tekst (dotyczący obchodów 150-lecia parafii ewangelickiej w Nowym Dworze) został opublikowany na łamach „Zwiastuna Ewangelicznego”, najważniejszego i najstarszego czasopisma luterńskiego w Polsce (zob. przyp. 9). Odnaleziony w przedwojennej prasie artykuł stał się inspiracją do poznania losów młodej autorki, warszawskiej gimnazjalistki pochodzącej z Nowego Dworu i związanej z tamtejszą ewangelicką wspólnotą. Kolejne życiowe, doświadczenia wojenne i powojenne Heleny Strandt (po zamążpójściu Heleny Włodarskiej) symbolizują zarazem przeżycia wielu ewangelików, pomimo swych niemieckich korzeni z czasem wrastających w krajobraz przedwojennej Polski, utożsamiających się z miejscem swego dorastania, edukacji i z kulturą polską. W ten sposób potomkowie niemieckich ewangelików ulegali naturalnie polonizacji, wiążąc się na stałe z krajem odrzuconym przez innych członków tej samej wspólnoty. Odtworzona pokrótce biografia Heleny Strandtówny ukazuje zarazem dzieje kolejnej nowodworskiej rodziny, w tym życiowe wybory jej członków związane z ucieczką lub pozostaniem w Polsce. Wspomnieniowy szkic poświęcony przedwojennej autorce jednego artykułu, wzbogacony fotografiami z jej życia, wydobywa jej historię z gąszczy innych losów.

Varia... (z łac. – różnorodny) to różnorodność ewangelickiej przeszłości ukazanej przez autorkę w trzech kolejnych tomach, od losów wiernych funkcjonujących w cieniu modlińskiej twierdzy wojskowej, poprzez doświadczenia związane z wysiedleniem ewangelików do Rosji w czasie I wojny światowej, po trudne doświadczenia nowodwórczan po 1945 r., ukazanych dzięki wspomnieniom jedynej pozostałej w Modlinie po zakończeniu wojny przedstawicielki tamtejszej ewangelickiej społeczności oraz na przykładzie Heleny Strandt, która poślubiła żołnierza przedwojennego wojska polskiego. Obok osób zasłużonych poznajemy losy zwykłych członków nowodworskiej parafii, w tym losy tragiczne, związane z wydarzeniami 1945 r. i aktami zemsty skierowanej przeciwko niemieckojęzycznym ewangelikom. W przywracaniu pamięci o przeszłości autorka wykorzystuje relacje, wspomnienia (m.in. wspomnienia Schlechtera z pobytu w Rosji), korespondencję i zarejestrowane rozmowy. Wprawdzie narracje tego typu mogą być nacechowane emocjonalnie, mogą być niepełne czy niedokładne, niemniej w wypadku przeszłości ewangelików na ziemiach polskich często stanowią jedyne źródło wiedzy o minionych wydarzeniach, dotyczących tej wspólnoty religijnej. Niejednokrotnie udaje się dotrzeć tylko do tego rodzaju

materiałów i indywidualnych przekazów. Jak potwierdzają jednak historycy, „indywidualne narracje o przeszłości” mogą w znaczący sposób uzupełniać czy też wzbogacić przekaz historyczny (zob. cyt. A. Warakomskiej na s. 88).

Dzieje ewangelickich rodzin

Kolejne wydane przez M. Kaucz pozycje zostały poświęcone konkretnym rodzinom z kolonii modlińskiej, stanowiącej przed wojną część parafii ewangelickiej w Nowym Dworze. Uzupełniają one cykl publikacji dotyczących tej luterkańskiej wspólnoty, funkcjonującej do exodusu ewangelików z ziem polskich w 1945 r. Są to dwie okazale książki przedstawiające dzieje wybranych rodzin na przestrzeni ich ponadstuletniej obecności na tych terenach. W pierwszej z książek (*Luterkańskie rodziny kolonii modlińskiej*, 2022) autorka odtwarza genealogię najważniejszych rodzin modlińskich, ukazując powiązania rodzinne, relacje, małżeństwa, rozwój lub zamieranie opisywanych rodów. Dzięki księgom metrykalnym zaprezentowanych zostało około czterdzieści rodzin, związanych w różnych okresach swego trwania z Modlinem oraz strukturami nowodworskiej parafii ewangelickiej. Prezentacje genealogiczne uzupełniają teksty przedstawiające dzieje wybranych rodzin, pokazujące doświadczenia ewangelików znane już z poprzednich „nowodworskich” publikacji, oparte także i tym razem głównie na ustnych oraz korespondencyjnych przekazach ocalałych członków rodzin, krewnych i ich potomków. Dzięki nawiązanym przez autorkę kontaktom z ocalałymi możemy również poznać powojenne losy mieszkańców Modlina. Większość z nich wyemigrowała lub uciekła wraz z końcem wojny, osiedlając się w Niemczech, Ameryce, Kanadzie, jak też w innych miejscach na świecie. Dzięki wspomnianym nawiązanym kontaktom dosyć obszernie przedstawione zostały dzieje takich rodzin modlińskich, jak np. Auchowie, Lentzowie czy Reschke. Prezentacje poszczególnych rodzin na kartach poświęconej im publikacji wzbogacone zostały licznymi fotografiami, ukazującymi ewangelików modlińskich oraz ich potomków rozsiansych po całym świecie.

Druga z prezentowanych książek poświęconych rodzinom modlińskim – „*Po kim mam oczy, które widzą świat inaczej...*” *Dzieje rodziny Reschke z kolonii modlińskiej* (2020) jest historią jednej rodziny związanej z Modlinem. W książce tej jeszcze bardziej szczegółowo przedstawiono doświadczenia, zwyczaje, losy życiowe, ale także zmiany tożsamościowe zachodzące w kolejnych pokoleniach tej rodziny luterkańskiej o niemieckich korzeniach, przybyłej na ziemie polskie w początkach XIX wieku. Jako potomkini rodziny Reschke autorka podjęła się zadania odtworzenia losów swoich przodków, ich doświadczeń związanych z dwiema wojnami, trudnych decyzji powojennych związanych z dokonywaniem wyborów narodowościowych. W prezentacji dziejów rodzinnych nie

zabrakło także pokazania dróg życiowych współczesnych potomków przedwojennych modlinian, mieszkających w różnych krajach i na różnych kontynentach. Przywracając pamięć o jednej ewangelickiej rodzinie, książka staje się także cennym opracowaniem dotyczącym dziejów ewangelików na ziemiach polskich, w tym na terenach mazowieckich. O swojej książce autorka tak pisze:

Ta książka nie będzie ani sagą, ani opracowaniem historycznym, będzie to próba (nie wiem na ile udana) ukazania losów emigranckiej rodziny kolonistów za ziemiach polskich i ich uwikłania w Historię, która nie pozwoliła im stać się mieszkańcami tej ziemi w kolejnych pokoleniach już na stałe (Kaucz, 2020, s. 13)¹².

Wizerunek przedwojennych rodzin ewangelickich utrwalony został również dzięki fotografiom, zebranych przez M. Kaucz w albumie *Michel Jankiel Jureś – fotograf nowodworskich luteran* (2018). Zaprezentowane w tej pozycji tytułowej fotografie pozwalają „zobaczyć” nowodworskich wiernych, członków przedwojennej, nieistniejącej obecnie wspólnoty parafialnej. Są to fotografie rodzinne, ślubne, szkolne, w tym wizerunki pastorów, dzieci, osób starszych, czy np. wojskowych, zapewne nowodworzan powołanych do służby wojskowej. Ta unikatowa publikacja stanowi uzupełnienie wszystkich opisanych „historii” dotyczących nowodworskich, w tym modlińskich ewangelików.

Od lat 90. ubiegłego wieku w środowisku polskich ewangelików trwa przywracanie pamięci o własnej konfesyjnej przeszłości, czego efektem są publikacje, wystawy czy spotkania poświęcone tej tematyce. Przedstawione publikacje autorstwa M. Kaucz wpisują się w te starania i podejmowane działania. Stanowią one ważne źródło wiedzy o nowodworskiej parafii ewangelickiej i jej wiernych, ale jednocześnie mogą być przydatne dla wszystkich poszukujących informacji o dziejach ewangelików na ziemiach polskich. M. Kaucz jest strażniczką pamięci o nieistniejącej parafii ewangelickiej w Nowym Dworze. Ten nieistniejący świat, który współtworzyli jej przodkowie, został przez nią utrwalony, na ile to było możliwe.

Źródła (w układzie chronologicznym)

- Kaucz, Maria (2013). *Zapomniany pastor ks. Robert Nietschmann – ostatni przedwojenny proboszcz parafii nowodworskiej*. Warszawa: nakładem autorki.
- Kaucz, Maria (2014). *Pastor Oskar Ernst (1872–1922)*. Warszawa: nakładem autorki.
- Kaucz, Maria (oprac.) (2015). *Była kiedyś parafia... Parafia Ewangelicko-Augsburska w Nowym Dworze. Przegląd materiałów z polskiej prasy konfesyjnej 1863–1939*. Warszawa: wydano nakładem autorki.

---

¹² Książka licząca ponad 400 stron, wzbogacona ilustracjami, została wydana jednocześnie z tekstem angielskim, dzięki czemu będzie dostępna także dla angielskojęzycznych potomków rodziny Reschke żyjących w różnych miejscach na świecie.

- Kaucz, Maria (2017). *Ewangelickie varia nowodworskie i... nie tylko*. Vol. I. Warszawa: nakładem autorki.
- Kaucz, Maria (2018). *Ewangelickie varia nowodworskie i... nie tylko*. Vol. II. Warszawa: nakładem autorki.
- Kaucz, Maria (red.) (2018). *Michel Jankiel Juress – fotograf nowodworskich luteran*. Warszawa: nakładem autorki.
- Kaucz, Maria (2019). *Ewangelickie varia nowodworskie i... nie tylko*. Vol. III. Warszawa: nakładem autorki.
- Kaucz, Maria (2020). „Po kim mam oczy, które widzą świat inaczej...” *Dzieje rodziny Reschke z kolonii modlińskiej*; „After whom have I eyes that see the world differently...” *The story of the Reschke family from the Modlin colony*. Warszawa: nakładem autorki.
- Kaucz, Maria (2021). *Pastor Edmund Herman Schultz (1851–1903)*. Warszawa: nakładem autorki.
- Kaucz, Maria (2022). *Luterańskie rodziny kolonii modlińskiej*. Warszawa: wydano nakładem autorki.

Bibliografia

- 150-lecie „Zwiastuna Ewangelickiego” – daty i fakty (2013), „Kalendarz Ewangelicki”, 138–146.
- Alabrudzińska, Elżbieta (2004). *Protestantyzm w Polsce w latach 1918–1939*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Alabrudzińska, Elżbieta (2010). *Juliusz Bursche (1862–1942). Zwierzchnik Kościoła ewangelicko-angsburskiego w Polsce. Biografia*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Alabrudzińska, Elżbieta (2012). Kościoły luterańskie w Polsce w latach 1918–1939. W: J. Klaczek (red.), *Kościoły luterańskie na ziemiach polskich (XVI–XX w.)*: T. 3. *W ramach Rzęczypospolitej państw ościennych i na emigracji* (s. 7–49). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Fijałkowski, Paweł (1998). Rozwój społeczności ewangelickiej i powstanie sieci parafialnej w środkowej Polsce w II połowie XVIII i początkach XIX w. W: *Przeszłość przyszłości. Z dziejów luteranizmu w Łodzi i regionie*. Łódź: Wydawnictwo Ewangelickie Św. Mateusza.
- Karwasiński, Walery (1948). Fabian Szymon [hasło osobowe]. W: *Polski Słownik Biograficzny*, T. VI, (s. 336–337). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Klaczek, Jarosław (2009). Biskup Juliusz Bursche – życie, działalność i tragiczna śmierć polskiego patrioty (s. 15–28). W: Tenże (red.), *Spółeczność ewangelicka Radomia podczas okupacji hitlerowskiej. Studia i materiały*. Radom: Parafia Ewangelicko-Augsburska.
- Klaczek, Jarosław (2010). *Kościół Ewangelicko-Augsburski w Polsce w latach 1945–1975*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Klaczek, Jarosław (red.) (2012). *Kościoły luterańskie na ziemiach polskich (XVI–XX w.)*, T. 1–3. Toruń: Wydawnictwo Adama Marszałka.
- Lesiakowska, Renata (2021). Polonizujący się luteranie w Królestwie Polskim. Losy ludzi i społeczności. W: Jędrzejewski P., Pieczara J., (red.), *Wokół badań nad genealogią. Skąd przyszliśmy? Kim jesteśmy? Dokąd zmierzamy?* (s. 141–156). Kraków : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Saryusz-Wolska, Magdalena & Traba, Robert (red.) (2014). *Modi memorandi. Leksykon kultury pamięci*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Sokół, Aneta M. (2016). *Książka ewangelicka w Polsce po 1989 r.* Katowice: Wydawnictwo „Głos Życia”.

- Sokół, Aneta M. (2016). [recenzja] *Maria Kaucz, Zapomniany pastor ks. Robert Nitschmann – ostatni przedwojenny proboszcz parafii nowodworskiej*. Wydano nakładem autorki, Warszawa 2013, ss. 101, 3 il. [online]. Pobrano 16 stycznia 2025 r. z: https://www.ptew.org.pl/wp-content/uploads/2016/05/rec_kaucz_nitschmann.pdf
- Sokół, Aneta M. (2017). [recenzja] *Maria Kaucz, Ewangelickie varia nowodworskie i... nie tylko, tom I*. Wydano nakładem autorki, Warszawa 2017, ss. 127 [online]. Pobrano 16 stycznia 2025 r. z: https://www.ptew.org.pl/wp-content/uploads/2017/07/rec_kaucz_varia.pdf
- Sokół, Aneta M. (2019). [recenzja] *Maria Kaucz, Ewangelickie varia nowodworskie i... nie tylko, cz. 2*. Wydano nakładem autorki, Warszawa 2018, ss. 158; Michel Jankiel Juress – fotograf nowodworskich luteran. Wybór zdjęć i redakcja M. Kaucz, Wydano nakładem autorki opracowania, Warszawa 2018, ss. 195 [online]. Pobrano 16 stycznia 2025 r. z: https://www.ptew.org.pl/wp-content/uploads/2019/01/rec_kaucz_varia_2.pdf
- Sokół Aneta M. (2019). [recenzja] *Maria Kaucz, Ewangelickie varia nowodworskie i... nie tylko. III, wydano nakładem autorki, Warszawa 2019, ss. 187* [online]. Pobrano 18 stycznia 2025 r. z: https://www.ptew.org.pl/wp-content/uploads/2019/12/rec_kaucz_varia_3.pdf
- Sokół, Aneta M. (2022). [recenzja] *Maria Kaucz, Pastor Edmund Hermann Schultz (1851–1903), wydano nakładem autorki, Warszawa 2021, ss. 223* [online]. Pobrano 16 stycznia 2025 r. z: https://www.ptew.org.pl/wp-content/uploads/2022/02/rec_kaucz_schultz.pdf
- Stegner, Tadeusz (1993). *Pastorzy Królestwa Polskiego na studiach teologicznych w Dorpacie w XIX w.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Stegner, Tadeusz (2019). *Ks. Leopold Otto. Nowa droga Kościoła ewangelickiego w Polsce*. Bielsko-Biała: Wydawnictwo Augustana.
- Szacka, Barbara (2003). Historia i pamięć zbiorowa. *Kultura i Społeczeństwo*, 4, 3–15.
- Szacka, Barbara (2005). Pamięć zbiorowa. W: Szpociński A. (red.), *Wobec przeszłości. Pamięć przeszłości jako element kultury współczesnej* (s. 17–30). Warszawa: Instytut im. Adama Mickiewicza.
- Warakomska, Anna (2017). Pamięć o przeszłości w prywatnych narracjach i historiografii. Wprowadzenie. W: Taż (red.), *Pamięć o przeszłości w prywatnych narracjach i historiografii* (s. 9–17). Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.

Restoring the memory of the Evangelical parish in Nowy Dwór and its members in publications by Maria Kaucz (published in 2013–2022)

ABSTRACT: The article concerns the non-existent lutheran parish in Nowy Dwór, which was liquidated after 1945 due to the Germanness of this community. Publications about this parish and its members were presented by Maria Kaucz, a descendant of Nowy Dwór Lutherans. These publications restore the memory of the pastors who served in Nowy Dwór and the German members of the parish community and their complicated fates, with particular emphasis on Lutheran families from the Nowy Modlin colony, which was part of the parish in Nowy Dwór. The presented publishing activity of Maria Kaucz enriches the collective memory of the contemporary Lutheran diaspora.

KEYWORDS: Evangelical Church of the Augsburg Confession in Poland, Lutheran parish in Nowy Dwór, Protestant book, collective memory, publishing activities.

FoliaLibrorum
FoliaLibrorum

[Recenzje

FoliaLibrorum
FoliaLibrorum
FoliaLibrorum
FoliaLibrorum

Paula Gamus

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego
e-mail: paula.gamus@lib.uni.lodz.pl

**[Sebastian Jakub Konefał, Jerzy Szyłak (red.),
Powieść graficzna. Wprowadzenie
Poznań-Warszawa: Instytut Kultury Popularnej /
Timof Comics, 2023. 214 ss.**

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.39.05>

Współczesny komiks coraz częściej bywa analizowany w kategoriach powieści graficznej – medium, które wykracza poza ramy popularnej rozrywki i wchodzi w przestrzeń ambitnej literatury, sztuki i refleksji nad kulturą. W polskim środowisku akademickim badania nad komiksem rozwijają się dynamicznie, czego dowód stanowi chociażby książka *Powieść graficzna. Wprowadzenie*, wydana w 2023 roku nakładem wydawnictwa Timof Comics oraz Fundacji Instytutu Kultury Popularnej. Recenzowany zbiór artykułów pod redakcją Sebastiana Jakuba Konefała i Jerzego Szyłaka to ważny wkład w dyskusję o specyfice, historii i teoretycznych aspektach powieści graficznej.

Ze wstępu czytelnik dowiaduje się, że książka ta jest pierwszym tomem z zaplanowanej na trzy części nowej edycji leksykonu powieści graficznej. Całość składa się z dziesięciu rozdziałów, w których autorzy – badacze literatury, medioznawcy i kulturoznawcy – podejmują tematykę powieści graficznej z różnych perspektyw. Wprowadzają w definicje i granice tego pojęcia, analizują relacje między tekstem a obrazem oraz śledzą historyczne i kulturowe konteksty rozwoju tego medium. Autorzy postarali się, by książka była napisana w sposób

przystępny – nie tylko dla badaczy, ale i dla osób zainteresowanych komiksem na gruncie niekoniecznie akademickim.

Pierwszy z zamieszczonych w monografii tekstów to omówienie kluczowego hasła „powieść graficzna”. Wojciech Birek, profesor Uniwersytetu Rzeszowskiego, w sposób klarowny wskazuje wszystkie istotne cechy stanowiące o tym, że komiks można określić mianem powieści graficznej.

Z kolei Paweł Sitkiewicz, profesor Uniwersytetu Gdańskiego, przedstawia praojców graficznych opowieści z końca XVIII do XX wieku. Omawia co ciekawsze problemy, z jakimi borykali się twórcy i wydawcy komiksu w tamtym czasie.

Radosław Bolałek, wydawca oraz tłumacz z języka japońskiego, w swoim tekście wychodzi poza Europę i Amerykę, skupia uwagę na zaprezentowaniu historii japońskich powieści graficznych wraz z omówieniem kilku sztandarych przykładów dla tego gatunku.

Kolejny istotny element recenzowanej publikacji to próba określenia, czym właściwie jest powieść graficzna i czym różni się od innych form komiksu. Jerzy Szyłak, profesor Uniwersytetu Gdańskiego i jeden z czołowych polskich badaczy komiksu, przedstawia w dwóch artykułach ewolucję samego terminu oraz kontrowersje wokół jego stosowania. W tekstach tych nie brakuje również refleksji nad narracją i estetyką pierwszych powieści graficznych.

Przemysław Zawrotny, kolejny gdański badacz, punktuje różne perspektywy naukowców na temat właściwego klasyfikowania komiksów jako powieści graficznych, wskazując reprezentacje, które do tego nurtu zaliczamy i te które nie spełniają wszystkich wymogów stawianych przez część teoretyków.

Damian Kaja z Instytutu Badań Literackich PAN w nawiązaniu do ewolucji komiksu prezentuje run wraz z analizą problematycznego hasła, mającego wypełnić lukę w języku wobec wyodrębnienia pewnej nowości na komiksowym rynku. Omawia procesy wydawnicze i wskazuje konkretne przykłady publikacji runicznych.

Justyna Czaja, profesor Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, rozważa, jak powieść graficzna może czerpać inspirację z konwencji filmów *noir* tworząc tym samym unikalne dzieła na pograniczu literatury i sztuki wizualnej. Autorka analizuje również, w jaki sposób kadrowanie, układ plansz, kolorystyka i styl rysowania wpływają na odbiór i interpretację tych opowieści.

W tematyce filmowej pozostaje także artykuł Sebastiana Jakuba Konefala z Uniwersytetu Gdańskiego, który skupia się na komiksowym undergroundzie i adaptacjach wpisujących się w kategorie kina niezależnego. Autor bada, w jaki sposób te nietypowe, czasem kontrowersyjne wręcz dzieła zostały przekształcone na potrzeby kina, zwracając uwagę na zachowanie oryginalnego ducha oraz estetyki pierwowzorów.

Ostatni, zamykający tom artykuł dotyczy multiwersów. Tomasz Żaglewski, profesor Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, na przykładzie publikacji DC Comics omawia historię przenikania się różnych superbohaterskich opowieści, ukazując mnogość interpretacji komiksów spod znaku DC Comics.

Autorzy monografii *Powieść graficzna. Wprowadzenie* wykorzystują narzędzia z zakresu literaturoznawstwa, teorii narracji, kulturoznawstwa i medioznawstwa, co pozwala spojrzeć na powieść graficzną jako na złożone zjawisko kulturowe. Powinna to być publikacja obowiązkowa dla badaczy komiksu, studentów zainteresowanych narracją wizualną, pracowników szkół i bibliotek, gdzie komiks występuje bądź zostanie wprowadzony, a także dla fanów tego medium, którzy chcą po prostu lepiej zrozumieć jego historię.

Książka pod redakcją Sebastiana Jakuba Konefała i Jerzego Szyłaka zasługuje także na zainteresowanie wszystkich nieprzekonanych co do tego, że powieść graficzną warto traktować równie poważnie, jak inne formy literackie.

FoliaLibrorum
FoliaLibrorum

[Sprawozdania

FoliaLibrorum
FoliaLibrorum
FoliaLibrorum

Ewa Obala

Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk
Biblioteka Akademii Kaliskiej
im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego
e-mail: e.obala@akademia.kalisz.pl
 <https://orcid.org/0000-0003-0004-4567>

[**Ogólnopolska Konferencja Naukowa „50 lat Instytutu Studiów Informacyjnych UJ. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość” (Kraków, 13–14 czerwca 2024 r.)**

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.39.06>

W Krakowie w dniach 13–14 czerwca 2024 r. na Wydziale Zarządzania i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego odbyła się Ogólnopolska Konferencja Naukowa pt. „50 lat Instytutu Studiów Informacyjnych UJ. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość”. Organizatorem tego naukowego wydarzenia był Instytut obchodzący jubileusz, a tematem przewodnim konferencji były szeroko zakrojone zagadnienia z zakresu bibliologii, bibliotekoznawstwa, informatologii, a także medioznawstwa, komunikologii i pokrewnych pól badawczych, jak i rozwoju tych dyscyplin. W konferencji wzięło udział około 45 prelegentów oraz liczna rzesza gości i zainteresowanych słuchaczy. Interdyscyplinarność poruszanych na niej zagadnień pozwoliła zaprezentować osiągnięcia w zakresie informacji naukowej i bibliologii, wskazać możliwości ich rozwoju w obszarze instytucji akademickich, jak również pokazała dorobek, osiągnięcia, a także możliwości sięgające w przyszłość tych dyscyplin naukowych.

Ilustracja 1. Od lewej prof. Mariola Antczak, prof. Magdalena Wójcik

Fot.: Ewa Obala

Ilustracja 2. Uczestnicy konferencji

Fot.: Instytut Studiów Informacyjnych UJ

Otwarcia jubileuszowego spotkania naukowego dokonała dyrektor Instytutu Studiów Informacyjnych UJ **prof. Magdalena Wójcik**, na której ręce składane były gratulacje i kwiaty. Podczas uroczystego otwarcia spotkania głos

zabrała dziekan Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej UJ **prof. Ewa Bogacz-Wojtanowska**, ciesząc się z 50. rocznicy Instytutu, równocześnie zaznaczając, że w swojej działalności jest to najbardziej aktywna jednostka w tej uczelni. Następnie adres okolicznościowy przekazany został w imieniu dyrektora Instytutu Nauk o Kulturze Uniwersytetu Śląskiego **prof. Beaty Gontarz**. Kolejne życzenia i „Certyfikat jakości” przekazała **prof. Mariola Antczak**, kierownik Katedry Informatologii i Bibliologii Uniwersytetu Łódzkiego. Dalej gratulacje jubilatów złożone zostały od środowiska warszawskiego, czyli od władz i pracowników Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego. Grafikę z Ostrowem Tumskim przekazała także **prof. Firlej-Buzon** z Instytutu Nauk o Informacji i Mediach Uniwersytetu Wrocławskiego twierdząc, że za dwa lata będą oni obchodzić 70-lecie istnienia, ale zawsze krakowska uczelnia była pewnym wzorem i otwierała możliwość współpracy. List gratulacyjny skierowany do całej społeczności świętującego Instytutu w imieniu **prof. Iwony Hoffman** dyrektor Instytutu Nauk o Komunikacji Społecznej i Mediach UMCS, odczytała **prof. Anita Has-Tokarz** z lubelskiej Katedry Informatologii, Bibliologii i Edukacji Medialnej.

Po milej uroczystości otwarcia wykład inauguracyjny wygłosiła **prof. Jadwiga Woźniak-Kasperek** (Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii, Uniwersytet Warszawski) na temat *Bibliologia, bibliotekoznawstwo, nauka o informacji: konteksty, zawartość, dys-kontynuacja*. Prelegentka przedstawiła klasyfikację dziedzin naukowych i dyscyplin, rankingi odpowiedników dyscyplin składowych, statystyki kadr, zestawienia postępowań podejmowanych w poszczególnych dziedzinach i wykazy kierunków prowadzonych badań. Stwierdziła, że nauka nie rozwija się w próżni, tylko w pewnych kontekstach, a jej ciągłość (nie rozłamy) wzmacnia. Zaznaczyła też, że istotnym wyznacznikiem odrębności dyscypliny naukowej jest właściwy tylko dla niej aparat pojęciowy i język specjalistyczny. Podsumowując wymieniła warunki sukcesu odnoszące się do omawianej dyscypliny, a są to: motywacja, świadomość celów, wiedza i umiejętność rozwiązywania problemów oraz sprawczość będąca pochodną odpowiednich warunków instytucjonalnych, finansowych, społecznych itp.

Po tym wykładzie zaproszono uczestników konferencji na przerwę, podczas której można było obejrzeć wystawę książek przedstawiających dorobek tutejszych wykładowców oraz wystawę zdjęć pamiątkowych, albumów i wydawnictw związanych z Instytutem na przestrzeni 50 lat, które pochodziły ze zbiorów prywatnych prof. Anny Grucy.

Tuż po przerwie moderatorem sesji plenarnej była dyrektor **prof. Magdalena Wójcik** (Instytut Studiów Informacyjnych UJ), a rozpoczęła ją **prof. Anna Gruca** (ISI UJ) rozprawą poświęconą *Czcigodnym przewodnikom i nauczycielom moim...*. Pani profesor przedstawiła słuchaczom zbiór dedykacji znajdujących się w książkach ofiarowanych profesorom w dowód wdzięczności od autorów lub wychowanków – później sławnych osób. Wśród nich m.in.

wymienieni zostali: Jan Pirożyński, Marian Zwiercan, Jan Baumgart, Malgorzata Stolzman, Leszek Hajdukiewicz, Zbigniew Jabłoński, Jan Hulewicz, Halina Mrozowska, Józef Korpala, Krystyna Bednarska-Ruszejowa, Jacek Wojciechowski, Wanda Pindlowa, czy Krzysztof Migoń, Zbigniew Siatkowski, Jacek Kajtoch, Stanisław Stabryła, Maria Kocójowa, Wiesław Bieńkowski. Kolejną wystąpiła **dr Sabina Cisek** (Instytut Studiów Informacyjnych UJ), mówiąc o kierunkach badań w Instytucie Studiów Informacyjnych Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1974–2024. Prelegentka przedstawiła cele i metody działań Instytutu (m.in. interdyscyplinarność, szerokie spektrum badań, praca w zespołach, w tym z osobami z innych uczelni i środowisk zawodowych, prekursorstwo i wymiar międzynarodowy), ich dziedziny, dyscypliny i kierunki badań w porządku alfabetycznym. Dała przykłady książek mówiących o bibliografii, bibliologii, bibliometrii, informetrii, naukometrii, bibliotekoznawstwie. Przedstawiła refleksje nad prowadzonymi badaniami, dyscyplinami i ich metodologią, a także wyjaśniła jak wygląda zarządzanie danymi badawczymi. Po tych wystąpieniach podjęta została dyskusja i ogłoszona kolejna przerwa.

Po przerwie były prowadzone równoległe dwie sesje zatytułowane „Zarządzanie informacją” i „Bibliologia”. Pierwszą poprowadziła **prof. Diana Pietruch-Reizes** (UJ, ISI UJ), a zainaugurowała ją **prof. Katarzyna Materska** (Uniwersytet Śląski w Katowicach) tematem *W kierunku ekosystemu otwartej nauki w Polsce*. W referacie wymienione i omówione zostały ekosystemy w nauce, takie jak: wiedza i ekosystem naukowy, ekosystem komunikacji naukowej, ekosystem publikacji naukowych, ekosystem badawczy, ekosystem uniwersytecki i akademicki, ekosystem otwartej nauki, ekosystem otwartego dostępu, ekosystem otwartych danych, ekosystem otwartej komunikacji naukowej, ekosystem FAIR, ekosystem EOSC oraz ekosystem nauki obywatelskiej. Referentka na koniec stwierdziła, że ekosystem otwartej nauki musi działać przez lata, aby sprostać wyzwaniom przyszłości, wymaga stałej uwagi podmiotów odpowiedzialnych za jego powstanie i rozwój oraz konieczna jest dla niego nowa krajowa polityka dotycząca otwartej nauki. Następny głos zabrał **prof. Zbigniew Osiński** (UMCS w Lublinie), mówiąc o *Dark Web nowym obszarem badań informatologicznych i kulturoznawczych*, czyli o dostępie do najlepszych stron w Dark Web, celowo ukrytych przed wyszukiwarkami, a których treści można przeglądać jedynie przy użyciu specjalnego oprogramowania składającego się wielu rozproszonych, anonimowych węzłów, np. dzięki przeglądarce Tor. Kolejny wypowiedział się **prof. Adam Pawłowski** (Uniwersytet Wrocławski), przedstawiając zastosowanie wielkich bibliografii w informatologii, językoznawstwie i kulturoznawstwie, jak również odniósł się do jakich dyscyplin należy badanie wielkich bibliografii w epoce cyfrowej, czym są wielkie bibliografie i do czego służą, a także jakie mają zastosowanie. Dodał jeszcze, że w naszej perspektywie

kody pojęć uniwersalnych, niezależnych od języka czy kultury, są używane od-
wiecznie UDC – uniwersalne katalogowanie dziesiętne i DDC – kategorie dzie-
siętne Deweya.

Ilustracja 3. Prof. Anna Gruca

Fot.: Ewa Obala

Ilustracja 4. Prof. Bożena Koredczuk

Fot.: Ewa Obala

W drugiej równoległej sesji moderatorem była **prof. Anna Gruca** (ISI UJ), a rozpoczął ją **prof. Jacek Puchalski** (Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii, Uniwersytet Warszawski), skupiając się nad projektem „*Wirtualna encyklopedia kultury druku przedwojennej Warszawy*” w świetle wykorzystania metody topograficznej w studiach nad dziejami książki w ujęciu prof. Marii Kocójowej. Projekt mieści się w nurcie badań prowadzonych w aspekcie patriotycznym, posiada około 3000 haseł, dzięki którym można zgłębić historię przedwojennej Warszawy i odkrywać miasto za pomocą Interaktywnego fotoplanu. Wirtualna strona prowadzona jest w ujęciu metody zawartej w publikacjach krakowianki, prof. Marii Kocójowej. Dalej wystąpienie przedstawiła **mgr Katarzyna Jarzyńska** (Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii, Uniwersytet Warszawski), mówiąc o *Badaniach współczesnych księgozbiorów prywatnych na przykładzie analizy księgozbioru Janusza Krajewskiego (1908–2000)*. Prelegentka skupiła się na księgozbiornie J. Krajewskiego, powstańca warszawskiego, pełniącego przez długi czas funkcję dyrektora Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, który pozostawił bibliotece około 2 800 egz. książek własnych. Zbiór ten ma charakter bibliofilski, dużą część stanowią powieści i encyklopedie, a wiele z nich to darowizny, które otrzymał od swoich pracowników, przełożonych i użytkowników biblioteki, gdyż posiadają dedykacje świadczące o licznych przyjaźniach i dowodach wdzięczności. Przed przerwą głos zabrała jeszcze **mgr Renata Rokicka** (Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii, Uniwersytet Warszawski), która zajęła się *Badaniem księgozbiorów prywatnych na przykładzie księgozbioru prof. Barbary Skargi (1919–2009)*. Właścicielka omawianego księgozbioru była filozofem, profesorem nauk humanistycznych, wykładowcą w Instytucie Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk, członkinią Polskiej Akademii Umiejętności i Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, a w czasie okupacji łączniczką AK. Zbiór ten liczy około 940 egz. i są w nim m.in. encyklopedie, słowniki, książki filozoficzne oraz publikacje autorskie, wiele z nich posiada proveniencje w postaci dedykacji i wpisów autorskich.

Po przerwie nadal prowadzone były równoległe sesje. Panel poświęcony zarządzaniu informacją rozpoczął się pod pieczę **prof. Wiesława Babika** (ISI UJ), a zaczęła go **prof. Bożena Koredczuk** (Instytut Nauk o Informacji i Mediach, Uniwersytet Wrocławski) wykładem zatytułowanym *Problematyka naukoznawcza w programach kształcenia na studiach wyższych pracowników książki, bibliotek i informacji w Polsce w XXI wieku – stan i perspektywy*. Referentka wskazała, że kształcenie pracowników na omawianych profilach powinno obejmować problematykę naukoznawczą na poziomie przedmiotów obowiązkowych, a nie głównie opcyjnych. Marginalizowanie tych zagadnień w obecnych programach studiów nie sprzyja wykształceniu fachowego

pracownika. Dlatego zadaniem uczelni badawczych w Polsce powinno być zwiększenie zainteresowania problematyką naukoznawczą na wszystkich kierunkach studiów. Kolejna **prof. Agata Walczak-Niewiadomska** (Katedra Informatologii i Bibliologii, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Łódzki) zainteresowała słuchaczy referatem *Informatologia i bibliologia w badaniach polskich studentów na przykładzie prac dyplomowych*. Pani profesor przedstawiła wyniki analizy prowadzonej nad bibliologią i informatologią dostarczając danych na temat poszczególnych osób, ich afiliacji, metod wykorzystywanych w obu dyscyplinach, a także konkretnych kierunków badawczych, jakie w literaturze są odzwierciedlane. Badania objęły zawartość rekordów bibliologicznych, rekordów prac licencjackich i magisterskich, tytułów, słów kluczowych itp. Przeglądane były m.in. Archiwa Prac Dyplomowych Uniwersytetów: Wrocławskiego, Łódzkiego, Warszawskiego, Poznańskiego, Toruńskiego, Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, jak również UKEN w Krakowie i Uniwersytetu Jagiellońskiego. Następny prelegent, **dr Marcin Roszkowski** (Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii, Uniwersytet Warszawski), omówił temat *Władza, konsensus czy bezbołowie? Organizacja wiedzy w systemach opartych na współpracy*, zajmując się stroną Wikidata.org, czyli projektem internetowym mającym na celu stworzenie wolnej, otwartej, wielojęzycznej bazy danych, opartych na koncepcji grafów wiedzy. Baza ma charakter uniwersalny, rozwijana jest przez społeczność i ma już ponad 25 tysięcy zarejestrowanych użytkowników oraz ponad 100 milionów obiektów. Dalej głos zabrał **dr Paweł Kłos** (Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej), skupiając się na temacie *Spółczesność informacyjna – wybrane spostrzeżenia*. Referent przygotował zestawienie pod względem prawnym, zwracając uwagę na zagadnienie przepływu informacji, nieograniczonych możliwości ich przetwarzania i pojawiającego się pytania, kto będzie kontrolował ten system. **Prof. Diana Pietruch-Reizes** (Instytut Studiów Informacyjnych, Uniwersytet Jagielloński) przygotowała wystąpienie pt. *Zarządzanie danymi badawczymi – wymiar instytucjonalny i prawny*. Rozpoczęła od spojrzenia w przeszłość, pokazując historyczne uwarunkowania rozwoju systemu informacji naukowej, przechodząc przez postęp naukowy, gwałtowny wzrost liczby naukowców realizujących różnorodne badania, rozwój dyscyplin naukowych i technologii związanych z komputerami oraz oprogramowaniem, po gwałtowny wzrost ilości danych, którymi trzeba zarządzać. Ciekawe wystąpienie miała kustosz, **mgr Iwona Wiśniewska** (Uniwersytet Warszawski, Biblioteka Uniwersytecka. Centrum NUKAT), mówiąc o różnych bazach, różnych informacjach, ale jednym (różnym) użytkowniku. Promując przy tym wirtualny centralny katalog zbiorów polskich bibliotek naukowych i akademickich NUKAT, gdzie znajdują się opisy różnego typu publikacji: książek, czasopism, nagrań

dźwiękowych, druków muzycznych, filmów, dokumentów kartograficznych, ikonograficznych, czy dokumentów życia społecznego, obejmujące zbiory ponad 200 bibliotek. Ostatnia w tym panelu na mównicę wyszła **dr Natalia Pamuła** (Katedra Badań Przestrzeni Informacyjnej, Instytut Badań Informacji i Komunikacji UMK) z referatem pt. *Wieczysta archiwizacja w polskich czasopismach otwartego dostępu w świetle danych z the Directory of Open Access Journals*. Pani doktor m.in. przybliżyła projekt JASPER, czyli inicjatywę mającą na celu ochronę czasopism w otwartym dostępie, który uruchomiony został z okazji Światowego Dnia Ochrony Cyfrowej w 2020 r. Zajął się także archiwizacją polskich czasopism OA i jej metodologią, która za pomocą filtrów dostępnych w bazie DOAJ może wyselekcjonować czasopisma polskie i poszczególne lata ich indeksacji.

Ilustracja 5. Prof. Agata Walczak-Niewiadomska

Fot. Ewa Obala

Ilustracja 6. Prof. Ewa Andrysiak

Fot. Ewa Obala

Panel „Bibliologia” poprowadził **prof. Zdzisław Pietrzyk** (ISI UJ), a rozpoczęła go **prof. Ewa Andrysiak** (Instytut Interdyscyplinarnych Badań Historycznych, Uniwersytet Kaliski im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego), mówiąc o *Kaliskich jednodniówkach harcerskich okresu międzywojennego jako formie dokumentowania wydarzeń z życia organizacji*. Jak stwierdziła prelegentka, ten typ dokumentu życia społecznego o charakterze okolicznościowym był publikowany przez zespół osób dla upamiętnienia jakiegoś wydarzenia (np. trwania zjazdu), przeznaczony dla wąskiego, na ogół wyraźnie określonego kręgu odbiorców. Omawiane w referacie zostały jednodniówki: „Zorza”, „Straż nad Prosną”, „Zew Harcerza” i „Z okazji 10-lecia istnienia Z.H.P. Prezydentowi Rzeczypospolitej i Protektorowi P. Stanisławowi Wojciechowskiemu w hołdzie”. Kolejny wykład **dra Artura Czesaka** (Biblioteka Kraków) poświęcony był „*Encyklopedii Krakowa*” (2023) *wobec tradycji gatunku i współczesnej infosfery*. Omówił on drugie wydanie powstałej w 2023 r. nakładem Biblioteki Krakowskiej i Muzeum Krakowa, dwutomowej encyklopedii, która zawiera około 6000 haseł i 3000 ilustracji, 2500 biogramów, 171 map i planów, 66 tabel. W nowej encyklopedii hasła tworzyło 300 autorów i żeby sprostała współcześnie zachodzącym zmianom, trzeba upowszechnić jej dostęp w szybkim internecie i udostępniać ją online. Następna **prof. Jolanta Gwioździk** (Uniwersytet Śląski)

zaczekała referatem „Zjedź tę książkę!” – *artystyczne obiekty jako forma sztuki i promocji książki*. Pani profesor pokazała różne formy książki, poczynawszy od ładnie projektowanych, po artystyczne, unikatowe, mające formę książki i książki-obiekty, które nie wiadomo, czy można jeszcze nazwać książkami. Wspomniała również, że dwoje studentów zaprezentowało jej książki, które można zjeść.

Ilustracja 7. Dr Małgorzata Bańkowska

Fot. Ewa Obala

Ilustracja 8. Prof. Magdalena Przybysz-Stawska

Fot. Ewa Obala

Dalej zaproszona do wykładu została **dr Małgorzata Bańkowska** (Uniwersytet Kaliski im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego), która swój referat zatytułowała *Prasa społeczno-kulturalna pilsudczyków w Drugiej Rzeczypospolitej. Stan i perspektywy badań*. Pani doktor przedstawiła w nim periodyki redagowane i wydawane przez osoby ze ścisłego kręgu Józefa Piłsudskiego lub pozostające pod jego wpływem ideowym, powiązane związkami osobistymi, wojskowymi i politycznymi, rekrutujące się z grona byłych legionistów oraz zwolenników pozyskanych po przewrocie majowym. W pismach tych promowany był wódz naczelny i jego idee, a omawiane zostały tytuły takie jak: „Strzelec”, „Dziennik Urzędowy Komisarjatu Wojsk Polskich”, „Wiadomości Polskie”, „Legionista Polski”, „Rząd i Wojsko”, Biuletyn – „Komunikat Informacyjny” (wydawane w latach 1914–1918) oraz prasa codzienna z 1918 r., taka jak: „Gazeta Polska”, „Kurier Poranny”, „Kurier Wileński”. Wymienione były również pisma społeczno-kulturalne wydawane po 1918 r., takie jak: „Droga”, „Zrąb”, „Kultura”, „Kuźnia Młodych”, „Pion”, „Pilsudzczy”, „Zaczyn”, „Czarno na Białym” i „Orka na Ugorze”. Kolejna **prof. Magdalena Przybysz-Stawska** (Katedra Informatologii i Bibliologii, Uniwersytet Łódzki) zajęła się problematyką wojny na Ukrainie w świetle wybranych tygodników opiniotwórczych w Polsce (luty–kwiecień 2022). Analizowała częstotliwość ukazywania się informacji na temat wojny, dzieliła je na kategorie tematyczne, wszystko to na przykładzie wychodzących w tym czasie periodyków, takich jak: „Polityka”, „Najwyższy czas”, „Newsweek Polska”, „Sieci” i „Do Rzeczy”. Na koniec **dr Sabina Kwiecień** (Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie) zaprezentowała lwowski dziennik katolicki „Przedświt” (1900–1994), skupiając się na jego szacie zewnętrznej i układzie wewnętrznym. Można było też usłyszeć o genezie prasy katolickiej, nazywanej też prasą wyznaniową, religijną, czy kościelną oraz o wydawanych periodykach, takich jak: „Przyjaciel Chrześcijańskiej Prawdy”, „Ruch Katolicki”.

Po wygłoszonych w tym dniu referatach i dyskusjach na ich temat, przyszedł czas na uroczystą kolację, która miała miejsce w restauracji Galicyjskiej przy ul. Pijarskiej w centrum miasta. Oprócz wykwintnych potraw i miłej atmosfery, jaka panowała w pięknych wnętrzach restauracji, podano jubileuszowy tort z napisem 50-lecia Instytutu Studiów Informacyjnych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

Kolejnego dnia konferencji moderatorem sesji plenarnej był **prof. Rafał Maciąg** (UJ, ISI UJ), a pierwszy wystąpił **prof. Remigiusz Sapa** (Instytut Studiów Informacyjnych, Uniwersytet Jagielloński) z tematem *W służbie algorytmów: biblioteka akademicka w świecie danych*. Dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej mówił o nowym modelu zarządzania zasobami informacyjnymi bibliotek akademickich, o zautomatyzowaniu systemu bibliotecznego, podejmowaniu

kluczowych decyzji umożliwiających wykorzystania gromadzonych danych (kolekcji rekordów bibliograficznych i egzemplarzy zasobów, danych inwentarzy, spisów, wykazów, abstraktów, pełnych tekstów dokumentów, nagrań, obrazów, danych badawczych itp.), o algorytmach sortowania przez wstawianie, o danetyzacji, o informacji i wiedzy jako efekcie orkiestracji danych, a także o sztucznej inteligencji; zaś **prof. Piotr Bołtuć** (University of Illinois, Springfield, Katedra Teorii Zarządzania, Kolegium Zarządzania i Finansów, Szkoła Główna Handlowa – SGH) zainteresował słuchaczy, omawiając *Dwa paradoksy Transformacji Cyfrowej*. Pan profesor dawał przykłady nielogiczności przekazywania informacji w infosferze, jak również przedstawił przykłady wolności wyboru, np. niepobierania aplikacji, które powodują nadmierne zasycenie, robienie bałaganu, a zyskują na tym korporacje, natomiast koszty spadają na klienta. Po tych wystąpieniach, tuż przed przerwą rozgorzała ciekawa dyskusja.

Ilustracja 9. Prof. Remigiusz Sapa

Fot. Ewa Obala

Ilustracja 10. Prof. Aneta Firlej-Buzon

The slide, titled 'Ranking ELA' with the subtitle 'Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo', displays a table of academic rankings for the years 2017 to 2021. The table is organized into three columns: the year, the profile of the first-degree studies, and the graduate's ranking based on all sources in the first year after graduation. The data is as follows:

Year	Studia I stopnia profil ogólnoakademicki	Wynagrodzenie absolwenta ze wszystkich źródeł w I roku po dyplomie
2021	UWr, UŚ,	2525,86 zł (UWr, WF) 2731,14 zł (UŚ)
2020	UW, UŚ + UWr,	2901,93 zł (UW, WDIIB) 992,67 zł (UŚ)
2019	UŚ, UWr, UW,	2619,51 zł (UŚ,WF) 2192,72 zł (UW)
2018	UKW, UŚ, UWr, UW, UP,	2263,09 zł (UKW w Bydgoszczy, WAINS) 992,57 zł (UP)
2017	UKW, UW, UWr, UŚ, UP,	2749,66 zł (UKW w Bydgoszczy, WAINS) 1059,64 zł (UP)

Fot. Ewa Obala

Następna sesja pod hasłem „Bibliotekoznawstwo” rozbita została na dwa równolegle trwające panele. W pierwszym moderatorem została **prof. Magdalena Wójcik** (UJ, ISI UJ), a rozpoczęła go **prof. Maja Wojciechowska** (Uniwersytet Gdański) ukazując *Trendy i koncepcje w organizacji bibliotek (Information Commons, Staffless Libraries, Little Free Libraries, Mobile libraries, Community libraries)*. Prelegentka zaznaczyła, że zasadniczym celem bibliotek jest zapewnienie dostępu do darmowej i powszechnej informacji oraz literatury, a kluczowe modele powinny być w pełni samoobsługowe lub hybrydowe. Dalej **prof. Renata Frączek** (Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie) zajęła się *Bibliotekami uczelni technicznych utworzonych w 1945 roku – organizacja i kształtowanie księgozbiorów*. W referacie wróciła pamięcią do okresu powojennego w Polsce, kiedy to w trudnej sytuacji gospodarczej zaistniała konieczność utworzenia szkolnictwa wyższego na ziemiach odzyskanych. Trwało poszukiwanie kadry naukowej inżynierjno-technicznej, tworzone były nowe uczelnie wyższe, organizowane biblioteki, dostosowywane budynki, gromadzone księgozbiory. Mimo trudności ruszyła Politechnika Śląska w Gliwicach (siedziba w Krakowie), Politechnika Łódzka, Politechnika Wrocławska, Politechnika Gdańska oraz ich biblioteki z odpowiednim zapleczem naukowym. **Prof. Aneta Firlej-Buzon** (Instytut Nauk o Informacji i Mediach, Uniwersytet Wrocławski) w ciekawy sposób przedstawiła *Jak wygląda bibliotekarka dwadzieścia lat później? Nowe wyzwania i doświadczenia bibliotekarzy w XXI wieku*. Pani profesor porównywała działalność bibliotek i statystyk

obejmujących lata 2017–2021 pod względem zasobów, liczby wypożyczeń i organizowanych imprez (z oczywistym spadkiem danych w czasie pandemii), a także przeprowadziła ranking wynagrodzeń absolwentów Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa w uczelniach wyższych. Następny głos zabrał **prof. Grzegorz Gmiterek** (Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii, Uniwersytet Warszawski), który zajął się przykładami *Bibliotek w środowisku internetu społecznościowego oraz mobilnych technologii w 2024 roku*. Jak stwierdził, na początku do działających systemów mobilnych wyszukiwania bibliotek służył Widget (dostępny 2016–2020), później informacje o bibliotekach dostępne były w sieci przez system MAK+, dalej dominowały Blogi (było ich 118, duża część już nie istnieje), a obecnie Facebook, Instagram, Twitter, YouTube itp. Zasygnalizował również, co dzieje się w sieci: na jakiej zasadzie działają, co pokazują, jakie mają najpopularniejsze posty. Dalej **dr inż. Mariusz Jarocki** (Instytut Badań Informacji i Komunikacji, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) zajął się *Obszarami zastosowań sztucznej inteligencji w bibliotekach*. Prelegent zwrócił uwagę na to, czym jest sztuczna inteligencja, czyli tzw. zdolność maszyn do wykazywania ludzkich umiejętności, takich jak rozumowanie, uczenie się, planowanie i kreatywność. Jej geneza sięga lat 50–60 XX wieku, w latach 70–80 powstawały pierwsze systemy ekspertowe, a w 1997 komputer IBM Deep Blue (system komputerowy grający w szachy) pokonuje Garri Kasparowa. W latach 2000–2019 nastąpił rozwój myśli technicznych, powstały inteligentne agenty i boty internetowe. Obecnie Internet to codzienność, gdzie następuje rozwój generowanych modeli pozwalających tworzyć obrazy na podstawie opisów tekstowych itp. Warto wspomnieć, że prelegent objął badaniem trzy bazy: Web of Science, Scopus i Library, Information Science & Technology Abstracts (LISTA). Tuż przed przerwą na mównicę wszedł **prof. Arkadiusz Pulikowski** (Uniwersytet Śląski), omawiając temat *Zastosowanie modelu językowego ChatGPT do automatycznego tworzenia ustrukturyzowanych abstraktów*. Zainspirowany systemem ChatGPT, a dokładniej – modelem językowym w zakresie streszczenia tekstów, w tym publikacji naukowych, które objął badaniami, zauważył wiele korzyści, ale też zagrożeń. Dla przykładu, referent wygenerował abstrakty, aby sprawdzić przydatność tego modelu w automatycznym tworzeniu ustrukturyzowanych streszczeń.

W drugiej sali przewodniczącym panelu był **prof. Remigiusz Sapa** (UJ, ISI UJ), zapraszając do wygłoszenia referatu **prof. Małgorzatę Fedorowicz-Kruszewską** (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), która zajęła się tematem *Teoria i praktyka bibliotekarstwa wobec kryzysu klimatycznego*. Pani profesor postawiła na działalność edukacji środowiskowej i edukacji klimatycznej, jak również wskazała przykłady pracy biblioteki ekologicznej, której celem jest zrównoważenie środowiskowe i pracę biblioteki zrównoważonej, realizującej

różne formy rozwoju we wszystkich aspektach: środowiskowym, ekonomicznym i społecznym. **Dr Przemysław Krysiński** (Instytut Badań Informacji i Komunikacji, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) zajął się *Kolekcjami LGBTQ+ w zbiorach bibliotek i archiwów amerykańskich*. Przedstawił on pierwszą aktywistkę z omawianego środowiska Barbarę Gittings (założycielkę filii organizacji lesbijskiej, redaktorkę miesięcznika i promotorkę literatury o tych tematach) oraz zajął się historią LGBTQ+ i pojawiającą się literaturą, tworzącą po latach cenne kolekcje w bibliotekach i archiwach Stanów Zjednoczonych. Przykłady wycinków prasowych, czasopism LGBTQ+, ulotek, plakatów, dokumentów i zdjęć można również znaleźć w Polsce. Następna **dr Agnieszka Łakomy-Chłosta** (Instytut Nauk o Kulturze, Uniwersytet Śląski) podjęła temat *Publikacje bardziej dostępne – wybrane przykłady inicjatyw publikacyjnych dla osób ze specjalnymi potrzebami*, w którym przedstawiła projekt książek bez granic, poleciła przewodnik *Książki projektowane uniwersalnie...*, a także zachęcała do korzystania ze zbiorów Cyfrowej Biblioteki Uniwersytetu Medycznego w Lublinie; mówiła też o dostępności polskich czasopism naukowych zajmujących się zagadnieniami niepełnosprawności. Dalej wystąpiła **starszy kustosz naukowy mgr Iwona Kasiura** (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II), omawiając *Projekty zrealizowane w Bibliotece Uniwersyteckiej KUL – zagadnienia konserwatorskie*. W referacie tym wymienione zostały podjęte i sfinalizowane plany w formie digitalizacji i udostępnienia dyplomów oraz projekcie „Społeczna odpowiedzialność nauki – wsparcie dla bibliotek naukowych 2021–2023”. Kolejny przedstawił swój referat **prof. Ryszard Nowicki** (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy), prezentując *Księgę inwentarzową księgozbioru lubostrońskiego jako źródło do badań bibliologicznych*, czyli księgozbioru hrabiego Leona Skórzewskiego (1845–1903), właściciela dóbr lubostrońskich oraz opiekującego się książkami ks. Ignacego Polkowskiego (1833–1888) – historyka, archiwisty, bibliografa, badacza życia i dorobku Kopernika, członka Akademii Umiejętności w Krakowie, którego pamiątkowy kamień z jego nazwiskiem umieszczony jest przy dworze. Przed przerwą wystąpiła jeszcze **dr Joanna Nastalska-Wiśnicka** (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Biblioteka Uniwersytecka), prezentując *Inwentarz biblioteczny z lat 1918–1949 jako źródło do dziejów księgozbioru Biblioteki Uniwersyteckiej KUL – możliwości badawcze*. Referentka rozpoczęła od genezy powstania Biblioteki KUL oraz scharakteryzowała najstarsze inwentarze tej książnicy z lat 1918–1949. A zachowało się ich 11, nazwane „katalogami inwentarzowymi”, które najpierw funkcjonowały jako luźne kartki i zgrupowane w zeszytach, a po wojnie zostały one uporządkowane i oprawione.

Po tym maratonie wygłoszonych referatów przyszedł czas na dyskusję i przerwę na kawę, po której rozpoczęły się równoległe dwie sesje – jedna

zatytułowana „Kompetencje i zachowania informacyjne”, a druga „Bibliotekoznawstwo, bibliologia”.

W pierwszej moderatorem została **prof. Monika Krakowska** (ISI UJ) i zaczęła ją referatem **prof. Małgorzata Kisilowska-Szurmińska** (Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii, Uniwersytet Warszawski), przedstawiając *Dobrostan informacyjny: propozycja konceptualizacji pojęcia*, czyli koncepcją związaną ze stanem pożądanym, idealnym, docenianym, pojęciem dobrostanu cyfrowego, jak również dobrostanem związanym z jakością i dostępem do informacji. Dalej wystąpiła **prof. Anna Mierzecka** (Uniwersytet Warszawski), podejmując temat *Sztuczna inteligencja a rozwój (żanik?) kompetencji informacyjnych uczniów – perspektywa Polaków*, który w edukacji zyskuje coraz większą popularność, ukazując duży potencjał, ale także niosący ze sobą zagrożenia. Następna **prof. Renata Frączek** (Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie) przedstawiła pozabiblioteczną działalność bibliotek wyższych uczelni technicznych, pokazując ją na wybranych przykładach. Kolejna **dr Katarzyna Liber-Kwiecińska** (Katedra Przekładoznawstwa, Uniwersytet Jagielloński) przekazała swoje spostrzeżenia na temat *Przetwarzanie informacji podczas rozprawy zdalnej*, będącym procesem, w którym uczestnicy spotykają się online, zamiast fizycznie w jednym miejscu. Jako ostatni w tej sesji referat przedstawili **dr Aneta Januszko-Szakiel**, **dr Paloma Korycińska** (Instytut Studiów Informacyjnych UJ), **dr Leszek Szafrąński** (Cyfrowa Biblioteka Jagiellońska, UJ) zatytułowany *Awidność informacyjna bibliotekarzy akademickich*.

Ilustracja 11. Prof. Mariola Antczak i dr Zbigniew Gruska

Fot. Ewa Obala

Ilustracja 12. Uczestnicy konferencji

Fot. Ewa Obala

Drugiej, ostatniej sesji przewodniczył **prof. Marek Nahotko** (UJ, ISI UJ), a zapoczątkowali ją **prof. Mariola Antczak** i **dr Zbigniew Gruszka** (Katedra Informatologii i Bibliologii, Uniwersytet Łódzki) referatem pt. *Impact Factor czasopism a badania dotyczące bibliotek akademickich*. Wykładowcy ze środowiska łódzkiego analizowali współczynnik cytowań czasopisma naukowego, który odzwierciedla średnią liczbę cytowań opublikowanych artykułów w ciągu określonego czasu. Jak stwierdzili temat ten jest rzadko poruszany, brakuje badań o dłuższym zasięgu chronologicznym, ale poszukując dane w bazach można m.in. stwierdzić, że w latach 2000–2019 liczba artykułów i czasopism z IF wzrosła, w czasopiśmie opublikowano więcej tekstów na temat bibliotek akademickich, a czasopisma z IF cieszą się umiarkowaną, ale stabilną popularnością. Kolejny zaprezentował się **prof. Zdzisław Gębołyś** (Wydział Filozofii, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy), mówiąc o *Drodze Paula Landewiga do zawodu bibliotekarza*. Referent przedstawił postać wybitnego niemieckiego bibliotekarza i archiwisty (1858–1940), którego działalność zawodowa była niezwykle zróżnicowana, a jego poglądy w dziedzinie bibliotekarstwa są do dziś godne uwagi. Pracując w Bibliotece Landesbibliothek Karlsruhe i posiadając praktyczne doświadczenie w tej dziedzinie wydał w 1914 r. *Katechizm bibliotekarza*, czyli syntetyczne dzieło stanowiące przewodnik po pracy i zawodzie bibliotekarza. Następna **dr Barbara Krawczyk** (Instytut Studiów Informacyjnych, Uniwersytet Jagielloński) przybliżyła *Historię pewnej biblioteki: zasoby, oferta i usługi informacyjne Biblioteki Katolickiego Uniwersytetu w Leuven*, znajdującej się w imponującym budynku w Belgii. Powstała ona w 1920 r. jako prezent od Stanów Zjednoczonych po I wojnie światowej, zaczęła działać

dzięki funduszom amerykańskich darczyńców, a odbudowany po wojnie budynek zwraca uwagę turystów. Biblioteka zawiera w swoich zbiorach około trzech milionów woluminów i jest ważnym centrum naukowym i kulturalnym w tym kraju, przyciągając zarówno studentów, jak i badaczy. Swoje badania przedstawiła także **dr Izabela Swoboda** (Instytut Nauk o Kulturze, Wydział Humanistyczny, Uniwersytet Śląski w Katowicach), wskazując *Konferencje z zakresu informatyzacji procesów bibliotecznych jako źródło danych do badań nad historią i kulturą techniczną w polskich bibliotekach naukowych końca XX wieku*. Ostatnia, zamykając konferencję, miała wykład **prof. Anna Gruca** (Instytut Studiów Informacyjnych, Uniwersytet Jagielloński), zaciekawiając uczestników tematem *Bibliografia historii polskiej w nowej odsłonie*, w którym zasygnalizowała nową, uzupełnioną wersję elektronicznego portalu Bibliografia Historii Polskiej, będącego pod dotychczasowym adresem, zawierającego te same dane, co kolejne roczniki wydawane w formie książkowej przez Instytut Historii PAN, ale uzupełnione o kolejne roczniki z lat 2012–2015. Bibliografia będzie sukcesywnie aktualizowana dzięki współpracy pomiędzy IH PAN a IPN.

Podsumowując tę dwudniową konferencję, należy podkreślić, że organizatorzy w profesjonalny sposób spełnili swoje zadanie, zapraszając do udziału elitę przedstawicieli ośrodków badawczo-dydaktycznych związanych z obszarem nauk o komunikacji społecznej i mediach, bibliologów, informatologów, bibliotekoznawców i fachowców od informacji naukowej z całej Polski. Dzięki ciekawemu programowi i przedstawionym referatom można było zapoznać się z najnowszymi badaniami z tych dziedzin oraz wzbogacić wiedzę na wiele pokrewnych tematów. Cenne było dla uczestników tego spotkania naukowego to, że można było nawiązać kontakty i porozmawiać z wieloma osobami mającymi podobne zainteresowania. Warto też wspomnieć, że Instytut Studiów Informacyjnych UJ przypomniał w tych dniach swoją obecność i stał się jednym z najważniejszych ośrodków badań bibliotekoznawczych, bibliologicznych i informatologicznych.

Mariya Diassakoula

Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych

Wydział Filologiczny

Uniwersytet Łódzki

e-mail: mariya.diassakoula@edu.uni.lodz.pl

 <https://orcid.org/0009-0006-3401-9035>

III Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Kultura książki i informacji” (Łódź, 4 lutego 2025 r.)

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.39.07>

W dniu 4 lutego 2025 r. w Łodzi odbyła się III Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Kultura książki i informacji”, zorganizowana przez Katedrę Informatologii i Bibliologii UŁ oraz Sekcję Kultury Książki i Informacji Polskiego Towarzystwa Komunikacji Społecznej. Celem konferencji był przegląd zagadnień z obszaru zarządzania książką i informacją, dokonany przez teoretyków i praktyków z dziedziny bibliologii i informatologii, nauk o komunikacji społecznej i mediach oraz nauk o kulturze i religii, skierowany do środowiska naukowego i bibliotekarzy.

W konferencji, która odbyła się w trybie hybrydowym – stacjonarnie w budynku Wydziału Filologicznego UŁ oraz zdalnie poprzez platformę Microsoft Teams – wzięło udział 37 prelegentów. Najliczniejszą grupę stanowili przedstawiciele Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (UMK) i Uniwersytetu Warszawskiego (UW). Czynny udział wzięli również przedstawiciele Uniwersytetu Łódzkiego (UŁ), Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (UKEN), Uniwersytetu Wrocławskiego (UWr), Uniwersytetu Kaliskiego (UK), Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (UMCS), Uniwersytetu

Narodowego Politechniki Lwowskiej oraz Stowarzyszenia Wikimedia Polska. Ze względu na dużą liczbę referatów (31) konferencja została podzielona na 7 paneli.

Obrady otworzyła **dr hab. prof. UŁ Mariola Antczak**, która również poprowadziła sesję plenarną. W jej trakcie wystąpiły: **dr hab. prof. UW r Aneta Firlej-Buzon** z referatem *Asymetria informacji w epoce kapitalizmu informacyjnego*, w którym omówiła nowe zjawiska w obszarze nauki i wiedzy prowadzące do asymetrii informacji, mimo intensywnych wysiłków na rzecz demokratycznego udostępniania zasobów informacyjnych. Następnie głos zabrały **prof. dr hab. Małgorzata Kisilowska-Szurmińska** i **dr Magdalena Paul-Szałkowska** z Uniwersytetu Warszawskiego, które w wystąpieniu *Niezawodne, niezniszczalne, niezastąpione? Polskie biblioteki publiczne w sytuacjach kryzysowych* przedstawiły wyniki badań dotyczących wpływu bieżących wydarzeń politycznych i społecznych na funkcjonowanie bibliotek publicznych. Analizowały m.in. skutki pandemii SARS-CoV-2 oraz wybuchu wojny na Ukrainie.

Dr hab. prof. UMK Małgorzata Kowalska-Chrzanowska w referacie *Rosyjskie narracje dezinformacyjne na temat Polski – analiza publikacji zarejestrowanych w bazie EUvsDisinfo w roku 2024* przedstawiła wyniki analizy treści dezinformacyjnych dotyczących Polski. Omówiła dominujące narracje, ich źródła oraz charakterystyczne elementy językowe wykorzystywane w tych przekazach.

Sesję drugą, moderowaną przez **dr. hab. prof. UW Grzegorza Gmitera**, poświęcono projektowi badawczemu „Biblioteki, bibliolodzy i informatolodzy jako przedmiot badań – o zakresie badań Zespołu Interdyscyplinarnych Badań Bibliotek IBIK UMK w Toruniu”. W jej ramach zaprezentowano cztery referaty. **Dr hab. prof. UMK Małgorzata Fedorowicz-Kruszewska** wygłosiła referat *Zielona biblioteka – czyli jaka?*, w którym omówiła działania bibliotek na rzecz zrównoważonego rozwoju środowiska. **Prof. dr hab. Ewa Głowacka** i **dr Natalia Pamuła** w wystąpieniu *Przedstawiciele bibliologii i informatologii a otwarty dostęp* zaprezentowały wyniki badań dotyczących postaw, opinii i praktyk polskich naukowców związanych z informatologią i bibliologią w odniesieniu do wydawnictw publikujących w modelu otwartym. **Dr Przemysław Krysiński** w referacie *Biblioteka inkluzywna. Bibliotekarze wobec zaspokajania potrzeb informacyjnych osób ze społeczności LGBTQ+* przedstawił trudności, z jakimi mierzą się osoby LGBTQ+ w dostępie do informacji w polskich bibliotekach. **Dr Magdalena Cyrklaff-Gorczyca** w wystąpieniu *Wyzwania komunikacyjne w bibliotece, czyli o obsłudze tzw. „trudnych użytkowników”* podzieliła się doświadczeniami związanymi ze wspieraniem bibliotekarzy w pracy z użytkownikami o szczególnych potrzebach.

Sesja trzecia prowadzona przez **dr hab. prof. UW r Anetę Firlej-Buzon** skupiła się na zagadnieniach związanych z historią książki i prasy. Rozpoczęła ją

dr hab. prof. UK Ewa Andrysiak referatem *Jan Kasprowicz i „Biblia Bibliofilów”*. W wystąpieniu omówiła postać Richarda de Bury’ego, autora traktatu *Philobiblon sive de amore librorum* oraz jego polskiego tłumacza, poetę i bibliofila Jana Kasprowicza. Następnie głos zabrała **dr hab. prof. UMK Wanda Ciszewska-Pawłowska**. W referacie *Pierwsze lata funkcjonowania „Domu Książki” (1950–1953) – formowanie scentralizowanej sieci dystrybucji i próby zmiany struktury organizacyjnej* prelegentka przedstawiła początki działalności instytucji odpowiedzialnej za wszystkie formy rozprowadzania książek w Polsce w latach 50. XX wieku. **Dr hab. prof. UŁ Magdalena Przybysz-Stawska** w swoim referacie (*Prasa hobbystyczna w Polsce: przegląd problematyki*) scharakteryzowała najważniejsze aspekty czasopiśmiennictwa hobbystycznego w Polsce, uwzględniając jego różnorodne obszary tematyczne i przywołując konkretne tytuły czasopism. **Dr Małgorzata Bańkowska** (Uniwersytet Kaliski) w wystąpieniu *Polska prasa proniemiecka w okupowanej Warszawie na przykładzie tygodnika „Przełom” (1944–1945)* omówiła polityczne i kulturowe przyczyny powstania tego czasopisma oraz motywy, jakie skłoniły jego twórców do opowiedzenia się po stronie faszystowskich Niemiec.

Sesję czwartą moderowała **dr Monika Wachowicz** z Uniwersytetu Łódzkiego. **Dr hab. prof. UMCS Anita Has-Tokarz** (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie) i **dr Halyna Lystvak** (Uniwersytet Narodowy Politechniki Lwowskiej) w wystąpieniu *SI w służbie książki: nowe wyzwania wydawnicze* przeanalizowały wykorzystanie sztucznej inteligencji w branży wydawniczej w Polsce i Ukrainie. **Dr hab. prof. UW Grzegorz Gmiterek** w referacie *Social media jako platforma promocji literatury. Analiza najlepszych polskich fanpage’ów książkowych w 2024 roku* przedstawił wyniki badań nad dziesięcioma fanpage’ami influencerów książkowych, omawiając statystyki, sposoby prezentacji treści oraz strategie ich twórców. **Dr hab. prof. UW Ewa Repucho** w wystąpieniu *Sztuczna inteligencja w projektowaniu publikacji. Perspektywa projektantów* omówiła zastosowanie SI w projektowaniu publikacji, zwracając uwagę zarówno na jej zalety, jak i potencjalne zagrożenia. **Dr Renata Malesa** (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie) w referacie *Biblioteka wobec potrzeb starzejącego się społeczeństwa. Przegląd działań światowych, europejskich i krajowych* przedstawiła konkretne przykłady działań i projektów bibliotek na rzecz seniorów, wskazując możliwe kierunki dalszego rozwoju w tym obszarze. **Dr inż. Mariusz Jarocki, dr Paweł Marzec i dr Dominik Piotrowski** (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) w referacie *Organizacja szkolenia bibliotecznego online na przykładzie portalu internetowego Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu* zaprezentowali wyniki badań oraz rekomendacje mające na celu poprawę jakości szkoleń bibliotecznych w trybie online.

Sesję piątą moderował **dr Grzegorz Czapnik** z Uniwersytetu Łódzkiego. **Dr hab. prof. UŁ Agata Walczak-Niewiadomska** w wystąpieniu *„Słownik pracowników książki polskiej” jako źródło badań biografistycznych – wczoraj i dziś* przedstawiła historię funkcjonowania SPKP, działania związane z Archiwum funkcjonującym przy Katedrze Informatologii i Bibliologii UŁ oraz perspektywę dalszej działalności słownika. **Mgr Renata Rokicka** (Uniwersytet Warszawski) w wystąpieniu *Kultura książki towarzystw naukowych na przykładzie księgozbioru Polskiego Towarzystwa Filozoficznego* omówiła historię księgozbioru PTF oraz działalność samego towarzystwa. **Mgr Katarzyna Jarzyńska** (Uniwersytet Warszawski) w referacie *Janusz Krajewski (1908–2000) jako organizator warsztatu pracy dla filozofów i socjologów. Życie i działalność naukowa pierwszego kierownika Połączonych Bibliotek WFiS UW, IFiS PAN i PTF* przedstawiła fragment historii bibliotek XX wieku, skupiając się na postaci Janusza Krajewskiego. **Lic. Paula Olejniczak** (Uniwersytet Warszawski) w referacie *E-booki i audiobooki kontra dysfunkcja wykonawcza. Korzystanie z elektronicznych form książek w kontekście nawyków czytelniczych dorosłych osób z ADHD* zaprezentowała wyniki dwóch badań dotyczących nawyków czytelniczych dorosłych osób z ADHD w kontekście korzystania z książek elektronicznych. **Dr Katarzyna Makowska** (Stowarzyszenie Wikimedia Polska) z kolei w referacie *Wykorzystanie zasobów Wikimedia w budowaniu kultury otwartej wiedzy* omówiła potencjał projektów Wikimedia w pracy naukowca i dydaktyka.

Sesja szósta była moderowana przez **dr hab. prof. UŁ Magdalenę Przybysz-Stawską**. **Mgr Anna Wieniecka** i **mgr Krzysztof Wieniecki** (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) w wystąpieniu *Analiza aktywności bibliotek w projekcie BLISKO ze szczególnym uwzględnieniem województwa kujawsko-pomorskiego* przeanalizowali działalność bibliotek uczestniczących w projekcie BLISKO, omawiając podejmowane przez nie inicjatywy wspierające integrację społeczną, rozwój czytelnictwa i wzmacnianie roli bibliotek. **Mgr Mariya Diassakoula** (Szkola Doktorska Nauk Humanistycznych UŁ) w referacie *Książki o niepełnosprawności na francuskim rynku wydawniczym w latach 2018–2022 na podstawie Bibliographie nationale française* przedstawiła miejsce książek dla dzieci o niepełnosprawności we francuskiej ofercie wydawniczej. **Mgr Estera Noga** (Uniwersytet Łódzki) w wystąpieniu *Miedzy książką A[I] czytelnikiem. Jak sztuczna inteligencja zmienia sposób doświadczania literatury (przypadek BookToka)?* omówiła wpływ sztucznej inteligencji na promocję czytelnictwa, koncentrując się na roli platformy TikTok w popularyzacji literatury. **Mgr Zuzanna Szczerbakowska** (Uniwersytet Warszawski) w referacie *Queerowe fanfiction jako przestrzeń literackiej innowacji: od alternatywnych narracji do komercjalizacji na rynku książki* przeanalizowała wpływ wątków LGBTQ+ na rozwój i popularność fanfiction, a także ich komercjalizację w branży

wydawniczej. **Mgr Tomasz Korban** (Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie) w wystąpieniu *Profesor youtuberem. Kanał „Dudek o Historii” jako przykład komunikacji naukowej i public history* omówił genezę i charakterystykę kanału popularyzującego historię, analizując jego odbiór z perspektywy komunikacji naukowej i public history.

Sesję siódmą, moderowaną przez **dr hab. prof. UŁ Agatę Walczak-Niewiadomska**, rozpoczęła **dr Weronika Kortas** (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) wystąpieniem *BookTok jako nowa forma popularyzacji książek*. Prelegentka omówiła wpływ platformy TikTok na współczesny rynek literatury, zwracając uwagę na mechanizmy promocji książek i kształtowanie trendów czytelnich. **Dr Katarzyna Ewa Zielińska** (Uniwersytet Łódzki) w referacie *Informacji szukaliśmy na YouTube. Udział mediów społecznościowych w przekazach na temat powodzi 2024 na podstawie Brand24* przedstawiła wyniki badań dotyczących wyszukiwania informacji o powodzi w 2024 roku przez internautów, analizując rolę platform społecznościowych w obiegu wiadomości. **Dr Beata Langer** (Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie) w wystąpieniu *Instagramowe prezentacje literatury Wschodniej Azji w Polsce* scharakteryzowała sposób przedstawiania literatury azjatyckiej na Instagramie przez wydawnictwa Kwiaty Orientu i Yumeka. **Dr Sabina Kwiecień** (Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie) w referacie *Polskie podcasty o Krakowie* zaprezentowała różnorodne aspekty miasta przedstawiane w podcastach, analizując ich tematykę oraz sposób narracji. Na końcu sesji **mgr Weronika Moczydłowska** (Uniwersytet Warszawski) omówiła relacje między książkami a podcastami, zwracając uwagę na wzajemne inspiracje, strategie promocyjne oraz ich wpływ na rynek wydawniczy (*Powiązania między rynkiem książki a podcastami w Polsce: badanie jakościowe*).

Obrady zakończyła **dr hab. prof. UŁ Mariola Antczak**, zachęcając prelegentów do składania pełnych wersji wystąpień w czasopiśmie „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Librorum”, jednocześnie zaprosiła na obiad oraz dyskusje kularowe.

Konferencja „Kultura książki i informacji” ukazała, jak różnorodne są badania w obszarze bibliologii i informatologii. Omówiono inkluzywność, dostęp do wiedzy, historię książki, a także rolę AI i mediów społecznościowych w promocji literatury. Szczególną uwagę poświęcono TikTokowi, YouTube’owi i podcastom jako narzędziom popularyzacji książek. Wydarzenie pokazało, że tradycja i nowoczesność muszą współistnieć w świecie informacji.